

PL
H-223
(1,2003)Z

Program

nauczania historii w gimnazjum

Wydawnictwo

DEMART

Janusz Drob

Tomasz Panfil

Lech Trzcionkowski

Leszek Wojciechowski

476

1492

1789

1815

1918

1939

1956

1989

2002

Janusz Drob
Tomasz Panfil
Lech Trzcionkowski
Leszek Wojciechowski

Program nauczania historii w gimnazjum

Georg-Eckert-Institut BS78

1 128 263 0

Wydawnictwo Demart

OGÓLNE ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Zgodnie z dążeniem do integracji procesu nauczania i nastawieniem na jego cel praktyczny, ściśle związany z funkcjonowaniem w społeczeństwie oraz przyszłymi, różnorodnymi rolami społecznymi absolwentów szkół, autorzy programu mają na względzie nie tyle przekazanie w sposób systematyczny określonego zasobu wiadomości szczegółowych, co ukształtowanie pewnej wizji rozwoju cywilizacji i kultury, w jej wielu aspektach. Zdobyta wiedza ogólna, o stopniu uszczegółowienia zależnym od potrzeb i możliwości ucznia, winna też kształtować postawę uczestnictwa w tradycjach cywilizacyjnych i kulturowych oraz zrozumienia złożoności procesu dziejowego i wielości propozycji i wyborów dokonywanych w przeszłości. Istotnym celem nauki historii winno być również kształtowanie systemu wartości – z jednej strony łączącego z europejskimi tradycjami (ale też doceniającego inne niż w kulturze europejskiej wybory), z drugiej – wzmacniającego tożsamość narodową i obywatelską. Nauka historii ma zatem stanowić istotny element wykształcenia humanistycznego, z właściwymi dla kultury humanistycznej postawami rozumienia zjawisk i procesów dziejowych, umiejętnością integracji elementów kultury, szacunkiem i krytycyzmem wobec tradycji, tolerancją dla różnorodnych systemów wartości. W procesie nauczania nacisk położony powinien być przede wszystkim na samodzielność myślenia, umiejętność formułowania myśli, umiejętność korzystania z dorobku naukowego i kulturowego, świadome uczestnictwo w tradycji i kulturze współczesnej.

Program skonstruowany został tak, by stanowił „wędrówkę” przez zmieniającą się w czasie cywilizację i kulturę, z uwydatnieniem ciągłości rozwoju cywilizacji i znaczenia dorobku przeszłości dla świadomości współczesnej. Autorzy starali się, aby dzieje Polski były traktowane jako fragment procesów szerszych, ogólnoeuropejskich i światowych. Stąd dążenie do łącznego opracowania kultury polskiej i europejskiej, z naciskiem na przynależność kultury polskiej do Europy, na wymianę myśli i współpracę. Podobne założenia towarzyszyły autorom przy opracowywaniu dziejów ojczystych. Nasycenie programu szczegółami ma raczej dawać nauczycielowi możliwość wyboru zagadnień i sposobu ich egzempli-

fikacji, niż zakreślać sztywne granice niezbędnej wiedzy. Liczba proponowanych tematów nie równa się liczbie przewidywanych lekcji. Daje to nauczycielowi, zależnie od potrzeb, możliwość dość swobodnego wyboru tempa pracy. Jeden temat może być realizowany w czasie kilku lekcji, z możliwością powtórzeń i utrwalania materiału. Nauczyciel też ostatecznie będzie decydował o doborze tematów i zagadnień węższych, wchodzących w zakres poszczególnych tematów.

Przy każdym temacie zasygnalizowane zostały zarówno cele nauczania, jak i zaproponowane metody nauczania oraz osiągnięcia ucznia, a nawet ogólny sposób oceny. Autorzy dość duży nacisk położyli na samodzielną pracę ucznia, rozbudzanie zainteresowań (szersze stosowanie środków audiowizualnych, tekstów źródłowych), kształtowanie umiejętności humanistycznych – dyskusji, analizy tekstu, umiejętności formułowania myśli i ocen. Te szczegółowe wskazówki nie powinny, rzecz jasna, krępować nauczyciela; są jedynie propozycją metody i środków realizacji celów.

Autorzy proponują następujący podział materiału:

I klasa – od czasów najdawniejszych do końca XV wieku;

II klasa – XVI-1. poł. XIX wieku (koniec dominacji dotychczasowych mocarstw po 1853 r.);

III klasa – 2 poł. XIX – XX wiek.

Układ taki pozwalałby na odpowiednie rozłożenie akcentów – z bardziej szczegółowym opracowaniem czasów nam najbliższych, w których tkwią korzenie zjawisk aktualnych. Nauczyciel może jednak swobodnie dokonywać podziału proponowanych tematów na poszczególne lata nauki.

Tematy dodatkowe, przekrojowo poświęcone jakiemuś istotnemu problemowi i zagadnieniu, mogą stanowić osobny, powtarzalny cykl, związany z konkretnymi epokami.

Gwiazdkami zaznaczono zakres materiału, który nauczyciel może pominąć bez ujemnych skutków dla realizacji podstawy programowej.

CELE EDUKACJI HISTORYCZNEJ

Nauka historii nie może być traktowana jako pamięciowe przyswajanie informacji szczegółowych. Informacje szczegółowe (zwłaszcza faktograficzne) służą jedynie ukonkretnieniu myślenia i egzemplifikacji. Nacisk powinien być położony na samodzielność intelektualną, racjonalność myślenia, umiejętności interpretacyjne. Nauka historii powinna przede wszystkim umożliwić pełniejsze uczestnictwo w kulturze i rozumienie zjawisk współczesnych, na których kształt przeszłość i tradycja wywierają wielki wpływ.

Celem kształcenia powinno być zatem:

- budzenie zainteresowania dorobkiem kulturowym i cywilizacyjnym ludzkości;
- budzenie zainteresowania przeszłością i szacunku dla jej śladów;
- znajomość najważniejszych etapów rozwoju społeczeństw i umiejętność identyfikacji ich cech charakterystycznych;
- poznanie sposobów opisu dziejów i kultury;
- rozumienie wpływu przeszłości na teraźniejszość;
- więź z tradycjami ojczystymi;
- poczucie przynależności do kultury europejskiej i jej tradycji;
- postawa szacunku i tolerancji względem innych kultur;
- poczucie wspólnoty z dorobkiem cywilizacyjnym całej ludzkości.

PL
H-223
(1, 2003) 2

I. WIADOMOŚCI

Biorąc pod uwagę, że uczeń przychodzi do gimnazjum z pewnym zasobem wiedzy i aparatem pojęciowym nabytym w trakcie nauczania historii w zakresie szkoły podstawowej, nauka historii w gimnazjum powinna tę wiedzę rozbudowywać i konkretyzować, kładąc nacisk przede wszystkim na samodzielność myślenia i zrozumienie procesów i zjawisk historycznych, kulturowych i społecznych.

Uczeń powinien więc wynieść z gimnazjum wiedzę w zakresie znajomości szeroko rozumianej historii:

- periodyzacji dziejów i umowności przyjmowanych cezur między epokami;
- najważniejszych cech myśli, kultury, stylu w sztukach poszczególnych epok;
- najistotniejszych wydarzeń historycznych pomagających samodzielnie konstruować ciąg chronologiczny (kategorie: przed, równoległe, po; kategorie przyczyn i skutków);
- systemów społecznych i politycznych funkcjonujących w przeszłości;
- zmienności tempa przemian w historii politycznej, społecznej, kultury, świadomości;
- różnorodności źródeł poznania przeszłości.

II. UMIEJĘTNOŚCI

Nauka historii, traktowanej jako integralna część humanistyki, powinna również dostarczać umiejętności ogólnie przydatnych i konkretnych, pozwalających na samodzielną pracę i sposób myślenia. Uczeń powinien więc zdobyć umiejętność:

- integralnego traktowania różnych elementów procesów historycznych;
- dostrzegania złożoności i niejednoznaczności świata;
- racjonalnego myślenia;
- precyzyjnego formułowania myśli;

- tworzenia ciągów przyczynowo-skutkowych;
- dyskusji i argumentowania;
- samodzielnej pracy z tekstem i książką;
- korzystania z różnorodnych przekazów;
- odczytywania informacji wizualnych (mapa, plan).

III. POSTAWY

Nauka historii powinna również wpływać na kształtowanie postaw:

- otwartości na problemy kultury i chęć uczestnictwa w niej;
- humanistycznej – rozumienia człowieka i świata jego wartości;
- więzi ze społecznością lokalną, regionalną, ojczystą, kręgiem kultury europejskiej;
- zrozumienia i tolerancji dla innych kultur i obyczajów;
- aktywności społecznej;
- solidarności społecznej;
- krytycyzmu wobec uprzedzeń, mitologizacji rzeczywistości i nieracjonalnej argumentacji;
- poszanowania tradycji i jej zabytków.

IV. METODY OCENY WIEDZY I UMIEJĘTNOŚCI

Właściwy sposób sprawdzania wiedzy, nabywanej przez ucznia podczas procesu nauczania, a także wykształconych umiejętności, dających możliwość samodzielnego poszerzania i pogłębiania wiedzy, pozwala odpowiednio kształtować metody pracy i stopniować wymagania, bez tworzenia sytuacji stresujących, zniechęcających zazwyczaj obie strony „pedagogicznego dialogu”. Pozwala też eliminować błędy, dostosowywać metodę postępowania do możliwości percepcyjnych poszczególnych uczniów i odpowiednio dobierać treści nauczania.

Opisowa ocena powinna jednocześnie umożliwiać nauczycielowi weryfikację własnej postawy i umiejętności pedagogicznych. Biorąc pod uwagę to, że gimnazjum jest etapem nauczania obejmującym całą młodzież, przed rozpoznaniem indywidualnych uzdolnień i predyspozycji, ocena wiedzy historycznej powinna w większym stopniu obejmować ogólną orientację, zwłaszcza w dziedzinie wartości kulturowych, tradycji, rozwoju cywilizacji, niż konkretną wiedzę faktograficzną. Istotnym elementem sprawdzania postępów w nauce powinna też być ocena umiejętności, zwłaszcza samodzielnego posługiwania się tekstem, mapą, kompilacjami naukowymi, słownikami, katalogami. Uczeń posiadający te umiejętności będzie bowiem w stanie, w razie potrzeby, samodzielnie uzupełnić brakujące wiadomości.

Ocena ucznia, nieodzowna w procesie kształcenia, powinna obejmować przede wszystkim umiejętności ucznia („now how”), dające mu konieczną samodyscyplinę i samodzielność, gwarantującą, że poradzi sobie (nawet przy niedostatku wiedzy konkretnej) w dalszych etapach edukacji, a nawet przy konieczności zmiany profilu wykształcenia. Powinna też ponad wiedzę „bierną”, czysto pamięciową, promować inteligencję i umiejętność poprawnego myślenia – umiejętność analizy danych, logicznego łączenia ciągów przyczynowo-skutkowych, wyprowadzania wniosków, syntezy. Powinna też w sposób odczuwalny promować aktywność ucznia – udział w zajęciach, wykonywanie zadań i prac wykraczających poza przeciętne obowiązki, zainteresowanie przedmiotem.

Ocena, dbając o wyrównanie szans, powinna też w jakimś stopniu uwzględniać okoliczności zewnętrzne – ułatwienia i przeszkody w zdobywaniu wiedzy i umiejętności, takie jak dostępność do źródeł informacji, sprzyjająca atmosfera domowa i środowiskowa, możliwość dodatkowego uczestniczenia w pozaszkolnych formach kształcenia i rozwoju zainteresowań, dysponowanie wolnym czasem.

W żadnej mierze ocena nie powinna być kategoriowa i ostateczna, zamykająca dalszy rozwój, czy stawiająca ucznia w pozycji z góry przegranej. Nie powinna też, co się niestety zdarza, powodować dezintegracji grupy i ustanawiania w niej trwałych podziałów na: dobrych, przeciętnych, słabych i nie rokujących nadziei. Powinna raczej służyć ukierunkowywaniu procesu nauczania, a przede wszystkim wyraźnie precyzować zadania do wykonania przez nauczyciela i ucznia.

Szczegółowe sposoby oceny uczniów autorzy programu pozostawiają wiedzy i doświadczeniu nauczycieli. Dlatego poniższą skalę należy traktować raczej jako propozycję. Ważne byłoby przy tym odejście od skali konwencjonalnej, mającej w świadomości nauczycieli i uczniów zbyt jednoznaczną konotację. Oto propozycja zdaniem autorów spełniająca te postulaty:

Niewystarczający (F)

Uczeń nie posiadał umiejętności i wiedzy podstawowej pozwalającej na samodzielne uzupełnienie braków w klasie następnej, lub na wyższym stopniu nauczania. Jediną szansą nadrobienia braków jest powtórzenie cyklu nauczania.

Wystarczający (E)

Uczeń posiadał podstawowe umiejętności i podstawowy zasób wiedzy, co pozwala sądzić, że poradzi sobie w dalszym toku nauczania.

Dostateczny (D)

Uczeń posiadał wymagane umiejętności, chociaż zasób jego wiedzy jest zaledwie wystarczający dla dalszego toku nauczania. Potrafi poprawnie analizować dane i korzystać ze źródeł informacji.

Dobry (C)

Uczeń posiadał pełen zasób umiejętności i wiedzy, nie wykraczający jednak poza obowiązujący. Historię traktuje jako jeden z wielu przedmiotów obowiązkowych. Nie przejawia nią szczególnego zainteresowania.

Bardzo dobry (B)

Uczeń wykazuje dużą wiedzę i umiejętności. Aktywnie uczestniczy w zajęciach z ochotą wykonując zadania ponadobowiązkowe. Bez problemów sam potrafi zdobywać potrzebne informacje. Zachowuje też samodzielność sądów i wniosków.

Celujący (A)

Uczeń wykazuje ponadprzeciętne umiejętności i wiedzę. Wyraźnie interesuje się historią, wykraczając znacznie poza obowiązujący materiał. Aktywnie bierze udział w zajęciach ponadobowiązkowych: olimpiadach, kółkach zainteresowań itp. Jest czytany.

Autorzy programu uważają, że niezwykle ważnym elementem oceny wiedzy i umiejętności powinno być wyraźne określenie zasad współpracy w relacji nauczyciel – uczeń. Postulat ten może być realizowany poprzez działania obejmujące:

- określenie wymagań edukacyjnych w ramach poszczególnych działów programu i sporządzenie na podstawie tych wymagań opisu oczekiwanych osiągnięć ucznia w zakresie edukacji historycznej,
- jasne i wyraźne sformułowanie sposobów sprawdzania wiedzy i umiejętności.

Szczegółowy system formułowania wymagań edukacyjnych powinien zostać wypracowany przez każdego nauczyciela i mieć zasięg wykraczający poza ramy jednego tylko przedmiotu, stając się integralną częścią wewnątrzszkolnego systemu oceniania. Dlatego też w powyższym programie autorzy opisali te osiągnięcia ucznia, które uważają za niezbędne dla formułowania pełnych wymagań edukacji historycznej w gimnazjum. Sprawdzanie umiejętności i wiedzy powinno być traktowane jako nierozdzielna część procesu nauczania i jedna z metod kształcenia. Próbą określenia wzajemnych oczekiwań nauczyciela i ucznia może być jasne sformułowanie i przekazanie uczniowi informacji o proponowanych formach sprawdzania kompetencji i sposobie ich oceny. Mogą to być karty informacyjne, w których uczeń otrzymuje jasno określone sposoby sprawdzania wiedzy i umiejętności oraz kryteria ocen.

Autorzy programu proponują następujące formy sprawdzania wiedzy i umiejętności:

- odpowiedzi ustne przy tablicy i na konsultacjach
- prace na lekcji (np. udział w dyskusji, praca z różnymi rodzajami tekstów, sporządzanie notatek, praca z mapą historyczną)
- kartkówki przeprowadzone z dwóch ostatnich lekcji bez zapowiedzi lub jako forma sprawdzania pracy domowej
- praca klasowa w formie testu lub pracy opisowej
- testy semestralne tworzone jako interdyscyplinarne sprawdziany kompetencji konstruowane wspólnie z innymi przedmiotami humanistycznymi
- samodzielne prace historyczne – prace konstruowane w formie projektów powinny obejmować różne formy prezentacji wiedzy w ramach cyklicznie organizowanych seminariów
- lektury historyczne – przeczytane przez uczniów książki lub artykuły prasowe mogą być źródłem dodatkowej oceny
- referaty – dotyczą bieżącego materiału realizowanego na zajęciach. Mogą być komentarzem, wyrażeniem własnej opinii lub prezentacją innego punktu widzenia na aktualnie realizowany fragment dziejów
- indywidualne prace historyczne – adresowane do osób, które nie chcą prezentować swoich prac na forum szkolnym lub klasowym. Taka praca obejmować będzie wykonanie konkretnego zadania np. plakatu naukowego, planszy, schematu itp.

Należy podkreślić, że powyższe metody oceny stanowią jedynie propozycję. Nauczyciel powinien uwzględnić specyfikę grupy, z jaką będzie współpracował a także inne uwarunkowania wynikające z jego metod pracy dydaktycznej. Niemniej, jasne przedstawienie wymagań i sposobu ich oceny może być podstawą do formułowania wyraźnie określonych zasad współpracy pomiędzy nauczycielem i uczniem.

klasa I

Dział programu	Lp.	Proponowany temat lekcji	Material nauczania	Szczegółowe cele kształcenia: a) wiadomości b) umiejętności c) postawy	Opis procedur osiągania celów: a) metody nauczania b) formy organizacyjne c) proponowane środki dydaktyczne	Opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny
Periodyzacja dziejów	1.	Periodyzacja dziejów	Znaczenie pojęcia „historia”. Źródła historyczne. Czas i przestrzeń w historii. Periodyzacja dziejów. Rozumienie przeszłości i jej interpretacja. Znaczenie badania historii dla cywilizacji europejskiej.	a) Historia – jej definicja. Początki myślenia historycznego. Źródła historyczne i sposób ich wykorzystania. Rola źródeł historycznych w poznawaniu przeszłości. Czas w historii. Przestrzeń w historii. Interpretacja działań człowieka w przeszłości. Cywilizacja europejska i historia. b) Rozumienie historii jako nauki o człowieku w przeszłości i umiejętność uchwycenia jej związku z teraźniejszością. Twórcze rozumienie źródeł historycznych jako informacji o przeszłości. Kształtowanie wyobraźni historycznej przez ukazanie zakresu badań historycznych i możliwości interpretacji humanistycznej. c) Poglębianie zainteresowania przeszłością jako jednej z podstaw rozumienia teraźniejszości i roli każdego człowieka w świecie.	a) Wykład, praca z podręcznikiem, praca z mapą historyczną. b) Lekcja w pracowni c) Mapa, tekst źródłowy, ilustracja.	– Umiejętność określenia przedmiotu historii i sposobów rekonstrukcji przeszłości. – Umiejętność posługiwania się osią czasu i umieszczania wydarzeń w czasie. – Umiejętność posługiwania się pojęciem przyczyny i skutku. – Rozumienie związku przeszłości z teraźniejszością. – Rozumienie podstawowych pojęć historycznych: chronologia, epoka, wiek, prehistoria, starożytność, średniowiecze, nowożytność.
Warunki życia w czasach najdawniejszych	2.	Myśliwi i zbieracze	Powstanie człowieka (<i>homo sapiens</i>). Warunki życia człowieka w prehistorii. Osadnictwo i społeczeństwo. Rekonstrukcja sposobu myślenia plemion myśliwych i zbieraczy.	a) Miejsce człowieka w świecie zwierząt. Ewolucja cech ludzkich a środowisko naturalne. „Pożegnanie z Afryką” – migracje człowieka współczesnego. Myślistwo i zbieractwo. Najwcześniejsze okresy rozwoju kultury ludzkiej. Kultura myśliwych górnego paleolitu. Sztuka górnego paleolitu: malarstwo jaskiniowe, rzeźba. Współczesne społeczeństwa pierwotne. b) Rozumienie przyczyn kształtujących ewolucję gatunku ludzkiego. Umiejętność krytycznego stosowania analogii między współczesnymi społeczeństwami pierwotnymi a rekonstrukcją sposobu życia w przeszłości. Umiejętność ustanawiania związków przyczynowo-skutkowych między czynnikami kształtującymi ewolucję człowieka współczesnego. Rozumienie podstawowych terminów odnoszących się do prehistorii. c) Kształtowanie postawy tolerancji poprzez ukazanie wspólnych początków ludzkości. Wskazanie na pozytywne znaczenie altruizmu i więzi grupowych.	a) Pogadanka, dyskusja. b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni. c) Mapa, tekst źródłowy	– Umiejętność przedstawienia na osi czasu i na mapie miejsca powstania gatunku ludzkiego. – Rozumienie cech specyficznych człowieka (kultura, religia, indywidualność). – Rozumienie znaczenia pojęć historycznych: paleolit, mezolit, neolit.

	3.	Rewolucja neolityczna	Zmiany w życiu człowieka powstałe w wyniku rewolucji neolitycznej; życie osiadłe – od pierwszych wiosek do miast; zmiany społeczne spowodowane wprowadzeniem rolnictwa i hodowli. Wprowadzenie metalurgii.	<p>a) Charakterystyka rewolucji neolitycznej i jej skutków. Środowisko naturalne „Żywno Półksiężyc”. Udomowienie roślin i zwierząt. Powstanie osad. Ewolucja domu w okresie neolitu. Powstanie garncarstwa i jego konsekwencje. Idee religijne neolitu i ich związek ze sztuką epoki. Początki irygacji. Powstanie warstw społecznych. Pozytywne i negatywne aspekty rewolucji neolitycznej. Rozpowszechnienie się rolnictwa w Europie. Neolit w Polsce. Megalithy. Odkrycie metalurgii i jej skutki.</p> <p>b) Rozumienie związków między środowiskiem naturalnym i ewolucją kultury ludzkiej. Umiejętność myślenia w kategoriach historycznych. Umiejętność wskazania na cechy cywilizacji, które są wynikiem zmian zaszłych w czasie rewolucji neolitycznej. Rozumienie zjawisk zachodzących w neolicie jako wzajemnie uwarunkowanych przyczyn i skutków.</p> <p>c) Pogłębianie myślenia krytycznego przez ukazanie negatywnych i pozytywnych aspektów wprowadzenia rolnictwa.</p>	<p>a) Pogadanka, praca z podręcznikiem i atlasem historycznym, wykład, dyskusja, debata „za i przeciw” – pozytywne i negatywne skutki wprowadzenia rolnictwa.</p> <p>b) Lekcja w pracowni, wycieczka do muzeum archeologicznego, wycieczka do lokalnego stanowiska archeologicznego (np. magalithy na Kujawach).</p> <p>c) Mapa, ilustracje.</p>	<p>– Charakterystyka środowiska naturalnego „Żywno Półksiężyc” i jego lokalizacja na mapie.</p> <p>– Umiejętność przedstawienia chronologii zmian zachodzących w czasie rewolucji neolitycznej i rozpowszechniania się rolnictwa w Europie.</p> <p>– Poprawne określenie zmian, jakie zaszły w czasie rewolucji neolitycznej.</p> <p>– Rozumienie związków przyczynowo-skutkowych między wynalazkami rewolucji neolitycznej a ewolucją życia społecznego.</p> <p>– Wskazanie na trwanie zmian zaszłych w czasie neolitu w dobie obecnej.</p>
Cywilizacje starożytne – dorobek kultury i jego trwałość	4.	Cywilizacje miejskie Bliskiego Wschodu	Powstanie cywilizacji: miasto jako centrum życia społecznego i kulturowego; pismo jako przełom w dziejach ludzkości; miasto i państwo w Sumerze; powstanie pierwszych imperiów – Hammurabi.	<p>a) Położenie Mezopotamii – Tygrys i Eufrat, rolnictwo irygacyjne. Miasto sumeryjskie – świątynia i pałac. Struktury władzy i administracja państwa. Przełom w dziejach – powstanie pisma. Powstanie nowego typu państwowości – imperium. Państwo Hammurabiego. Wojsko. Sądy – prawa Hammurabiego. Osiągnięcia cywilizacji Mezopotamii: nauka (matematyka, astronomia); literatura mezopotamska (epos o Gilgameszu).</p> <p>b) Rozumienie związków między środowiskiem geograficznym i warunkami życia społecznego; rozumienie istoty państwa jako specyficznej formy organizacji społecznej; dostrzeżenie znaczenia wynalezienia pisma dla historii człowieka.</p> <p>c) Kształtowanie zainteresowania początkami cywilizacji jako początków historii naszego kręgu cywilizacyjnego. Ukazanie kultur Bliskiego Wschodu jako tła dla rozwoju cywilizacji europejskiej, przy jednoczesnym rozumieniu różnicy między obszarami kulturowymi.</p>	<p>a) Praca z podręcznikiem, praca z mapą, analiza tekstu źródłowego (mit o Gilgameszu, fragment praw Hammurabiego), wykład, dyskusja.</p> <p>b) Lekcja w pracowni historycznej.</p> <p>c) Tekst źródłowy, mapa historyczna, źródła ikonograficzne (przeźrocza).</p>	<p>– Umiejętność lokalizacji na mapie najstarszych cywilizacji i porównania ich obszaru z obszarem objętym rewolucją neolityczną.</p> <p>– Rozumienie związków między środowiskiem geograficznym a cechami specyficznymi cywilizacji bliskowschodnich.</p> <p>– Charakterystyka władzy i społeczeństwa w Sumerze i Babilonii oraz umiejętność wskazania cech uniwersalnych i swoistych państwa.</p> <p>– Wskazanie konsekwencji wynalezienia pisma dla rozwoju cywilizacji.</p> <p>– Umiejętność porównania prawa starożytnej Mezopotamii z prawem Biblii i współczesnej Polski (analiza tekstu źródłowego).</p>

Egipt	5.	Cywilizacja egipska	Powstanie cywilizacji egipskiej. Władza faraona. Hierarchia społeczna. Religia egipska. Sztuka egipska i jej związki z religią. Teologia ośrodków świątynnych. Echnaton i jego reforma religijna.	<p>a) Warunki naturalne w Egipcie. Kształtowanie się władzy królewskiej w Egipcie. Ideologia władzy faraona. Swoiste cechy religii egipskiej. Piramidy, świątynie, malarstwo i rzeźba egipska. Mity o początkach świata. Monoteizm Echnatona. Dziedzictwo Egiptu.</p> <p>b) Rozumienie związków między warunkami naturalnymi a specyfiką państwa egipskiego. Umiejętność analizy ideologii królewskiej na podstawie o źródeł ikonograficznych i pisańnych. Rozumienie znaczenia idei religijnych w cywilizacji egipskiej. Rozumienie cech swoistych kultury egipskiej.</p> <p>c) Poglębianie wyobraźni historycznej przez poznanie swoistych cech cywilizacji egipskiej. Poglębianie kultury historycznej przez ukazanie egipskiego tła niektórych cech kultury Izraela i Grecji. Kształtowanie postawy wrażliwości na odmienną estetykę sztuki egipskiej.</p>	<p>a) Praca z podręcznikiem, praca z mapą historyczną i fizyczną, praca z tekstami źródłowymi, dyskusja.</p> <p>b) Lekcja w pracowni, wycieczka do muzeum archeologicznego ze zbiorami sztuki egipskiej (Kraków, Warszawa, Poznań)</p> <p>c) Mapa, tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Umiejętność lokalizacji na mapie obszaru cywilizacji egipskiej i wskazanie wpływu położenia na jej cechy specyficzne.</p> <p>– Charakterystyka społeczeństwa egipskiego i miejsca króla.</p> <p>– Wskazanie związku między ideologią władzy i cechami swoistymi religii egipskiej a budową piramid.</p> <p>– Rozumienie znaczenia podstawowych zabytków kultury egipskiej w ich kontekście historycznym.</p>
Izrael	6.	Izrael w starożytności	Biblia i jej tradycja. Hebrajczycy w epoce patriarchów. Mojżesz i religia mojżeszowa. Podbój Palestyny. Ustanowienie monarchii. Państwo Dawida. Jerozolima stolicą królestwa. Świątynia Salomona. Podział królestwa. Prorocy. Niewola babilońska. Odbudowa państwa i spisanie Pisma Świętego.	<p>a) Wędrowki Hebrajczyków. Życie koczownicze epoki patriarchów. Wczesne dzieje Izraela na tle dziejów Bliskiego Wschodu. Przymierze z Jahwe i monoteizm religii mojżeszowej. Pojęcie „Ziemi obiecanej”. Rola idei religijnych w kształtowaniu dziejów Izraela. Świątynia Jerozolimska i jej znaczenie dla dziejów Izraela. Prorocy. Znaczenie „niewoli babilońskiej” dla rozwoju judaizmu.</p> <p>b) Umiejętność określenia chronologii dziejów Izraela i rozumienie kontekstu kulturowego powstania Biblii. Umiejętność krytycznej analizy tekstu Biblii jako źródła historycznego na podstawie znajomości kontekstu historycznego. Umiejętność dostrzegania zmian w religii Izraela w kontekście zmian historycznych.</p> <p>c) Kształtowanie postawy szacunku dla wartości religijnych. Krytyczny stosunek wobec stereotypów związanych z historią judaizmu. Kształtowanie postawy otwartości wobec dziedzictwa kultury Izraela w rozwoju cywilizacji europejskiej.</p>	<p>a) Praca z podręcznikiem, praca z mapą, analiza tekstu źródłowego, pogadanka, dyskusja.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Mapa historyczna, tekst źródłowy (Biblia).</p>	<p>– Umiejętność charakterystyki swoistych cech monoteizmu hebrajskiego.</p> <p>– Rozumienie związków między cywilizacjami Bliskiego Wschodu i Egiptu a kulturą Izraela.</p> <p>– Charakterystyka podstawowych zmian w religii hebrajskiej.</p> <p>– Rozumienie religii w historii cywilizacji europejskiej.</p> <p>– Umiejętność wskazania obecności dziedzictwa starożytnego Izraela w kulturze europejskiej i polskiej.</p>

Morze Śródziemne	7.	Morze Śródziemne – kolebka Europy	Morze Śródziemne. Świat śródziemnomorski około 1500 roku przed Chr. Świat śródziemnomorski około 1000 roku przed Chr. Fenicjanie i kolonizacja fenicka. Grecki obszar kulturowy i jego kontakty ze Wschodem.	<p>a) Warunki naturalne basenu Morza Śródziemnego. Morze jako „powierzchnia transportowa”. Górskie zaplecze Morza Śródziemnego. Świat śródziemnomorski około 1500 roku przed Chr.: cywilizacja minojska i jej związki z Bliskim Wschodem. Achajowie w Grecji (cywilizacja mykeńska). Ludy morza i upadek cywilizacji. Kolonizacja fenicka. „Wieki ciemne” w Grecji. Kolonizacja grecka. Kontakty Grecji ze Wschodem. Znaczenie alfabetu w upowszechnieniu umiejętności czytania.</p> <p>b) Rozumienie podstawowych elementów procesu historycznego: przestrzeni, czasu, ciągłości i zmienności. Uświadomienie różnic w zachodzących zmianach – historia cywilizacji jako historia „długiego trwania”. Dostrzeganie związków między środowiskiem geograficznym a rozwojem cywilizacji. Kształtowanie umiejętności dostrzegania związków człowieka z przyrodą.</p> <p>c) Kształtowanie postrzegania teraźniejszości jako stanu ukształtowanego przez przeszłość. Pogłębianie zainteresowania i rozumienie związków kultury polskiej i europejskiej z innymi kręgami cywilizacyjnymi.</p>	<p>a) Praca z mapą, praca z tekstem źródłowym, pogadanka, projekt.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Mapa, tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Umiejętność syntetycznej charakterystyki warunków naturalnych kształtujących cywilizację śródziemnomorską.</p> <p>– Wskazanie roli wysp, wybrzeży i zaplecza w dziejach cywilizacji.</p> <p>– Wskazanie ciągłości i zmian w dziejach cywilizacji.</p>
Grecja	8.	<i>Polis</i> grecka – wspólnota obywatelska	Społeczeństwo obywatelskie; alfabet i pieniądz; hoplici; spisanie praw; kolonizacja grecka.	<p>a) Społeczeństwo greckie epoki archaicznej. Polis jako specyficzna forma ustroju. Wspólnota obywatelska. Rola wymowy i przekonywania w życiu polis. Jawność życia politycznego i spisanie praw. Falanga hoplitów jako forma solidarności obywatelskiej. Miasto jako przestrzeń obywatelska (przestrzeń publiczna i prywatna). Miasto i wieś – ekonomiczna, polityczna i religijna rola własności ziemskiej.</p> <p>b) Rozumienie zasad życia obywatelskiego. Umiejętność wskazania cech greckiej polis warunkujących powstanie myśli racjonalnej. Rozumienie znaczenia swobodnej debaty politycznej dla dziejów cywilizacji europejskiej.</p> <p>c) Kształtowanie rozumienia cywilizacji europejskiej jako dziedzictwa cywilizacji greckiej. Kształtowanie postaw obywatelskich poprzez wskazanie swoistych cech greckiej polis. Kształtowanie zainteresowania polityką jako formą działalności człowieka cywilizacji Zachodu. Kształtowanie postawy racjonalnej przez ukazanie jej źródeł w przeszłości.</p>	<p>a) Praca z podręcznikiem, analiza tekstu źródłowego, wykład, rozmowa nauczająca, drama – podejmowanie decyzji w <i>polis</i></p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Teksty źródłowe.</p>	<p>– Charakterystyka polis jako swoistej formy organizacji społecznej i politycznej.</p> <p>– Umiejętność porównania zasad życia politycznego w starożytności i współczesnej Europie (Polsce).</p> <p>– Rozumienie roli jednostki w <i>polis</i> i państwie nowożytnym.</p> <p>– Umiejętność analizy źródeł historycznych.</p>

9.	Religia polis	Homer – pieśń o bogach i bohaterach; bogowie greccy; rytuały i mity; świątynia grecka: porządki architektoniczne w Grecji. Przedstawienia bogów – sztuki plastyczne.	<p>a) Politeizm grecki. Mity, obrzędy i przedstawienia bogów. Rola poetów w kształtowaniu się greckiego antropomorfizmu (Homer, Hezjod). Bogowie i herosi. Człowiek wobec bogów: religia obywatelska. Polis jako wspólnota religijna. Świątynia grecka. Wpływ religii na rozwój sztuki. Mistycyzm grecki.</p> <p>b) Umiejętność dostrzeżenia różnicy między religią monoteistyczną a politeizmem. Poznanie zespołu symboli religijnych Grecji i umiejętność dostrzegania ich kontynuacji w kulturze europejskiej. Rozumienie związków między religią a sztuką – umiejętność rozpoznania konwencji literackiej w przedstawieniach świata bogów.</p> <p>c) Kształtowanie rozumienia miejsca mitologii greckiej w kulturze europejskiej jako wspólnego naszej cywilizacji zbioru symboli. Wyrobienie poczucia przynależności do europejskiego kręgu kulturowego poprzez poznanie kanonu piękna w architekturze sakralnej Grecji i wyobrażeniach plastycznych. Przygotowanie do uczestnictwa w kulturze europejskiej przez poznanie mitologii greckiej.</p>	<p>a) Praca z podręcznikiem, analiza tekstów źródłowych, wykład, projekt badawczy – mitologia grecka w kulturze polskiej.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Teksty źródłowe (Homer, „Iliada” – fragmenty), ilustracje.</p>	<p>– Umiejętność charakterystyki politeizmu greckiego i wskazania różnic między religią grecką a hebrajską.</p> <p>– Rozumienie różnicy między religią (religijnością) a mitologią i terminów związanych z tymi zjawiskami.</p> <p>– Charakterystyka najważniejszych bóstw greckich i ich ikonografii.</p> <p>– Umiejętność krytycznej analizy tekstu źródłowego i krytyczna analiza stereotypów związanych z mitologią.</p> <p>– Charakterystyka architektury greckiej i wskazanie jej wpływu na budownictwo w Polsce (regionu).</p> <p>– Charakterystyka sztuk plastycznych w Grecji i ich wpływu na europejski kanon piękna.</p>
10.	Kultura i wychowanie w greckiej polis	Ideał współzawodnictwa. Sympozjon. Igrzyska olimpijskie. Wojna jako forma współzawodnictwa. Rywalizacja wewnątrz polis: wojny domowe. Przestrzeń prywatna – dom grecki.	<p>a) Ideał wychowawczy Greków – współzawodnictwo. Sympozjon. Rywalizacja sportowa. Igrzyska panhelleńskie. Opiewanie zwycięzców.</p> <p>b) Rozumienie związków między ideami a historią. Rozumienie funkcji mowy w wychowaniu człowieka. Rozumienie różnicy między sportem w Grecji a współczesnym sportem wyczynowym.</p> <p>c) Kształtowanie postaw obywatelskich na podstawie wartości starożytnej Grecji. Rola współzawodnictwa jako mechanizmu sprzyjającego rozwojowi jednostki i kultury. Kształtowanie krytycznej postawy wobec brutalizacji form współzawodnictwa. Poszanowanie wartości humanistycznych.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, praca z tekstem źródłowym.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Syntetyczne ujęcie różnych przejawów współzawodnictwa w kulturze greckiej.</p> <p>– Analiza porównawcza idei sportu w starożytności i dobie współczesnej.</p> <p>– Charakterystyka sympozjonu i jego roli w kulturze greckiej.</p> <p>– Umiejętność porównania greckiego sposobu prowadzenia wojny ze współczesnym.</p>

11.	Narodziny literatury i filozofii	Od literatury ustnej do pisanej. Sztuka przedstawiania bogów i ludzi; powstanie filozofii; nauka i racjonalność; retoryka – sztuka wymowy.	<p>a) Rola wprowadzenia pisma w dziejach literatury. Homer i epika – dziedzictwo literatury ustnej. Hezjod i poematy dydaktyczne. Poezja i święta – związek między poezją liryczną i obrzędami religijnymi. Poezja sympozjalna i wychowanie obywatelskie. Narodziny filozofii (filozofia przedsokratejska). Sztuki plastyczne.</p> <p>b) Rozumienie związku między wprowadzeniem pisma a nowymi formami twórczości. Umiejętność korzystania z różnych form literackich jako źródła informacji o przeszłości. Umiejętność rozpoznawania konwencji literackich.</p> <p>c) Pogłębianie kultury historycznej przez ukazanie związków między zmianami w mentalności a zmianami społecznymi. Pogłębianie postawy racjonalnej przez ukazanie antycznych źródeł europejskiej myśli racjonalnej.</p>	<p>a) Praca z podręcznikiem, praca z tekstem źródłowym, dyskusja, pogadanka, drama.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Tekst źródłowy (Homer, „Iliada” lub „Odyseja”).</p>	<p>– Charakterystyka epiki greckiej, umiejętność wskazania czasu jej powstania i związków z arystokracją.</p> <p>– Charakterystyka literatury tworzonej ustnie i pisemnie oraz okoliczności wykonywania utworów literatury greckiej.</p> <p>– Umiejętność odtworzenia świata wartości herosów i porównanie go z zasadami polis oraz współczesnymi.</p> <p>– Rozumienie związku między narodzinami filozofii a istnieniem <i>polis</i>.</p> <p>– Umiejętność wskazania cech wspólnych myśli filozoficznej.</p> <p>– Umiejętność samodzielnego zestawienia pytań filozoficznych z obecnymi pytaniami nauki.</p>
12.	Sparta – państwo hoplickie*	Ustrój starożytnej Sparty; prawa Likurga; wychowanie spartańskie; wspólnota żołnierzy obywateli.	<p>a) Sparta w tradycji mitycznej. Przybycie Dorów. Podbój Mesenii i jego wpływ na strukturę państwa spartańskiego. Poezja Tyrtaiosa. Społeczeństwo Sparty – spartiaci, heloci. Ustrój Sparty – mity i rzeczywistość. Likurg. Wychowanie spartańskie. Specyfika ustroju spartańskiego.</p> <p>b) Umiejętność krytycznej analizy tekstów źródłowych. Poezja Tyrtaiosa jako źródło historyczne. Rozumienie związku między wychowaniem spartańskim a charakterem państwa. Rozróżnianie mitu, tradycji i historii.</p> <p>c) Kształtowanie wyobraźni historycznej przez zrozumienie związku między wychowaniem a charakterem społeczeństwa spartańskiego. Pogłębianie szacunku dla wartości humanistycznych przez krytyczną ocenę wychowania spartańskiego.</p>	<p>a) Pogadanka, praca z tekstem źródłowym.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Teksty źródłowe.</p>	<p>– Charakterystyka ustroju Sparty w okresie klasycznym.</p> <p>– Rozumienie podstawowych pojęć historycznych związanych ze Spartą.</p> <p>– Samodzielną analizę tekstu źródłowego i umiejętność wyprowadzania wniosków.</p> <p>– Wskazanie elementów wychowania spartańskiego w niektórych współczesnych środowiskach wychowawczych (skauting, harcerstwo).</p> <p>– Wskazanie wad i zalet wychowania spartańskiego.</p>

13.	Demokracja ateńska	Prawodawstwo Solona – tyrania w greckiej <i>polis</i> . Reformy demokratyczne Klejstenesa. Funkcjonowanie demokracji w czasach Peryklesa.	<p>a) Ateny i Attyka – specyfika polis Ateńczyków. Społeczeństwo ateńskie w epoce archaicznej. Reformy Solona. Tyrania w Atenach. Wprowadzenie ustroju demokratycznego przez Klejstenesa. Ateny w czasach Peryklesa. Funkcjonowanie demokracji ateńskiej zgromadzenie, rada, areopag, heliaia, urzędnicy.</p> <p>b) Rozumienie związku między strukturami społecznymi Aten a przeprowadzonymi reformami. Umiejętność analizy instytucji politycznych i ich wpływu na proces podejmowania decyzji.</p> <p>c) Kształtowanie postawy demokratycznej przez rozumienie początków demokracji ateńskiej. Kształtowanie rozumienia podstaw zachowania politycznego jako zasady cywilizacji europejskiej.</p>	<p>a) Praca z tekstem źródłowym, pogadanka, drama – obrady zgromadzenia ludowego w Atenach.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Plan Aten, tekst źródłowy.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Orientacja w chronologii historii Aten w epoce archaicznej i klasycznej. – Orientacja w topografii Aten. – Umiejętność charakterystyki reform Solona i Klejstenesa w ich kontekście historycznym. – Charakterystyka klasycznej demokracji ateńskiej. – Rozumienie podstawowych pojęć związanych z demokracją ateńską. – Umiejętność analizy źródeł historycznych. – Wskazanie różnic i podobieństw między demokracją ateńską a współczesną demokracją w Polsce.
14.	Ateny jako szkoła Hellady	Perykles i budowa Akropolu. Sztuki plastyczne w Atenach – rzeźba, malarstwo wazowe. Teatr Dionizosa i przedstawienia dramatyczne. Tragedia. Komedia. Sofiści. Retoryka. Sokrates i przełom w myśli filozoficznej. Platon i Akademia. Arystoteles.	<p>a) Polityka kulturalna Peryklesa. Partenon i monumentalne budowle Akropolu. Fidiasz. Teatr Dionizosa. Wielcy tragicy ateńscy – „Antyгона” Sofoklesa. Komedia Arystofanesa jako przedstawienie karnawałowe – satyra na życie polityczne. Ruch sofistyczny. Retoryka i nowe ideały wychowania. Sokrates. Filozofia Platona. Arystoteles.</p> <p>b) Umiejętność analizy źródeł ikonograficznych w ich powiązaniu z ideami religijnymi i politycznymi. Rozumienie związków między okolicznościami powstawania dzieła literackiego a jego formą i treścią na przykładzie tragedii greckiej. Rozumienie podstawowych założeń wychowania sofistycznego i dostrzegania ich obecności w kulturze współczesnej.</p> <p>c) Kształtowanie poszanowania wartości humanistycznych i demokratycznych. Kształtowanie odbioru klasycznych ideałów piękna i dobra. Włączenie w proces wychowawczy norm etycznych i estetycznych kultury klasycznej. Kształtowanie szacunku dla tradycji klasycznej jako podstawy kultury europejskiej.</p>	<p>a) Wykład, analiza tekstu źródłowego, dyskusja, analiza ilustracji.</p> <p>b) Lekcja w pracowni historycznej, lekcja w pracowni komputerowej (zwiedzanie wirtualnego muzeum).</p> <p>c) Tekst źródłowy: „Antyгона” Sofoklesa, ilustracje.</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Charakterystyka kultury Aten okresu klasycznego. – Wskazanie cech swoistych teatru ateńskiego i jego związku z kultem Dionizosa oraz przedstawienie różnic między starożytnym pojmowaniem przedstawienia dramatycznego a współczesnym teatrem. – Pogłębienie analizy tekstu „Antyfony” Sofoklesa przez ukazanie jej związku z ateńskim kontekstem kulturowym i okolicznościami wystawienia. – Umiejętność samodzielnej analizy programu ideowego Akropolu w Atenach przy wykorzystaniu wiadomości o mitologii, religii i sztuce greckiej. – Wskazanie przełomu w rozwoju filozofii dokonanego przez Sokratesa i Platona.

15.	Konflikt Greków z imperium perskim	Powstanie imperium perskiego. Powstanie jońskie, perska ekspedycja karna i bitwa pod Maratonem; wyprawa Kserksesa (bitwa pod Salaminą i pod Platejami). Państwo macedońskie. Filip II – zmiany w wojskowości i sukcesy militarne. Wyprawa Aleksandra Macedońskiego.	<p>a) Cyrus Wielki i powstanie imperium perskiego. Organizacja państwa. Stolica i dwór królewski. Satrapowie i podział administracyjny. Ideologia władzy królewskiej. Zoroastryzm. Polityka perska wobec ziem podbitych. Powstanie jońskie. Wyprawa Dariusza. Wyprawa Kserksesa. Bitwy pod Salaminą i Platejami. Legenda Maratonu i Salaminy w kulturze europejskiej i polskiej.</p> <p>b) Umiejętność rozpoznania swoistych cech imperium perskiego. Wskazanie roli Persji w dziejach – dostrzeżenie we współczesnym świecie krajów odwołujących się do tradycji irańskiej. Rozumienie związku między ideologią władzy królewskiej a organizacją imperium. Umiejętność lokalizacji czasoprzestrzennej faktów. Umiejętność porównania eurocentrycznej wizji dziejów z perskim punktem widzenia. Rozumienie różnic między cywilizacjami. Rozumienie przyczyn zwycięstwa Greków w wojnach perskich.</p> <p>c) Kształtowanie krytycznej postawy wobec konfliktów cywilizacji. Poglębianie kultury historycznej przez ukazanie racji obu stron konfliktu. Kształtowanie postawy tolerancji przez ukazanie analogii historycznych.</p>	<p>a) Praca z mapą, praca z tekstem źródłowym, dyskusja.</p> <p>b) Lekcja w pracowni historycznej.</p> <p>c) Mapa, ilustracje.</p>	<p>– Charakterystyka imperium perskiego i wskazanie sprzecznych interesów greckich <i>poleis</i> i państwa Achemenidów.</p> <p>– Rozumienie roli różnych czynników w zwycięstwie Greków nad Persami (motywacja, taktyka walki, przypadek, rola jednostek i solidarności grupowej).</p> <p>– Wyjaśnienie wpływu wojen perskich na rozwój sytuacji w Grecji.</p> <p>– Wskazanie antycznego źródła cywilizacyjnej opozycji między Wschodem i Zachodem.</p> <p>– Charakterystyka państwa macedońskiego.</p> <p>– Umiejętność wskazania roli Aleksandra w dziejach.</p>
16.	Hellenizm	Państwo macedońskie. Filip II – zmiany w wojskowości i sukcesy militarne. Wyprawa Aleksandra Macedońskiego. Rozpad imperium macedońskiego. Charakterystyka monarchii hellenistycznych. Miasta greckie w epoce hellenistycznej – Aleksandria. Kultura hellenistyczna (główne szkoły filozoficzne, literatura, nauka). Religia hellenistyczna – kult władców, synkretyzm religijny.	<p>a) Specyfika królestwa Macedonii i jego zwycięstwo nad <i>poleis</i> greckim. Podboje Aleksandra Macedońskiego. Przyczyny rozpadu państwa Aleksandra Macedońskiego. Grecy i cywilizacje wschodnie w czasach po wyprawie Aleksandra Wielkiego. Król i ideologia królewska. Kult władców (wpływy cywilizacji wschodnich). Hellenizacja miejscowych elit politycznych i jej ograniczenia. Miasta hellenistyczne jako ośrodki kultury – Aleksandria. Muzejon i Biblioteka. Stoicyzm i epikureizm. Rozwój astronomii i matematyki. Zmiany religijności w okresie hellenizmu.</p> <p>b) Rozumienie przyczyn rozpadu imperium macedońskiego. Umiejętność wskazania roli miast w procesie hellenizacji monarchii hellenistycznych. Umiejętność krytycznej interpretacji zjawiska hellenizmu. Poglębianie umiejętności posługiwania się mapą historyczną i odnajdywania związków przestrzenno-czasowych w dziejach cywilizacji. Umiejętność posługiwania się pojęciami historycznymi.</p> <p>c) Poglębianie zainteresowania wpływem cywilizacji historycznych dla zrozumienia współczesnej geografii kulturowej świata.</p>	<p>a) Praca z mapą, praca z tekstem źródłowym, pogadanka.</p> <p>b) Lekcja w pracowni historycznej.</p> <p>c) Mapa, tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Umiejętność syntetycznego ujęcia historii cywilizacji hellenistycznej z uwzględnieniem najważniejszych elementów kontynuacji i zmian.</p> <p>– Wskazanie na mapie państw powstałych w wyniku rozpadu imperium Aleksandra i przedstawienie wcześniejszego rozwoju cywilizacji na tych obszarach.</p>

Rzym	17.	Rzym – od początków miasta do powstania republiki	Legenda o założeniu miasta – mit o Eneasz, Romulus i Remus; okres królewski i powstanie republiki. Formowanie się ustroju republiki rzymskiej (walka plebejuszy z patrycjuszami); religia rzymska.	<p>a) Mity założycielskie – rola mitu o Romulusie w kształtowaniu się tożsamości Rzymian. Legenda o Eneasz. Rola badań archeologicznych w rekonstrukcji najdawniejszych dziejów miasta. Topografia Rzymu okresu królewskiego (siedem wzgórz Rzymu). Ustrój monarchiczny w Rzymie – król i senat. Pierwotna religia rzymska. Obalenie monarchii i powstanie republiki. Społeczeństwo rzymskie pierwszych lat republiki. Walka między patrycjuszami i plebejuszami. Instytucje republiki rzymskiej – zgromadzenia, urzędnicy. Spisanie prawa i jego interpretacja.</p> <p>b) Umiejętność dostrzeżenia roli mitu w kształtowaniu się pamięci społecznej. Rozumienie procesu rekonstrukcji przeszłości na podstawie różnych źródeł historycznych. Rozumienie związku struktur społecznych i ekonomicznych z formą ustroju politycznego. Rozumienie różnic między ustrojem republiki rzymskiej a ustrojem demokratycznym. Rozumienie roli prawa w kształtowaniu stosunków społecznych.</p> <p>c) Kształtowanie zainteresowania tradycją i rozumienie związków różnych form opowieści o przeszłości dla życia teraźniejszego.</p>	<p>a) Wykład, analiza tekstu źródłowego, praca z mapą.</p> <p>b) Lekcja ćwiczenia w pracowni.</p> <p>c) Tekst źródłowy, mapa, plan Rzymu starożytnego.</p>	<p>– Rozumienie specyfiki mitu założycielskiego i jego roli dla mentalności Rzymian.</p> <p>– Umiejętność przedstawienia chronologii wczesnych dziejów Rzymu w kontekście dziejów basenu Morza Śródziemnego.</p> <p>– Charakterystyka ustroju republiki rzymskiej i umiejętność wskazania genezy instytucji państwowych.</p> <p>– Umiejętność porównania ustroju republiki z ustrojem spartańskim i demokracją ateńską.</p>
	18.	Podbój Italii i basenu Morza Śródziemnego przez Rzym – motywacje i mechanizmy	Podbój Italii przez Rzym – przebieg (główne etapy); geograficzne i ekonomiczne aspekty podboju. Rzymska mentalność imperialna.	<p>a) Mechanizmy polityki imperialnej. Przebieg podboju Italii przez Rzym. Wojny z Kartaginą i opanowanie zachodniej części basenu Morza Śródziemnego. Przemiany polityczne i społeczne w państwie zachodzące w wyniku podbojów. Formy organizacji imperium. Mentalność imperialna Rzymian i jej wpływ na wydarzenia polityczne. Rzymska propaganda imperialna.</p> <p>b) Rozumienie mechanizmu podbojów w kategoriach zysków indywidualnych i grupowych. Umiejętność krytycznej analizy rzymskich relacji o przyczynach podbojów (propaganda). Rozumienie związków przyczynowo-skutkowych między specyfiką rzymskiej polityki względem podbitych plemion a potęgą militarną państwa (rola obywatelstwa, zróżnicowanie statusu mieszkańców państwa, polityka terroru).</p> <p>c) Kształtowanie postawy krytycznej w stosunku do propagandy imperialnej. Zrozumienie racji małych społeczeństw broniących wolności wobec zagrożenia przemocą ze strony państwa imperialnego. Umiejętność dostrzegania we współczesnym świecie konsekwencji podbojów rzymskich. Kształtowanie wyobraźni historycznej poprzez poznanie racji państwa rzymskiego i jego przeciwników.</p>	<p>a) Wykład, praca z mapą historyczną, praca z tekstem źródłowym, dyskusja, projekt badawczy.</p> <p>b) Lekcja w pracowni historycznej.</p> <p>c) Mapa, teksty źródłowe.</p>	<p>– Charakterystyka imperializmu rzymskiego, umiejętność konfrontacji różnych stanowisk badawczych.</p> <p>– Umiejętność przedstawienia chronologii podbojów rzymskich oraz ich aspektów geograficznych.</p> <p>– Rozumienie związków między mentalnością a podejmowaniem decyzji politycznych.</p> <p>– Umiejętność przedstawienia roli przypadku i prawidłowości w mechanizmie podbojów.</p> <p>– Przedstawienie własnego stanowiska wobec zjawiska polityki imperialnej i umiejętność jego obrony.</p>

19.	Kryzys republiki rzymskiej	Zmiany społeczne w III i II wieku przed Chr.	<p>a) Zmiany w społeczeństwie rzymskim zachodzące w wyniku podbojów. Kształtowanie się nowej elity społecznej. Niewolnictwo i wzrost gospodarczy. Powstania niewolników. Organizacja imperium – prowincje. Kryzys społeczny i polityczny II wieku i próby reform. Reformy Grakchów. Stronnictwa w rzymskiej elicie politycznej – popularzy i optymaci. Zmiany w armii rzymskiej. Wojny domowe. Juliusz Cezar.</p> <p>b) Dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych między podbojami a zmianami struktur społecznych, politycznych i ekonomicznych państwa. Rozumienie roli tradycji i autorytetu (senat i optymaci) w dziejach (wpływ mentalności na działania polityczne). Rozumienie roli interesów grupowych i indywidualnych w historii. Rola jednostek w okresie kryzysu.</p> <p>c) Pogłębianie zainteresowania mechanizmami życia politycznego w przeszłości. Krytyczne spojrzenie na stosowanie przemocy w rozwiązywaniu konfliktów społecznych. Kształtowanie zrozumienia dla zasad prawnych w dziejach państwa.</p>	<p>a) Wykład, analiza tekstu źródłowego, pogadanka, debata „za” i „przeciw” na temat: czy było możliwe przeprowadzenie reform społeczno-politycznych, które powstrzymałyby rozpad ustroju republiki.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Tekst źródłowy.</p>	<p>– Charakterystyka kryzysu społeczno-politycznego republiki rzymskiej.</p> <p>– Charakterystyka stanowiska stronnictw politycznych wobec zjawisk kryzysowych i samodzielna ich ocena.</p> <p>– Umiejętność dostrzegania związków między zjawiskami społecznymi i gospodarczymi a decyzjami politycznymi.</p> <p>– Przedstawienie sprzecznych interesów grupowych i roli polityków w ich rozwiązywaniu.</p>
20.	Cesarstwo rzymskie	Oktawian August i koniec wojen domowych; nowa forma ustroju rzymskiego – pryncypat; podboje Augusta; pax romana. Romanizacja prowincji.	<p>a) Przejęcie władzy przez Oktawiana Augusta. „Komedia republiki” – system sprawowania władzy przez Augusta. Ustrój pryncypatu (30 r. przed Chr. – 235 r. po Chr.) – senat, wojsko, przekazywanie władzy. Ostatnie podboje. <i>Pax romana</i> – oficjalna propaganda cesarska. Organizacja prowincji. Romanizacja imperium – rola armii. <i>Imperium Romanum</i> a barbarzyńcy.</p> <p>b) Rozumienie podstaw prawnych rządów Augusta i umiejętność powiązania ich z praktyką polityczną. Dostrzeganie różnicy między oficjalną propagandą polityczną a rzeczywistością sprawowania władzy. Rozumienie przyczyn stabilności systemu pryncypatu. Umiejętność wskazania na mapie obszarów objętych panowaniem rzymskim i jego znaczenia dla kształtowania się idei zjednoczonej Europy. Dostrzeżenie zmian strategii militarnej imperium (powstrzymanie podbojów) dla przyszłego kształtu Europy. Rozumienie przyczyn postępów romanizacji.</p> <p>c) Kształtowanie postawy zainteresowania podstawami cywilizacji europejskiej. Kształtowanie wyobraźni historycznej poprzez ukazanie możliwych skutków kontynuowania podbojów rzymskich.</p>	<p>a) Analiza tekstu źródłowego, dyskusja, praca z mapą historyczną, analiza ikonografii.</p> <p>b) Lekcja w pracowni, zwiedzanie Muzeum Narodowego*.</p> <p>c) Mapa, tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Syntetyczna charakterystyka ustroju pryncypatu i wskazanie ciągłości i zmian w stosunku do ustroju republiki.</p> <p>– Przedstawienie głównych haseł propagandy Augusta.</p> <p>– Wskazanie konsekwencji istnienia cesarstwa dla dalszych losów cywilizacji europejskiej.</p>

	21.	Kultura rzymska	Cyceron i sztuka retoryki. Poezja okresu Augustowskiego. Wergiliusz i „Eneida”; krąg Mecenasa; Liwiusz i jego „Dzieje”. Filozofia rzymska. Architektura. Sztuki plastyczne.	<p>a) Marek Tulliusz Cyceron. Funkcje polityczne mów Cycerona. Rzymska teoria wymowy. Poezja okresu augustowskiego – poeci i propaganda Augusta. „Eneida” – rzymska epika narodowa. Krąg Mecenasa. Związek poezji rzymskiej z kulturą grecką. „Dzieje Rzymu od założenia miasta” Liwiusza jako wzór dziejopisarstwa. Stoicyzm Seneki. Lukrecjusz i jego poemat filozoficzny. Sztuki plastyczne w służbie życia politycznego.</p> <p>b) Rozumienie związków między warunkami historycznymi a swoistymi cechami kultury rzymskiej. Pogłębienie umiejętności analizy tekstu literackiego jako źródła informacji o przeszłości. Umiejętność analizy ikonografii jako odbicia ideologii zamawiającego dzieło sztuki (uwaga: można ten punkt zrealizować na lekcji przez analizę jednego, dwóch zabytków przedstawionych w podręczniku, np. Ołtarz Pokoju i posąg Augusta z Prima Porta, aby na ich przykładzie pokazać ideologię Augusta).</p> <p>c) Pogłębianie kultury humanistycznej przez ukazanie klasycznych wzorów wymowy i poezji. Kształtowanie zrozumienia dla związków kultury polskiej ze światem śródziemnomorskim.</p>	<p>a) Wykład, praca z tekstem źródłowym, analiza materiału ikonograficznego.</p> <p>b) Lekcja w pracowni, wycieczka do muzeum ze zbiorami sztuki rzymskiej, lekcja w pracowni komputerowej.</p> <p>c) Tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Przedstawienie wzorów literatury łacińskiej i ich kontynuacji w kulturze europejskiej.</p> <p>– Zrozumienie specyfiki architektury rzymskiej.</p> <p>– Umiejętność analizy idei przedstawianych za pomocą różnych środków artystycznych (literatura, architektura, rzeźba i inne sztuki plastyczne, monety).</p> <p>– Umiejętność dostrzeżenia we współczesnym świecie analogicznego zjawiska używania sztuki do celów propagandowych.</p>
	22.	Życie publiczne i prywatne w starożytnym Rzymie	Rozwój urbanistyczny Rzymu od powstania do czasów cesarstwa; forma i funkcja pałaców cesarskich; miejsca publiczne – fora, bazyliki, termy; stadiony i amfiteatry – rola igrzysk w życiu miasta. Dom rzymski.	<p>a) Rozwój urbanistyczny Rzymu. Pałac cesarski i jego funkcje społeczne i polityczne. Miejsca posiedzeń senatu. Przestrzenie publiczne i ich funkcje. Architektura rzymska (fora cesarskie, bazyliki, świątynie okresu cesarstwa, teatry). Stadiony (cyrki) i ich rola społeczno-polityczna. Amfiteatry – igrzyska gladiatorskie. Termy publiczne. Życie prywatne w starożytnym Rzymie. Willa wiejska. Miasto prowincjonalne – Pompeje.</p> <p>b) Rozumienie kształtowania się przestrzeni miejskiej w jej związkach z funkcjami społeczno-politycznymi stolicy. Rozumienie związków między strukturami społecznymi stolicy a budynkami publicznymi. Umiejętność analizy planu miasta.</p> <p>c) Kształtowanie kultury historycznej przez pogłębienie analizy życia codziennego. Pogłębienie wyobraźni historycznej.</p>	<p>a) Wykład, praca z ilustracjami, praca z tekstem źródłowym.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Ilustracje, tekst źródłowy.</p>	<p>– Wskazanie najważniejszych budowli starożytnego Rzymu wraz z omówieniem ich funkcji.</p>

Powstanie chrześcijaństwa i pierwsze wieki jego rozwoju	23.	Powstanie i rozwój chrześcijaństwa	Palestyna w czasach Heroda Wielkiego; stronnictwa religijne i idee mesjanistyczne; Jezus z Nazaretu; judeo-chrześcijanizm; św. Paweł i misja wśród pogan.	<p>a) Sytuacja polityczna Palestyny po upadku państwa Seleucydów. Herod Wielki. Stronnictwa religijne – saduceusze, faryzeusze, eseneicy i zeloci. Idee religijne i ruch mesjański. Jezus z Nazaretu i jego nauka. Wiara uczniów Jezusa. Ewangelie. Święty Paweł i misja wśród pogan. Organizacja pierwotnego Kościoła. Powstanie w Palestynie i zerwanie chrześcijan z judaizmem. Judaizm.</p> <p>b) Dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych między sytuacją polityczną w Palestynie I wieku a ruchami religijnymi. Umiejętność krytycznej analizy źródeł historycznych i rekonstrukcja historyczna życia Jezusa. Porównywanie sprzecznych interpretacji początków chrześcijaństwa i ustalanie przyczyn rozbieżności stanowisk. Odróżnianie faktów od wiary w interpretacji dziejów chrześcijaństwa.</p> <p>c) Kształtowanie postawy szacunku dla idei religijnych i zrozumienia dla odmiennej interpretacji postaci Jezusa w wielkich religiach świata.</p>	<p>a) Wykład, praca z tekstem źródłowym (Nowy Testament) i mapą, dyskusja.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Mapa, tekst źródłowy.</p>	<p>– Umiejętność określenia czasu i miejsc związanych z życiem Jezusa z Nazaretu.</p> <p>– Charakterystyka sytuacji w Palestynie jako tła historycznego dla tekstu Ewangelii.</p> <p>– Umiejętność wskazania przyczyn różnic między wczesnym chrześcijaństwem a judaizmem przy jednoczesnym określeniu cech wspólnych.</p>
	24.	Chrześcijaństwo religią państwową	Kryzys cesarstwa i odrodzenie. Kościół okresu prześladowań; Konstantyn Wielki i edykt mediolański; kształtowanie się organizacji kościelnej; powstanie doktryny chrześcijańskiej; chrześcijaństwo religią państwową.	<p>a) Kryzys III wieku i jego przyczyny. Wzrost zagrożenia zewnętrznego (państwo Gotów, odrodzenie imperium perskiego). Cesarze wojskowi. Wzrost znaczenia armii (powstanie klasy wojskowych). Upadek autorytetu senatu. Dioklecjan i reforma państwa. Zmiany w myśli religijnej. Kryzys miast i rozwój chrześcijaństwa. Polityka religijna Dioklecjana i prześladowania chrześcijaństwa. Nawrócenie Konstantyna i chrystianizacja imperium.</p> <p>b) Rozumienie zjawiska kryzysu państwa jako uwarunkowanego wieloma przyczynami. Umiejętność dostrzegania związku między rozwojem chrześcijaństwa a zmianami społecznymi. Rozumienie znaczenia więzi grupowych (wspólnoty) dla rozwoju chrześcijaństwa. Dostrzeganie wpływu wydarzeń nieprzewidywalnych w dziejach cywilizacji (nawrócenie Konstantyna). Rozumienie procesu kształtowania się doktryny chrześcijańskiej.</p> <p>c) Pogłębianie się kultury historycznej przez ukazanie racji i motywów postępowania chrześcijan i pogan w III i IV wieku. Kształtowanie postawy życzliwości i tolerancji wobec przodków przez zrozumienie motywów postępowania.</p>	<p>a) Pogadanka, analiza tekstu źródłowego, praca z mapą, dyskusja.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni</p> <p>c) Mapa, ilustracje.</p>	<p>– Rozumienie związków przyczynowo-skutkowych między kryzysem cesarstwa a rozwojem chrześcijaństwa.</p> <p>– Wskazanie roli Konstantyna w zmianie statusu chrześcijaństwa w cesarstwie.</p>

Kształtowanie się świata średniowiecznego	25.	Rzym i barbarzyńcy – upadek cesarstwa zachodniorzymskiego	Sytuacja wewnętrzna cesarstwa rzymskiego w IV i V wieku. Barbarzyńcy – charakterystyka, różnice w stosunku do Rzymian. Barbarzyńcy w granicach cesarstwa rzymskiego w V w.	<p>a) Podstawowe zjawiska w cesarstwie u schyłku jego istnienia – społeczeństwo, gospodarka, władza cesarska, armia, administracja, kultura; główne plemiona barbarzyńców, ich najazdy na cesarstwo w V w.; powstanie państw barbarzyńców w V w.; wydarzenia roku 476.</p> <p>b) Umiejętność dostrzeżenia podstawowych zmian w dziejach państwa (Rzym) i przyczyn słabości państwa rzymskiego w IV-V w.; dostrzeżenie roli barbarzyńców w upadku cesarstwa i budowaniu nowego ładu; wyciąganie wniosków na podstawie przedstawionych materiałów źródłowych.</p> <p>c) Kształtowanie zainteresowania procesami kształtującymi Europę współczesną.</p>	<p>a) Pogadanka, dyskusja.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Materiały: mapa, tekst źródłowy.</p>	<p>– Charakterystyka podstawowych przemian w państwie rzymskim w IV-V wieku.</p> <p>– Wskazanie na mapie obszarów, na których powstawały państwa barbarzyńców.</p>
	26.	Cesarstwo wschodniorzymskie – Bizancjum	Kształtowanie się cesarstwa bizantyjskiego. Charakterystyka cech kultury Bizancjum. Kodyfikacja prawa rzymskiego.	<p>a) Cesarstwo bizantyjskie w VI wieku. Justynian I. Konstantynopol – stolica cesarstwa. Cechy kultury bizantyjskiej.</p> <p>b) Umiejętność dostrzeżenia cech swoistych kultury bizantyjskiej; wskazanie roli Bizancjum w dziejach; dostrzeżenie we współczesnym świecie krajów będących „dziedzicami” tradycji bizantyjskiej. Poznanie pojęć z zakresu sztuki religijnej.</p> <p>c) Postrzeganie zjawisk współczesnych jako ukształtowanych w przeszłości.</p>	<p>a) Wykład, analiza planu miasta (Konstantynopol); analiza mapy.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Materiały: plan Konstantynopola, mapa Bizancjum w VI wieku; współczesna mapa polityczna świata; ilustracje (ikony).</p>	<p>– Wskazanie podstawowych cech Bizancjum.</p> <p>– Charakterystyka położenia geograficznego Konstantynopola i znaczenia tego elementu w dziejach.</p> <p>– Rozumienie podstawowych terminów z zakresu kultury i kościoła bizantyjskiego.</p> <p>– Wskazanie na mapie dzisiejszych krajów istniejących na obszarach dawnego cesarstwa bizantyjskiego.</p>
	27.	Świat islamu	Powstanie i ekspansja islamu; cechy islamu jako religii; kultura islamu.	<p>a) Arabowie i islam w VII wieku; ekspansja Arabów w VII-VIII wieku; podstawy wiary islamu; cechy kultury islamu i jej wpływ w średniowieczu. Świat współczesny a islam.</p> <p>b) Dostrzeżenie cech istotnych religii; porównanie islamu i innych religii; wskazanie krajów, w których wyznaje się islam w czasach dzisiejszych. Poznanie pojęć charakteryzujących islam.</p> <p>c) Postrzeganie zjawisk współczesnych jako ukształtowanych w przeszłości; kształtowanie postawy tolerancji wobec innych religii.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza tekstu źródłowego.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Materiały – mapy, tekst źródłowy.</p>	<p>– Charakterystyka głównych elementów religii islamu.</p> <p>Rozumienie podstawowych pojęć z nią związanych.</p> <p>– Wskazanie na mapie dzisiejszych krajów muzułmańskich.</p> <p>– Umiejętność pracy z tekstem źródłowym.</p>

28.	Monarchia karolińska i jej rozpad	Tworzenie się monarchii karolińskiej i jej osiągnięcia kulturowe; skutki rozpadu monarchii; monarchia karolińska jako podłoże tworzenia się państw Europy Zachodniej.	<p>a) Frankowie i ich państwo; chrystianizacja Franków. Panowanie Karola Wielkiego; renesans karoliński. Traktat w Verdun i jego skutki. Początki feudalizmu.</p> <p>b) Umiejętność dostrzeżenia roli ludów barbarzyńskich w tworzeniu się Europy średniowiecznej; wskazanie znaczenia koronacji Cesarskiej Karola Wielkiego; wskazanie osiągnięć renesansu karolińskiego; wskazanie genezy państw Europy Zachodniej, umiejętność określenia idei jedności europejskiej.</p> <p>c) Postrzeganie zjawisk współczesnych jako ukształtowanych w przeszłości. Rozwijanie motywacji do interesowania się historią i literaturą poprzez korzystanie z lektur uzupełniających i tekstów źródłowych.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza tekstów źródłowych, mapy.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Materiały – teksty źródłowe, mapy.</p>	<p>– Przedstawienie rozwoju państwa Franków.</p> <p>– Charakterystyka panowania Karola Wielkiego.</p> <p>– Wskazanie osiągnięć i znaczenie renesansu karolińskiego.</p> <p>– Wskazanie na mapie dzisiejszych państw na obszarze dawnej monarchii karolińskiej.</p> <p>– Umiejętność pracy z mapą, tekstem źródłowym.</p>
29.	Cesarstwo Ottonów	Tworzenie się państwa niemieckiego; ideologia cesarstwa.	<p>a) Sytuacja we wschodniej części monarchii karolińskiej po 843 r.; księstwa niemieckie, koronacja Ottona I. Program polityczny Ottona II i Ottona III. Stosunki Cesarstwa z papieżem.</p> <p>b) Wskazanie podstawowych cech państwa niemieckiego w X w. Rola tytułu cesarskiego w średniowiecznej Europie. Wskazanie stosunków papieża z cesarstwem.</p> <p>c) Rozwijanie zainteresowań przeszłością jako czynnikiem kształtującym współczesność. Spojrzenie na przeszłość jako na rzeczywistość podlegającą różnorodnym zmianom.</p>	<p>a) Wykład, analiza mapy, ilustracji.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Materiały – mapy, tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Przedstawienie tworzenia się państwa niemieckiego.</p> <p>– Wskazanie roli tytułu cesarskiego w Europie średniowiecznej.</p> <p>– Umiejętność pracy z ilustracjami, mapą, tekstem źródłowym, źródłami ikonograficznymi.</p>
30.	Normanowie*	Normanowie – ich kultura i najazdy. Normanowie jako czynnik kształtujący dzieje Europy wczesnośredniowiecznej.	<p>a) Podstawowe elementy życia Normanów. Wikingowie – ich najazdy na Europę Zach. w IX w. Państwo Wilhelma Zdobywcy – Normandia i Anglia. Normanowie we Włoszech. Przekazy ikonograficzne do dziejów Wilhelma Zdobywcy.</p> <p>b) Dostrzeganie różnorodności czynników tworzących dzieje państw (Anglia, Włochy).</p>	<p>a) Pogadanka, analiza ilustracji, map.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Materiały – mapa, tekst źródłowy, ilustracje.</p>	<p>– Charakterystyka sposobu życia Normanów.</p> <p>– Wskazanie kierunków ich wypraw i obszary przez nich zajęte.</p> <p>– Wskazanie dzisiejszych państw, których dzieje były kształtowane przez Normanów.</p> <p>– Praca z ilustracjami (źródła ikonograficzne, mapa).</p>

	31.	Europa feudalna w XI w.	Zasady feudalizmu. Obyczaje rycerskie. Przemiany w życiu wsi w XI w. Uniwersalizm cesarski i papieski; walka o inwestyturę. Życie religijne. Sztuka romańska.	<p>a) Feudalizm – podstawowe pojęcia. Hołd lenny; rycerstwo – kształtowanie się warstwy. Wieś europejska we wczesnym średniowieczu. Stan Kościoła w XI w. Walka o inwestyturę. Pielgrzymki w średniowieczu. Sztuka romańska – podstawowe pojęcia; przykłady.</p> <p>b) Rozumienie podstawowych pojęć dotyczących feudalizmu. Wskazanie głównych elementów tworzących specyfikę spojrzenia na świat w średniowieczu; religijność średniowieczna.</p> <p>c) Kształtowanie zainteresowania przeszłością poprzez wskazanie istniejących dziś jej relikwów (sztuka romańska).</p>	<p>a) Pogadanka, ewentualnie pokaz (ceremonia hołdu lennego w wykonaniu uczniów); dyskusja.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Teksty źródłowe, ilustracje (przeźrocza – przykłady sztuki romańskiej).</p>	<p>– Charakterystyka feudalizmu.</p> <p>– Przedstawienie głównych przemian zachodzących w Europie XI wieku.</p> <p>– Określenie cech architektury romańskiej (wskazanie przykładów)</p> <p>– Umiejętność pracy z tekstem źródłowym, ilustracjami</p>
Słowiańszczyzna we wczesnym średniowieczu	32.	Wśród Słowian	Podstawowe elementy życia Słowian (zajęcia, religia). Podział Słowian. Pierwsze państwa słowiańskie. Chrystianizacja Słowian.	<p>a) Słowianie – ich społeczeństwo, religia, gospodarka. Różnicowanie się Słowian. Państwo Wielkomorawskie. Misja Cyryla i Metodego; głągolica.</p> <p>b) Wskazanie obszarów zasiedlenia przez poszczególne odłamy Słowian; wskazanie państw dziś istniejących na tych obszarach. Określenie znaczenia faktu stworzenia pisma słowiańskiego dla Słowian.</p> <p>c) Postrzeganie zjawisk współczesnych jako ukształtowanych w przeszłości. Rozwijanie zainteresowania dziejami państw sąsiadujących z Polską.</p>	<p>a) Analiza mapy, ilustracji, pogadanka.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Mapy, ilustracje.</p>	<p>– Charakterystyka sposobu życia Słowian.</p> <p>– Wskazanie na mapie obszarów zajętych przez poszczególne odłamy Słowian i dzisiejszych państw istniejących na tych obszarach.</p> <p>– Charakterystyka działalności Cyryla i Metodego.</p> <p>– Wskazanie skutków ich działalności dla świata słowiańskiego.</p>
	33.	Europa słowiańska	Państwa słowiańskie w X w. – ich kształtowanie się, specyfika kulturowa i etniczna.	<p>a) Tworzenie się Bułgarii, Czech, Rusi; państwo Wieleńców, porównawczo Węgier. Chrześcijaństwo w wersji łacińskiej (Czechy, Węgry), bizantyjskiej (Bułgaria, Ruś) w tych krajach.</p> <p>b) Wskazanie czynników kształtujących specyfikę dziejów i kultury krajów Europy Środkowo-Wschodniej (dostrzeganie związków przyczynowo-skutkowych)</p> <p>c) Patrzenie na rzeczywistość dzisiejszą jako na ukształtowaną w przeszłości. Rozwijanie rozumienia specyfiki kulturowej Europy Środkowo-Wschodniej.</p>	<p>a) Pogadanka, dyskusja. Analiza porównawcza map (Europa Środkowo-Wschodnia w X w. – Europa Środkowo-Wschodnia dziś).</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Teksty źródłowe, mapy.</p>	<p>– Omówienie tworzenia się państw słowiańskich we wczesnym średniowieczu.</p> <p>– Wskazanie na mapie tych państw.</p> <p>– Wskazanie na mapie państw słowiańskich dziś istniejących, z określeniem ich specyfiki kulturowej.</p> <p>– Praca z tekstem źródłowym.</p>

Polska we wczesnym średniowieczu	34.	Początki państwa polskiego	Etapy kształtowania się państwowości Polan – rozwój terytorialny, różnicowanie się społeczeństwa plemiennego. Podstawowe źródła pisane. Panowanie Mieszka I.	<p>a) Rozwój państwowości Polan (poł. IX-poł. X w.) – kierunki rozwoju terytorialnego. Charakterystyka ustroju wczesnopanństwowego. Elementy religii słowiańskiej w państwie Polan. Czasy Mieszka I i walki z Wieleciami, sojusz z Czechami, chrzest, stosunki z Niemcami. Ekspansja na południe (Małopolska, Śląsk). Początki organizacji kościelnej.</p> <p>b) Rozumienie etapów tworzenia się państwa polskiego. Dostrzeżenie charakteru zmian w rozwoju państwa polskiego związanych z panowaniem Mieszka I; umiejętność analizy źródła.</p> <p>c) Tworzenie się państwa polskiego jako proces związany ze zmianami terytorialnymi oraz w życiu społecznym i religijnym. Rozwijanie postawy patriotycznej.</p>	<p>a) Dyskusja, analiza map i ilustracji.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Mapy, teksty źródłowe.</p>	<p>– Charakterystyka etapów kształtowania się państwowości Polan.</p> <p>– Omówienie okoliczności przyjęcia chrześcijaństwa przez Mieszka i znaczenia tego faktu dla dziejów Polski.</p> <p>– Wyciąganie wniosków z mapy, tekstów źródłowych.</p>
	35.	Monarchia Bolesława Chrobrego	Państwo polskie na przełomie X i XI wieku. Polska wśród państw Europy Środkowo-Wschodniej. Rozwój organizacji kościelnej w Polsce w X/XI wieku.	<p>a) Rozwój terytorialny państwa polskiego w I ćwierci XI w. Działalność św. Wojciecha; zjazd gnieźnieński. Stosunki z Niemcami. Koronacja królewska Chrobrego. Architektura przedromańska.</p> <p>b) Rozumienie etapów kształtowania się terytorium państwa polskiego. Wskazanie roli różnych czynników wewnętrznych i zewnętrznych w dziejach państwa wczesnopiastowskiego. Pogłębianie rozumienia pojęć związanych z organizacją państwa i Kościoła. Rozwijanie analizy porównawczej źródeł.</p> <p>c) Kształtowanie ujmowania dziejów Polski jako tworzonych przez różne czynniki wewnętrzne i zewnętrzne. Dostrzeganie związków między dziejami Polski a dziejami Europy.</p>	<p>a) Analiza map, pogadanka, analiza ilustracji, źródeł.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Mapy, teksty źródłowe, ilustracje.</p>	<p>– Omówienie dziejów państwa polskiego w latach 992-1025.</p> <p>– Analiza mapy.</p> <p>– Ocenianie umiejętności analizy tekstu źródłowego.</p> <p>– Rozumienie pojęć związanych z organizacją państwową i kościelną.</p> <p>– Charakterystyka Chrobrego jako władcy.</p> <p>– Charakterystyka postaci św. Wojciecha.</p>
	36.	Kryzys i odbudowa państwa pierwszych Piastów	Państwo polskie w okresie panowania Mieszka II. Kryzys państwowości w latach 30. XI wieku i jej odbudowa. Przemiany społeczne w poł. XI w. Stosunki państwo – Kościół w XI w.	<p>a) Charakterystyka panowania Mieszka II. Tzw. bunt ludowy i najazd Brzetysława. Odbudowa państwowości przez Kazimierza Odnowiciela. Polska w obozie gregoriańskim. Tzw. sprawa św. Stanisława. Polska w ostatniej ćwierci XI w. – rola możnowładztwa.</p> <p>b) Rozumienie zasadniczych przemian zachodzących w państwie polskim i ustroju społecznym w XI wieku. Wskazanie związków dziejów Polski z dziejami Kościoła i krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Rozwijanie umiejętności analizy porównawczej źródeł. Pogłębianie rozumienia pojęć z zakresu dziejów ustroju i Kościoła.</p> <p>c) Dostrzeganie różnorodnych informacji przekazywanych przez źródła o wydarzeniach.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza źródeł.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Mapy, teksty źródłowe.</p>	<p>– Charakterystyka okresu, dokonanie periodyzacji i prezentacji na mapie.</p> <p>– Wskazanie obecności Polski w wydarzeniach ogólnoeuropejskich (związek z reformą gregoriańską).</p> <p>– Omówienie tzw. sprawy św. Stanisława, oceniana umiejętność analizy tekstu źródłowego.</p>

	37.	Czasy Bolesława Krzywoustego	Stosunki wewnętrzne w Polsce w końcu XI – 1 poł. XII w. Rozwój terytorialny państwa. Stosunki z Niemcami w 1 poł. XII w. Stosunki z innymi krajami. Kościół w Polsce w 1 poł. XII w. Sztuka romańska. Kronikarstwo.	a) Sytuacja wewnętrzna w Polsce w okresie panowania Władysława Hermana. Znaczenie możnowładztwa. Walka Krzywoustego ze Zbigniewem. Opanowanie Pomorza. Misja Ottona w Bambergu. Wojna polsko-niemiecka. Stosunki Polski z Węgrami i Rusią. Kościół w Polsce – diecezje, zakony (benedyktyni, cystersi). Sztuka romańska. Kronika Galla. b) Rozumienie roli możnowładztwa w dziejach państwa polskiego. Wskazanie specyfiki dziejów poszczególnych regionów Polski (Pomorze). Charakterystyka wojskowości okresu pierwszych Piastów. Pogłębienie umiejętności powiązania dziejów Polski z dziejami Europy. c) Rozwijanie zainteresowań dziejami regionu. Rozwijanie zainteresowań przekazami pisаныmi i materialnymi śladami przeszłości (sztuka romańska).	a) Wykład, dyskusja, analiza ilustracji (przeźroczy). b) Lekcja w pracowni; wycieczka (zabytki romańskie). c) Teksty źródłowe; ilustracje.	– Omówienie dziejów Polski w okresie panowania Krzywoustego (umiejętność przedstawienia problematycznego). – Wskazanie roli Pomorza w dziejach Polski wczesnośredniowiecznej. – Praca z tekstem źródłowym.
Europa i Polska w okresie pełnego średniowiecza.	38.	Wyprawy krzyżowe	Ruch krucjatowy w końcu XI i w XII-III wieku. Zakony rycerskie. Skutki wypraw krzyżowych.	a) Przyczyny I krucjaty. Krucjaty w XII w. do Palestyny i do innych ziem. IV wyprawa krzyżowa. Powstanie zakonów rycerskich. Charakterystyka templariuszy, joannitów i krzyżaków. Ruch krucjatowy – jego wpływ na przemiany w Europie. b) Rozumienie pojęć związanych z wyprawami krzyżowymi. Rozwijanie umiejętności pracy z tekstem źródłowym. Wskazanie roli krucjat w Europie średniowiecznej. c) Dostrzeganie roli idei religijnych w kształtowaniu dziejów.	a) Wykład, dyskusja, analiza map, tekstów źródłowych. b) Lekcja w pracowni. c) Mapy, teksty źródłowe.	– Omówienie przyczyn i skutków wypraw. – Charakterystyka zakonów rycerskich. – Syntetyczne przedstawienie problemu oraz praca z tekstem źródłowym.
	39.	Słowiańszczyzna połabska w czasach wypraw krzyżowych*	Krucjata w Europie (przeciw albigensom, przeciw Słowianom połabskim). Upadek niezależności Słowiańszczyzny połabskiej. Tworzenie się Marchii Brandenburskiej.	a) Przyczyny podjęcia krucjaty przeciw Słowianom połabskim. Wskazanie na główne organizacje polityczne w Słowiańszczyźnie połabskiej. Charakterystyka etapów dziejów Słowian połabskich w XI i XII w. Upadek niezależności Słowiańszczyzny połabskiej. Powstanie Marchii Brandenburskiej. b) Wskazanie na specyfikę dziejów Słowiańszczyzny połabskiej. Charakterystyka przyczyn słabości Słowiańszczyzny połabskiej w XII w. Wskazanie na etapy tworzenia się Marchii Brandenburskiej. Pogłębienie umiejętności pracy z tekstem źródłowym. c) Rozwijanie zainteresowań dziejami obszarów sąsiadujących z Polską.	a) Wykład, dyskusja, analiza mapy, tekstu źródłowego. b) Lekcja w pracowni. c) Mapa, tekst źródłowy.	– Przedstawienie głównych organizacji politycznych w Słowiańszczyźnie połabskiej. – Omówienie przyczyn upadku Słowiańszczyzny połabskiej. – Omówienie powstania Marchii Brandenburskiej. Wskazanie na jej rolę w dziejach państwa polskiego. – Praca z tekstem źródłowym, mapą.

40.	Europa średniowieczna w rozkwicie (XII-XIII w.)	Charakterystyka cesarstwa i papieństwa w XII-XIII w. Monarchie stanowe. Rozwój miast. Początki uniwersytetów. Tendencje encyklopedyczne w nauce średniowiecznej. Zakony żebrzące. Architektura i sztuka gotycka.	<p>a) Cesarstwo i papieństwo w XII-XIII w. Monarchie stanowe. Rozwój miast. Zmiany w formach świadczeń feudalnych na wsi. Tworzenie się uniwersytetów, formy kształcenia. „Sumy” średniowieczne. Franciszkanie i dominikanie. Albigeni. Twórczość trubadurów. Architektura gotycka – główne zasady, przykłady.</p> <p>b) Charakterystyka zjawisk kształtujących dzieje Europy w pełnym średniowieczu. Wskazanie kierunku przemian w życiu gospodarczym i umysłowym w XII-XIII wieku. Charakterystyka kultury okresu pełnego średniowiecza. Odróżnianie budowy romańskich od gotyckich. Wskazanie roli źródeł różnego typu w poznawaniu przeszłości.</p> <p>c) Rozwijanie zainteresowań różnymi przejawami kultury średniowiecza. Dostrzeganie ich istnienia i funkcjonowania dzisiaj.</p>	<p>a) Wykład dyskusja, analiza tekstów, ilustracji.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Materiały, ilustracje, mapy.</p>	<p>– Charakterystyka głównych zjawisk okresu; wskazanie przykładów tych zjawisk.</p> <p>– Ujęcie syntetyczne i problematyczne zjawisk.</p> <p>– Wyciąganie wniosków z tekstu źródłowego i ilustracji.</p> <p>– Wykonanie ilustracji poszczególnych zjawisk (mapka, wykres, model itd.).</p>
41.	Jesień średniowiecza (XIV i XV wiek)	Cechy kultury średniowiecznej w XIV-XV wieku. Czarna śmierć – jej znaczenie dla dziejów XIV-XV wieku. Kryzys Kościoła; husytyzm. Wielkie konflikty zbrojne w Europie. Tworzenie się podwalin państw nowożytnych. Literatura i sztuka późnego średniowiecza.	<p>a) Tzw. niewola awiniońska papieża i wielka schizma zachodnia. Sobór w Konstancji. Husytyzm w Czechach. Wojna stuletnia – główne przyczyny i fazy. Znaczenie wojny stuletniej dla dziejów i ustroju Francji i Anglii w XV wieku. Czarna śmierć – jej wpływ na przemiany ludnościowe i mentalnościowe w XIV wieku. Nowe prądy w religijności późnośredniowiecznej. Literatura w językach narodowych u schyłku średniowiecza (Dante, Boccaccio, Villon). Początki renesansu. Cechy sztuki gotyckiej w XIV-XV wieku.</p> <p>b) Charakterystyka okresu późnego średniowiecza. Wskazanie różnic między kulturą okresu wczesnego, pełnego i późnego średniowiecza. Rozwijanie umiejętności analizy tekstów źródłowych.</p> <p>c) Rozwijanie zainteresowań różnymi aspektami dziejów społeczeństw. Dostrzeganie zjawisk charakterystycznych w danym okresie dziejów.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza map, ilustracji, tekstów źródłowych.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Mapy, ilustracje, teksty źródłowe.</p>	<p>– Wskazanie głównych zjawisk zachodzących w Europie XIV-XV wieku – przedstawienie problemowe i porównawcze.</p> <p>– Praca z mapą i tekstem źródłowym.</p>

42.	Rozbicie dzielnicowe Polski. Najazdy Mongołów	Początki rozbicia Polski na dzielnice. Sytuacja wewnętrzna w Polsce w 2. poł. XII w. Pogłębianie się rozbicia dzielnicowego i próby jego przewyciężenia (monarchia Henryków śląskich). Główne tendencje w życiu gospodarczym Polski w 1 poł. XIII wieku. Sprowadzenie krzyżaków. Najazd Mongołów 1241 r. i jego skutki. Źródła ikonograficzne.	<p>a) Testament Krzywoustego – założenia i realizacja. Złamanie zasady senioratu; walka o tron krakowski w 2 poł. XII wieku, rola możnowładztwa. Kronika Wincentego Kadłubka. Postępy rozbicia dzielnicowego w latach 1195-1241. Sprowadzenie krzyżaków i skutki tego wydarzenia. Działalność polityczna Leszka Białego. Monarchia Henryków śląskich: próby zjednoczenia Polski, kolonizacja na Śląsku. Najazd mongolski, bitwa pod Legnicą.</p> <p>b) Charakterystyka przemian polityczno-społecznych zachodzących w 2. poł. XII i 1. poł. XIII wieku w Polsce. Wskazanie na główne ośrodki zjednoczeniowe. Umiejętność analizy źródeł ikonograficznych (legenda ilustrowana o św. Jadwidze).</p> <p>c) Pogłębianie zainteresowań dziejami regionu (Śląsk i inne dzielnice). Pogłębianie postawy patriotycznej (troska o całość państwa). Dostrzeganie zagrożeń zewnętrznych w dziejach Polski.</p>	<p>a) Wykład, analiza ilustracji, map.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Mapy, ilustracje.</p>	<p>– Omówienie początków rozbicia dzielnicowego.</p> <p>– Wskazanie na rolę Śląska.</p> <p>– Charakterystyka sposobu wojowania Tatarów.</p> <p>– Oceniane ujęcie syntetyczne, problemowe.</p> <p>– Wskazanie zjawisk na mapie.</p> <p>– Umiejętność pracy z tekstem źródłowym (pisanym, ilustrowanym).</p>
43.	Jednoczenie ziem polskich w 2 poł. XIII i na początku XIV w.	Główne ośrodki zjednoczeniowe w Polsce w 2 poł. XIII w. Kanonizacja św. Stanisława i jej znaczenie dla procesu zjednoczeniowego.	<p>a) Kanonizacja św. Stanisława. Legenda związana z losami zwłok św. Stanisława i jej znaczenie dla ideologii zjednoczeniowej. Śląsk, Wielkopolska jako ośrodki zjednoczeniowe; koronacja Przemysła II. Dążenia zjednoczeniowe Władysława Łokietka. Panowanie Przemyslidów w Polsce. Początki panowania Łokietka.</p> <p>b) Rozumienie procesów kształtujących zjednoczenie państwa polskiego. Wskazanie roli poszczególnych dzielnic w zjednoczeniu. Charakterystyka ideowych podstaw procesu jednoczenia. Rozwijanie umiejętności analizy tekstu źródłowego.</p> <p>c) Rozwijanie zainteresowania przeszłością poszczególnych regionów polskich. Dostrzeganie roli idei religijnych w kształtowaniu dziejów.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza tekstu.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Tekst źródłowy, ilustracje, mapy.</p>	<p>– Wskazanie głównych ośrodków oraz idei zjednoczeniowych.</p> <p>– Praca z tekstem źródłowym, mapą.</p>

	44.	Życie w Polsce w okresie rozbicia dzielnicowego	Proces lokacji wsi i miasta. Społeczność miejska. Formy życia religijnego. Sztuka gotycka.	<p>a) Rozwój osadnictwa na Śląsku w okresie rozbicia dzielnicowego. Przebieg lokacji wsi i miasta na prawie niemieckim – podstawowe pojęcia. Ludność wiejska – rozwarstwienie. Rozwarstwienie ludności miast. Tworzenie się stanu rycerskiego. Formy pobożności – kult świętych, pielgrzymki. Działalność zakonów. Budownictwo gotyckie – przykłady.</p> <p>b) Rozumienie podstawowych pojęć związanych z lokacją. Rozumienie charakteru przemian w życiu gospodarczym okresu rozbicia dzielnicowego. Charakterystyka głównych elementów życia codziennego w okresie rozbicia dzielnicowego.</p> <p>c) Dostrzeganie różnych czynników kształtujących dzieje Polski. Rozwijanie zainteresowania dziejami własnej miejscowości (czas lokacji).</p>	<p>a) Wykład, referat ucznia, dyskusja, analiza tekstu.</p> <p>b) Lekcja w pracowni.</p> <p>c) Materiały – teksty źródłowe, ilustracje.</p>	<p>– Wskazanie głównych elementów kształtujących obraz życia gospodarczego i społecznego.</p> <p>– Przedstawianie problemowe i rozumienie pojęć związanych z omawianymi zagadnieniami.</p>
Polska i Europa późnego średniowiecza.	45.	Polska zjednoczona. Czasy Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego	Jednoczenie ziem polskich przez Władysława Łokietka. Stosunki polsko-Krzyżackie w 1 poł. XIV wieku. Polska Kazimierza Wielkiego	<p>a) Etapy jednoczenia poszczególnych dzielnic Polski przez Łokietka. Koronacja królewska Łokietka i jej znaczenie. Stosunki z Węgrami. Wojna z krzyżakami, bitwa pod Płowcami. Stosunki polsko-krzyżackie w 1. połowie XIV wieku. Zajęcie Rusi przez Kazimierza Wielkiego. Sprawa Śląska. Korona Królestwa Polskiego. Zarządzanie państwem. Kodyfikacja prawa. Założenie Akademii Krakowskiej. Rozwój gospodarczy Polski.</p> <p>b) Rozumienie głównych przemian zachodzących w zjednoczonym państwie polskim w okresie panowania Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego. Wskazanie kierunków rozwoju terytorialnego Polski w 1. połowie XIV wieku. Wskazanie budowli obronnych i kościelnych powstałych w czasach Kazimierza Wielkiego.</p> <p>c) Postrzeganie zjawisk współczesnych jako ukształtowanych w przeszłości. Rozwijanie zainteresowań historią regionalną.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza map, ilustracji.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni, wycieczka (mury miejskie, zamek, kościół – powstałe w XIV wieku).</p> <p>c) Materiały: mapy, ilustracje, teksty źródłowe.</p>	<p>– Wskazanie etapów jednoczenia Polski.</p> <p>– Charakterystyka panowania Kazimierza Wielkiego (przedstawienie problemowe, praca z mapą, tekstem źródłowym, ilustracjami).</p>

46.	Rządy Andegawenów w Polsce. Unia polsko-litewska	Panowanie Ludwika Węgierskiego w Polsce; układy sukcesyjne ze szlachtą. Zawarcie unii z Litwą. Rządy Jadwigi i Jagielly.	<p>a) Początki panowania Ludwika Węgierskiego w Polsce. Przywilej koszycki. Rola zgromadzeń szlacheckich. Unia w Krewie. Jagiełło królem Polski. Chrystianizacja Litwy. Odnowienie Akademii Krakowskiej. Kronika Janka z Czarnkowa.</p> <p>b) Charakterystyka panowania Andegawenów w Polsce. Rozumienie znaczenia związków Polski z innymi krajami Europy w kształtowaniu jej dziejów. Wskazanie roli szlachty w rządzeniu państwem. Charakterystyka postaci Jadwigi Andegaweńskiej. Rozwijanie umiejętności analizy tekstu źródłowego.</p> <p>c) Rozwijanie zainteresowań dziejami krajów Europy Środkowo-Wschodniej w powiązaniu z dziejami Polski.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza tekstów źródłowych, analiza mapy.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Teksty źródłowe, mapy.</p>	<p>– Charakterystyka panowania andegaweńskiego w Polsce (przedstawienie problemowe, dostrzeganie powiązań dziejów Polski z dziejami innych krajów).</p> <p>– Charakterystyka kroniki Janka z Czarnkowa.</p> <p>– Praca z mapą, tekstem źródłowym.</p>
47.	Polska Jagiellonów w XV wieku	Dynastia Jagiellonów w Polsce – charakterystyka. Przywileje szlacheckie. Polska na arenie międzynarodowej. Życie codzienne w Polsce XV wieku. Religijność. Sztuka. Dziejopisarstwo.	<p>a) Dynastia Jagiellonów w XV wieku. Polska w czasach Jagielly: Unia z Litwą w Horodle. Udział przedstawicieli Polski na soborze w Konstancji.* Stosunki z Czechami – sprawa husytyzmu. Unia z Węgrami w czasach Władysława Warneńczyka. Rozwój przywilejów szlacheckich. Początki parlamentaryzmu polskiego. Kultura polska u schyłku średniowiecza. „Roczniki” Jana Długosza.</p> <p>b) Charakterystyka dynastii Jagiellonów. Wskazanie powiązań międzynarodowych dynastii. Rozumienie roli szlachty w XV wieku. Charakterystyka kultury polskiej i religijności w późnym średniowieczu. Charakterystyka twórczości Jana Długosza.</p> <p>c) Rozwijanie zainteresowań dziejami krajów Europy Środkowo-Wschodniej w powiązaniu z dziejami Polski. Dostrzeganie różnorodności czynników kształtujących dzieje Polski.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza tabel, tekstów źródłowych, map.</p> <p>b) Lekcja, ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Mapy-tabele, teksty źródłowe.</p>	<p>– Charakterystyka dynastii Jagiellonów – dostrzeganie roli powiązań dynastycznych w dziejach państwa.</p> <p>– Wskazanie powiązania dziejów Polski z dziejami innych krajów.</p> <p>– Wskazanie obecności Polski na arenie międzynarodowej.</p> <p>– Charakterystyka głównych elementów życia społecznego w Polsce – oceniana umiejętność pracy z mapą i tekstem źródłowym.</p>
48.	Państwo polsko-litewskie a zakon krzyżacki w XV wieku	Wielka wojna z zakonem krzyżackim i jej skutki. Sprawa polsko-krzyżacka na Soborze w Konstancji. Wojna trzydziestoletnia. Dziejopisarstwo XV wieku o wojnach polsko-krzyżackich.	<p>a) Zakon krzyżacki na pocz. XV wieku. Przyczyny wojny 1409-1411. Bitwa pod Grunwaldem. Pokój toruński 1411 r. Spór polsko-krzyżacki na Soborze w Konstancji. Przyczyny wojny trzydziestoletniej. Przebieg wojny trzydziestoletniej. Pokój toruński 1466 roku i jego znaczenie.</p> <p>b) Wskazanie znaczenia zwycięstwa grunwaldzkiego dla dziejów Polski i Litwy. Znaczenie pokoju toruńskiego dla dziejów Polski. Umiejętność analizy porównawczej tekstów źródłowych.</p> <p>c) Rozwijanie postawy patriotycznej. Rozwijanie zainteresowań dziejami regionów Polski.</p>	<p>a) Wykład, dyskusja, analiza map, planu bitwy. Analiza porównawcza tekstów źródłowych, analiza ilustracji.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Mapy, plan bitwy pod Grunwaldem, teksty źródłowe, ilustracje.</p>	<p>– Charakterystyka stosunków polsko-krzyżackich (przedstawienie syntetyczne).</p> <p>– Praca z tekstem źródłowym, mapą, ilustracjami.</p>

Kształtowanie się nowożytnego świata	49.	Upadek Konstantynopola*	Ekspansja Turków u schyłku średniowiecza. Cesarstwo bizantyjskie w XIV-XV wieku. Upadek Konstantynopola	<p>a) Podboje Turków osmańskich na Bałkanach – znaczenie dla dziejów Europy. Sytuacja polityczna Bizancjum w początkach XV wieku. Próby zbliżenia Bizancjum z Zachodem (unia florencka). Kultura bizantyjska w XIV-XV wieku. Upadek Konstantynopola. Znaczenie upadku Konstantynopola dla kultury europejskiej. Wydarzenia określające koniec Europy średniowiecznej.</p> <p>b) Wskazanie roli kultury bizantyjskiej w początkach renesansu. Rozwijanie umiejętności analizy tekstów.</p> <p>c) Postrzeganie zjawisk współczesnych jako ukształtowanych w przeszłości.</p>	<p>a) Wykład, analiza mapy, tekstów.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Mapy, teksty źródłowe.</p>	<p>– Przedstawienie znaczenia Bizancjum dla cywilizacji średniowiecznej – ujęcie problemowe, syntetyczne, porównawcze.</p> <p>– Wskazanie znaczenia podbojów tureckich dla dziejów Europy.</p> <p>– Praca z mapą, tekstem źródłowym.</p>
	50.	Wielkie odkrycia geograficzne i podbój Nowego Świata	Odkrycia geograficzne w XV-XVI wieku. Skutki odkryć geograficznych.	<p>a) Przyczyny odkryć geograficznych. Wielcy odkrywcy i kierunki ich wypraw (Kolumb, Vasco da Gama, Magellan). Inkowie i Aztekowie – podbój ich państw przez konkwistadorów. Przetrawanie ludności autochtonicznej w Ameryce. Wpływ odkryć geograficznych na gospodarkę europejską.</p> <p>b) Wskazanie głównych kierunków odkryć geograficznych i dokonań poszczególnych odkrywców. Charakterystyka państwa i społeczeństwa Azteków oraz Inków. Wskazanie podbojów konkwistadorów w Ameryce. Wskazanie współczesnych państw Ameryki Środkowej i Południowej, na których obszarach rozgrywały się wydarzenia związane z konkwistą. Rozwijanie umiejętności analizy tekstu.</p> <p>c) Postrzeganie zjawisk współczesnych jako ukształtowanych w przeszłości.</p>	<p>a) Wykład, analiza map, tekstów źródłowych, ilustracji.</p> <p>b) Lekcja ćwiczeniowa w pracowni.</p> <p>c) Mapy, teksty źródłowe, ilustracje.</p>	<p>– Wskazanie głównych kierunków wypraw: praca z mapą.</p> <p>– Charakterystyka znaczenia wielkich wypraw geograficznych dla dziejów Europy i innych kontynentów: przedstawianie problemowe, syntetyczne.</p>

klasa II

Dział programu	Lp.	Proponowany temat lekcji	Materiał nauczania	Szczegółowe cele kształcenia: a) wiadomości b) umiejętności c) postawy	Opis procedur osiągania celów: a) metody nauczania b) formy organizacyjne c) proponowane środki dydaktyczne	Opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny
Europa i świat w XVI wieku	51.	Humanizm i odrodzenie w Europie	Środowiska humanistyczne we Włoszech i na zachodzie Europy. Europejska wspólnota uczonych i filozofów. Rozprzestrzenianie się myśli humanistycznej. Mecenat naukowy i artystyczny. Najwybitniejsi przedstawiciele humanizmu europejskiego (M. Ficino*, N. Machiavelli, Erazm z Rotterdamu, T. Morus, M. Montaigne*, F. Rabelais*). Wybitni artyści i ich dzieła (S. Boticelli, L. da Vinci, Rafael, Michał Anioł, Tytjan). Nowe style w architekturze i sztuce.	a) Wiedza o głównych założeniach kultury humanistycznej. Znajomość głównych myślicieli humanizmu i ich dzieł. Znajomość artystów – malarzy, rzeźbiarzy i architektów oraz ich dzieł. b) Umiejętność samodzielnej, a zarazem krytycznej oceny myśli humanistycznej; umiejętność rozpoznawania zabytków renesansowych (stylu w architekturze i malarstwie). c) Postawa poczucia wspólnoty z europejskim dziedzictwem myśli humanistycznej. Wrażliwość na estetykę renesansu.	a) Wykład ilustrowany fragmentami tekstów („Utopia” T. Morusa, pisma Erazma, „Książę” N. Machiavellego) oraz przeźrocami lub ilustracjami z albumów. Interpretacja tekstu (np. opis władcy). b) Zespołowa praca nad tekstem. c) Teksty dzieł pisarzy renesansu; albumy i przeźrocza*. * Wskazana wycieczka do zabytków architektury renesansowej i muzeum.	– Test sprawdzający prawidłowe łączenie nazwisk twórców i ich dzieł. – Umiejętność rozpoznania budowli renesansowych.
	52.	Odrodzenie w Polsce	Kontakty Polaków z humanistami europejskimi. Studia zagraniczne. Korespondencja. Podróże Polaków (M. Kopernik, J. Kochanowski, J. Zamoyski). Cudzoziemcy w Polsce (Kallimach)*. Pisarze polskiego odrodzenia (M. Rej, J. Kochanowski, A. Frycz Modrzewski, J. Łaski*, S. Orzechowski* i in.) i ich dzieła. Uczeń polscy (M. Kopernik). Architektura i sztuka polskiego renesansu.	a) Wiedza o wspólnocie kultury polskiej i europejskiej. Znajomość polskich przedstawicieli Odrodzenia i ich dzieł, oraz ich recepcji na Zachodzie Europy. b) Umiejętność samodzielnej oceny wkładu polskich humanistów i uczonych w kulturę europejską. c) Postawa poczucia wspólnoty z kulturą europejską. Poczucie partnerstwa z innymi krajami europejskimi w tworzeniu kultury.	a) Wykład ilustrowany lekturą tekstów A. Frycza Modrzewskiego, Ł. Górnickiego, M. Reja, J. Kochanowskiego. Oglądanie przeźroczy i reprodukcji z ćwiczeniem umiejętności wyróżniania cech charakterystycznych dla sztuki renesansowej (porównanie z cechami gotyku). b) Przygotowanie w grupach fragmentów tekstów i ich interpretacji. Grupowe identyfikowanie obiektów sztuki renesansowej. c) Teksty źródłowe, reprodukcje i przeźrocza.	– Umiejętność wybierania charakterystycznych cech myśli renesansowej. – Identyfikacja zabytków sztuki renesansu w Polsce.
	53.	Społeczeństwo Europy i Polski w XVI wieku*	Stany społeczne i ich funkcja. Szlachta i jej warstwy. Status prawny szlachty. Etos rycerski i ziemiański. Funkcje polityczne i ekonomiczne. Mieszczenie. Rozwój miast i ich struktura społeczna. Prawa miejskie. Rzemiosło i handel. Wygląd miast i warunki życia. Wieś. Chłopi i ich położenie prawne. Kategorie ludności wiejskiej. Powinności chłopskie. Mniejszości narodowe i etniczne. Wielonarodowość i wielokulturowość. Przykłady prób unifikacji państwa.	a) Wiadomości na temat różnic w rozwoju społeczeństw różnych regionów Europy. Status prawny poszczególnych stanów. b) Orientacja w niejednorodności społeczeństw i kategoriach opisu społeczeństwa (stany, warstwy, klasy, grupy itd.). c) Postawa analitycznego stosunku do opisywanej i postrzeganej rzeczywistości społecznej.	a) Lekcja z ewentualnym podziałem na grupy, wykorzystaniem map demograficznych i wykresów. b) Podział klasy na grupy przygotowujące opis społeczeństw najważniejszych krajów Europy (Francja, Anglia, Rosja, Niemcy, Rzeczpospolita). c) Mapy, wykresy obrazujące strukturę społeczną, teksty źródłowe.	– Umiejętność opisu społeczeństwa zgodnie z kategoriami.

54.	Nowy obraz świata. Europa po odkryciach geograficznych*	Europa po odkryciach geograficznych. Od cywilizacji śródziemnomorskiej ku cywilizacji atlantyckiej. Wzrost znaczenia Hiszpanii. Rywalizacja Hiszpanii i Portugalii oraz rywalizacja habsbursko-francuska. Wzrost zagrożenia tureckiego. Ekspansja terytorialna Moskwy. Kulturowe i ekonomiczne znaczenie odkryć geograficznych. Upadek cywilizacji amerykańskich (Majów, Azteków, Inków).	a) Znajomość głównych kierunków polityki europejskiej u progu XVI wieku – rywalizacja francusko-habsburska, wzrost zagrożenia tureckiego. Rozpad Węgier. Ekspansja terytorialna Moskwy i jej rywalizacja z Litwą. b) Umiejętność wyróżnienia najważniejszych problemów polityki europejskiej XVI w. Rozumienie miejsca państwa polsko-litewskiego w Europie. c) Postawa zrozumienia konieczności i wyzwań wynikających z sytuacji politycznej. Wyrabianie racjonalizmu oceny sytuacji politycznej.	a) Omówienie sytuacji politycznej i ekonomicznej przy mapie – odczytanie wyzwań płynących z sytuacji geopolitycznej. Grupy uczniów przygotowują omówienie poszczególnych zagadnień sytuacji europejskiej (np. problem turecki; rywalizacja francusko-habsburska itd.). b) Praca w niewielkich grupach, które przy mapie będą omawiały rezultaty swoich rozważań. Dyskusja nad wybraniem najważniejszych zagadnień. c) Mapy i atlasy historyczne. Teksty źródłowe.	– Umiejętność odczytywania map gospodarczych i demograficznych. – Zdolność syntetycznego myślenia.
55.	Główne nurty reformacji	Przyczyny reformacji. Kryzys wewnętrzny Kościoła, wpływ myśli humanistycznej na postawy religijne. Wystąpienie Lutra i główne założenia jego wyznania. Zwolennicy Lutra – F. Melanchton*. Anabaptyści – T. Münzer. U. Zwingli*. J. Kalwin i główne założenia jego doktryny (predestynacja). Kościół anglikański.	a) Podstawowa orientacja w założeniach wyznań reformowanych i różnicach między nimi. Wyznania reformowane a doktryna katolicka. b) Umiejętność wydobycia różnic i cech wspólnych wyznań reformowanych oraz katolicyzmu. Nacisk na wspólne, chrześcijańskie korzenie. c) Postawa zrozumienia i tolerancji wobec różnic wyznaniowych. Wyrabianie postawy ekumenicznej.	a) Wykład i analiza wybranych tekstów źródłowych, dotyczących doktryny wyznaniowej luteranizmu, kalwinizmu. b) Wspólna analiza tekstów. Dyskusja na temat: reforma czy bunt? Zależności między polityką i religią. c) Teksty źródłowe. Opracowanie schematycznej tablicy obrazującej podziały w chrześcijaństwie zachodnim.	– Umiejętność najprostszego wyakcentowania różnic między wyznaniem.
56.	Podział chrześcijaństwa zachodniego	Rozłam religijny w Niemczech. Religijny podział Niemiec (pokój w Augsburgu 1555). Wojny religijne we Francji. Edykt nantejski. Protestantyzm w krajach skandynawskich, Prusach i państwie polsko-litewskim. Zerwanie Anglii z Kościołem katolickim. Druga fala reformacji w Anglii (purytanizm).* Reformacja w Niderlandach.* Zahamowanie postępów reformacji. Sobór w Trydencie i reforma Kościoła katolickiego (reforma czy kontrreformacja).	a) Główne linie podziału wyznaniowego Europy. Kraje katolickie i protestanckie. Nietolerancja i tolerancja religijna. b) Umiejętność wskazania na mapie wyznaniowych podziałów Europy. Kraje ostrego konfliktu wyznaniowego i kraje tolerancji. Rozumienie zależności między systemem władzy, polityką i religią. c) Postawa tolerancji religijnej. Docenianie wagi postaw religijnych. Poczucie wspólnoty kulturowej mimo różnic wyznaniowych.	a) Praca w niewielkich zespołach, z których każdy opracowuje ekspansję określonego wyznania lub sytuację w poszczególnych krajach. Wyniki są syntetyzowane przy mapie wyznaniowych podziałów w Europie w XVI w. b) Lekcja w zespołach. Druga część wspól- na (synteza). c) Podręcznik, atlas historyczny i mapa.	– Umiejętność określenia ostatecznego podziału wyznaniowego Europy. – Ocena aktywności i samodzielności w wyciąganiu wniosków. – Umiejętność różnicowania równoprawnienia wyznań i postawy tolerancyjnej: czy Rzeczpospolita rzeczywiście była krajem tolerancji na wszystkich poziomach społecznych?

57.	Rozwój demokracji szlacheckiej w Polsce	Osiągnięcia demokracji szlacheckiej w XIV-XV wieku. Ukonstytuowanie się izby poselskiej w sejmie (1493). Konstytucja <i>nihil novi</i> (1505). Ruch egzekucyjny: egzekucja dóbr i egzekucja praw. Sejmy egzekucyjne (1561-62). Sejm lubelski 1569 i zacieśnienie unii Polski z Litwą. Główni przedstawiciele obozu szlacheckiego. Rozwój reformacji w Polsce a demokracja szlachecka – tolerancja religijna.	a) Kolejne uchwały i postanowienia gwarantujące dominację stanu szlacheckiego w państwie. Ograniczenia władzy królewskiej. Stosunki między władzą duchowną i świecką. b) Umiejętność oceny pozytywnych i negatywnych skutków kształtu ustrojowego Polski. c) Postawa zrozumienia odmienności kulturowych, politycznych i wyznaniowych. Cenięcie wielokulturowości. Wyrabianie postaw tolerancji wobec innych kultur.	a) Uczniowie pod kierunkiem nauczyciela opracowują zestawienie najważniejszych elementów demokracji szlacheckiej w Polsce. Interpretacja tekstów źródłowych. b) Wspólna lektura i dyskusja w klasie. Omówienie mozaiki etnicznej i wyznaniowej państwa polsko-litewskiego. c) Teksty źródłowe. Mapy narodowości i wyznań.	– Umiejętność nakreślenia najważniejszych osiągnięć demokracji szlacheckiej. – Aktywność i wkład do wspólnego opracowania. – Wiadomości może też sprawdzić prosty test.
58.	Polska i Litwa za ostatnich Jagiellonów	Główne problemy międzynarodowego położenia państwa w czasach panowania Jana Olbrachta, Aleksandra i Zygmunta I. Stosunki z Moskwą, Zakonem Krzyżackim i Habsburgami. 1515 – zjazd w Wiedniu – czy skuteczne rozerwanie wrogiej koalicji? Zagrożenie moskiewskie. Rozwiązanie kwestii krzyżackiej. Racja stanu czy więzy krwi? – postawa Polski wobec zagrożenia tureckiego na Węgrzech (1526 – 1533). Król i obóz szlachecki. Zygmunt August na tronie. Interwencja w Inflantach – konieczność współdziałania króla z obozem szlacheckim. Koniec dynastii.	a) Świadomość złożonej sytuacji międzynarodowej i wewnętrznej państwa w XVI w. Hołd pruski – oceny. Koniec bloku państw jagiellońskich. Konflikt z Moskwą i wojna w Inflantach. b) Ocena zagrożeń Polski i możliwości zapobiegania im w XVI w. Umiejętność myślenia przyczynowo-skutkowego. c) Postawa logicznej i racjonalnej oceny sytuacji międzynarodowej. Wyczulenie na problem rozbieżności interesów i konieczności kompromisów.	a) Praca z mapą i tekstami źródłowymi. Możliwość dyskusji nad sposobami rozwiązywania problemów w czasach ostatnich Jagiellonów. b) Wspólna praca całej klasy w ustalaniu hierarchii problemów w polityce zewnętrznej i wewnętrznej. Grupy samodzielnie (np. w punktach) ustalają hierarchię zagrożeń i sposoby ich rozwiązywania – proponowane i rzeczywiście zrealizowane. Dyskusja prowadzi do „uzgodnienia” stanowisk i oceny polityki dynastii. c) Mapy polityczne i teksty źródłowe. Tabełaryczne ujęcie zagadnień.	– Aktywność na lekcji i wkład w całość obrazu. – Umiejętność logicznego wiązania wydarzeń. – Samodzielność oceny sytuacji.
59.	Między wolną elekcją i absolutyzmem. Europejskie systemy władzy w XVI-XVII wieku	Wolne elekcje w Polsce. Sejmy konwokacyjne i elekcyjne. Artykuły henrykowskie i pacta conventa. Henryk Walezy, Stefan Batory. Kształtowanie się absolutyzmu we Francji. Richelieu i Mazarini. Wązowie na tronie polskim. Rozpad ruchu egzekucyjnego. Rokosze. Klientelizm.	a) Zasady funkcjonowania państwa absolutystycznego i system polski. Sposób elekcji na tron polski. Ograniczenia władzy królewskiej. Kariery szlacheckich trybunów – przykład Jana Zamoyskiego. Francuscy mężowie stanu. b) Ocena różnic w systemach władzy. Odróżnianie wolności obywatelskich od anarchii. Ocena sprawności państwa. c) Postawa odpowiedzialności obywatelskiej. Postawa odrzucania skrajności.	a) Porównanie polskiego i francuskiego systemu władzy oraz systemów europejskich. Opracowanie schematu instytucji władzy. b) Po wprowadzeniu ogólnym podział klasy na grupy, z których każda opracowuje schemat struktur władzy i zakres ich kompetencji. c) Tekst podręcznika i teksty źródłowe.	– Prawdliwość posługiwania się pojęciami absolutyzmu, demokracji szlacheckiej, wolnej elekcji. – Znajomość rodzajów sejmów: konwokacyjny, elekcyjny, ordynaryjny, ekstraordynaryjny.

	60.	Rozwój gospodarczy Europy w XVI wieku	Struktura społeczna: stany i ich pozycja prawna. Umacnianie dominacji gospodarczej szlachty w XVI w. Koniunktura gospodarcza w handlu międzynarodowym. Rozwój produkcji zboża na rynki zewnętrzne i wewnętrzne Rzeczypospolitej. Główne drogi handlowe. Rozwój folwarku szlacheckiego. Powinności pańszczyźniane. Ustawy wzmacniające dominację gospodarczą szlachty. Innowacje techniczne. Pogłębianie się różnic w rozwoju gospodarki zachodniej i wschodniej Europy. Rozwój miast. Pieniądz i kapitał. Rozwój demograficzny Europy.	a) Koniunktura w handlu. Organizacja folwarku. Podział gospodarczy Europy. Zaludnienie Europy ze szczególnym uwzględnieniem Rzeczypospolitej. b) Umiejętność odczytywania mapy gospodarczej i demograficznej. c) Docenianie wagi harmonijnego rozwoju gospodarki dla funkcjonowania państwa i społeczeństwa. Rozumienie potrzeby harmonijnej współpracy różnych grup społecznych dla rozwoju państwa. Wzmacnianie solidaryzmu społecznego.	a) Lekcja przy mapie gospodarczej i demograficznej. Zestawienie podstawowych danych statystycznych: zaludnienie, gałęzie gospodarki, podatki, grupy dominujące i zdominowane. b) Część lekcji może polegać na opracowaniu w grupach zagadnienia najważniejszych różnic regionalnych w Europie. Wspólne podsumowanie i synteza danych. Rozważania nad pytaniem o trwałość podziału Europy na dwa obszary gospodarcze. c) Mapa gospodarcza i demograficzna, zestawienia statystyczne. Wskazana wizyta w muzeum celem zapoznania się z wyrobami rzemiosła XVI w. i wynalazkami technicznymi.	– Sprawdzenie podstawowych wiadomości na temat różnych dróg ekonomicznego rozwoju państw europejskich. – Ocena aktywności i wkładu do wspólnej syntezy.
Europa w XVII wieku	61.	Barok – kultura i sztuka	Triumf Kościoła i jego wpływ na architekturę i wystrój barokowej świątyni. Zmysłowość kultury baroku. Style w sztuce. Barokowa architektura. Wielcy artyści – G. L. Bernini*, P.P. Rubens, Rembrandt, J. van Dyck*, Murillo*, Velasquez. Uczniowie XVII wieku – Galileusz, Kartezjusz, Newton, Pascal*. Polski barok i sarmatyzm. Kultura europejska i kultura rodzima. Kultura elitarna (wysoka, reprezentatywna dla elit umysłowych – np. Kartezjusz, Pascal) i egalitarna (propagowana z ambon, przez szlacheckie dwory, w której uczestniczą szersze kręgi społeczne).*	a) Znajomość cech charakterystycznych sztuki baroku. Wiedza o najwybitniejszych twórcach XVII wieku i ich dziełach. Nowa filozofia i nowa fizyka. b) Umiejętność rozpoznania barokowej architektury i stylu w rzeźbie i malarstwie. Umiejętność docenienia nowego obrazu świata materialnego. c) Poczucie ciągłości rozwoju kultury. Postawa pozytywnej oceny dokonań.	a) Ogólne wprowadzenie i demonstracja przeźroczy, filmu wideo lub reprodukcji najwybitniejszych dzieł baroku. Samodzielna praca uczniów polega na przygotowaniu omówienia wybranych zabytków architektury i sztuki barokowej. b) Praca w niewielkich zespołach. Wspólne podsumowanie. c) Reprodukcje, albumy, filmy wideo. Książki z zakresu fizyki z zasadami dynamiki Newtona. Wybrany fragment z dzieł Kartezjusza lub Pascala. Wskazana wizyta w muzeum lub barokowym kościele.	– Umiejętność identyfikacji barokowej architektury. – Rozprawka na temat obecności sztuki i estetyki baroku w naszym otoczeniu.
	62.	Sytuacja zewnętrzna i wewnętrzna Rzeczypospolitej w 1. poł. XVII wieku	Zygmunt III Waza – perspektywy unii ze Szwecją. Walki polsko-szwedzkie. Rozejm w Altmarku i Sztumskiej Wsi. Walki o tron rosyjski. Pierwsza i druga „dymitriada”. Wzrost zagrożenia tureckiego. Próby wzmocnienia władzy królewskiej i rokosz Zebrzydowskiego. Unia brzeska i jej skutki – próba wewnętrznej integracji państwa.	a) Wzrost zagrożenia zewnętrznego. Sprzeczności w polityce zagranicznej Wazów. Niedomagania demokracji szlacheckiej. Wzrost znaczenia oligarchii magnackiej. Czy rzeczywiście możemy mówić o oligarchii wobec sprzeczności interesów wewnątrz grupy magnackiej? b) Umiejętność wiązania problemów polityki zagranicznej z sytuacją wewnętrzną. Umiejętność oceny czynników integrujących i dezintegrujących państwo. c) Postawa tolerancji wobec odrębności etnicznych i wyznaniowych. Szacunek wobec postawy chronienia tradycji i odrębności (przykład unii brzeskiej).	a) Wykład obrazujący przestrzennie problemy polityki zagranicznej. Interpretacja tekstów źródłowych. b) Lekcja z możliwością obejrzenia i analizy obrazów batalistycznych z epoki. Dyskusja nad tekstem. c) Mapy, teksty źródłowe (pamiętniki, teksty porozumień, unii), reprodukcje malarskie.	– Umiejętność syntetycznego przedstawienia sytuacji międzynarodowej Rzeczypospolitej, np. w punktach.

63.	Europa w czasie wojny trzydziestoletniej*	Przyczyny wojny trzydziestoletniej i motywy kierujące jej głównymi uczestnikami – cesarzem, Szwecją, Francją. Etapy wojny: czeski, duński, szwedzki i francuski. Główni bohaterowie wojny: Albrecht von Wallenstein, Gustaw Adolf. Pokój westfalski i jego znaczenie – zmiany terytorialne i skutki polityczne, religijne, demograficzne.	a) Wiedza na temat przyczyn i skutków wojny trzydziestoletniej. Znajomość etapów wojny i jej przełomowych momentów (Biała Góra, Lützen, Nördlingen, Rocroi). b) Umiejętność oceny znaczenia skutków wojny dla sytuacji w Europie po 1648 roku. Umiejętność powiązania wydarzeń wojny z sytuacją Rzeczypospolitej. c) Postawa negacji wojny jako sposobu rozwiązywania konfliktów.	a) Opracowanie w grupach poszczególnych etapów wojny. Wspólna synteza całości obrazu. Analiza przyczyn i skutków. b) Praca w zespołach i wspólna synteza. c) Mapy, teksty źródłowe, ilustracje. Wskazana wizyta w muzeum wojska lub muzeum regionalnym kolekcji broni poł. XVII w.	– Uczeń powinien znać ogólnie przyczyny i skutki wojny oraz jej etapy. – Możliwy test sprawdzający.
64.	Między monarchią absolutną i konstytucyjną – Anglia i Francja w XVII wieku*	Rozwój purytyzmu i wzrost opozycji w Anglii (Jakub I i Karol I). Wybuch wojny domowej w Anglii. Krótki i długi parlament. Oliver Cromwell. Śmierć Karola I i ogłoszenie republiki. Oliver Cromwell Lordem Protektorem. Podwaliny pod budowę Wielkiej Brytanii. Dominacja Anglii na oceanach. Przywrócenie królestwa. „Chwalebna rewolucja” 1688. Zgnicie opozycji we Francji (frondy). Absolutyzm Ludwika XIV. J. B. Colbert i merkantylizm. Dwór Ludwika XIV i system rządów absolutnych.	a) Znajomość podstawowych faktów z tzw. rewolucji angielskiej. Znajomość systemu rządzenia Ludwika XIV. b) Umiejętność dokonywania porównań między różnymi systemami politycznymi i analizy sytuacji, w jakiej powstawały. c) Postawa rozumienia warunków funkcjonowania systemów politycznych i ich samodzielnej oceny.	a) Wykład ilustrowany schematami i tekstami źródłowymi. Samodzielna praca w dwóch zespołach. Dyskusja nad porównaniem systemów. b) Praca zespołowa. c) Mapy, teksty źródłowe, schematy (np. opracowane na lekcji).	– Ocena umiejętności porównywania dwóch systemów i dostrzegania istotnych różnic między nimi.
65.	Problem kozacki i powstanie Chmielnickiego	Pochodzenie Kozaków i sposób ich życia. Utworzenie rejestru kozackiego. Konflikty z Kozakami (unia brzeska). Powstania i bunty kozackie. Wojenne plany Władysława IV Wazy. Wybuch i przebieg powstania. Postawa elit i mas ludności ruskiej. Ugoda w Perejasławiu i wkroczenie wojsk rosyjskich. Unia w Hadziaczu i wznowienie wojny z Rosją. Rozejm w Andruszowie – podział Ukrainy. Traktat Grzymułtowski. Likwidacja kozaczyzny w Rosji.	a) Znajomość podstawowych faktów z przeszłości Ukrainy i problemów prawosławia oraz kozaczyzny. b) Umiejętność rozumienia złożonej sytuacji historycznej, racji jednej i drugiej strony. c) Postawa zrozumienia dla aspiracji wolnościowych innych narodowości i grup etnicznych.	a) Wprowadzenie i przygotowana dyskusja nad zagadnieniem. b) Przed przygotowaniem lekcji klasa może być podzielona na dwie strony „konfliktu”. c) Teksty źródłowe, także odwołujące się do zakorzenionych stereotypów Kozaka i Polaka (np. J. Kitowicza o kozaczyźnie). Wskazane obejrzenie filmu „Ogniem i mieczem”. Dyskusja nad problemem kozackim i jego dzisiejszymi reperkusjami.	– Aktywność w dyskusji. Umiejętność wczucia się w argumentację jednej ze stron. – Umiejętność porównania głosów na temat recepcji filmu „Ogniem i mieczem” w Polsce i na Ukrainie.

	66.	Wojny polsko-szwedzkie w XVII wieku	Stosunki polsko-szwedzkie za pierwszych Wazów. Sukcesy i porażki polskiej polityki bałtyckiej. Najazd szwedzki w 1655 roku – zmiana na tronie, czy okupacja? Ujście, Kiejdany. Położenie państwa w chwili najazdu. Wojna obronna. Stanowisko Rosji. Sojusznicy i wrogowie. Siedmiogród, Prusy Książęce. Traktaty welawsko-bydgoskie. Wojna w Danii. Traktat oliwski. Skutki najazdu szwedzkiego – polityczne, ekonomiczne, demograficzne.	a) Ogólna orientacja w zagadnieniu. Znajomość komplikacji sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej. b) Umiejętność wiązania wydarzeń ich kontekstem sytuacyjnym. Dostrzeganie łańcucha skutków i przyczyn. c) Postawa odpowiedzialności za państwo i zdolności do poświęceń w chwilach dla ojczyzny krytycznych. Wzorce osobowe.	a) Lekcja z mapą i atlasem obrazującymi przebieg kampanii. b) Uczniowie mogą przygotować omówienie poszczególnych faz konfliktu. Wspólna interpretacja fragmentów tekstu (np. „Pamiętnika” J. Ch. Paska, W. Kochońskiego). c) Mapy i atlasy. Teksty źródłowe. Wskazany pokaz filmu „Potop” i dyskusja nad nim.	– Aktywność w dyskusji. Ocena postaw. – Rozumienie znaczenia wojny ze Szwecją dla świadomości Polaków.
	67.	Jan III Sobieski – triumfy militarne i porażki polityczne	Wzrost zagrożenia tureckiego w drugiej połowie XVII wieku. Przyczyny zerwania pokoju między Turcją i Rzeczpospolitą. Sytuacja wewnętrzna i haniebny pokój w Buczacz. Drugi Chocim i Jan III na tronie. Kontynuacja walki z Turcją i próba reorientacji polityki polskiej (traktat w Jaworowie). Odsiecz wiedeńska. Liga antyturecka.	a) Przyczyny i skutki konfliktu z Turcją. Odsiecz wiedeńska. Polityczne plany Jana III. b) Umiejętność oceny konieczności i skutków dokonywanych wyborów. Wrażliwość na stereotypy myślenia (idea „przedmura”). c) Poczucie dumy z odnoszonych sukcesów, ale też umiejętność ich krytycznej oceny.	a) Lekcja z wprowadzeniem i projekcją filmu oraz dyskusją. b) Dyskusję można podzielić na strony (głównym tematem dyskusji – realność planów politycznych Jana III). c) Mapy i atlasy. Wskazana projekcja filmu „Pan Wołodyjowski”.	– Aktywność na lekcji, umiejętność trafnej argumentacji. – Orientacja w kontekście wydarzeń.
Europa w XVIII wieku – oświecenie	68.	Rosja, Prusy, Austria – wzrost potęgi	Reformy Piotra I. Ekspansja terytorialna Rosji. Imperium rosyjskie. Prusy królestwem. Fryderyk I, Fryderyk Wilhelm i Fryderyk II – pomyślna rozbieżność charakterów. Wzrost terytorialny Prus. Austria Marii Teresy i reformy Józefa II. Rola szlachty w Rosji, Austrii, Prusach i Rzeczypospolitej.	a) Wiadomości o stylu rządzenia w Rosji, Prusach i Austrii. Przyczyny wzrostu ich potęgi. b) Umiejętność odczytania z mapy etapów wzrostu terytorialnego omawianych państw. c) Postawa krytycyzmu wobec „mocarstwo-wości”. Czy godzi się dążyć do wzrostu za wszelką cenę? Postawa moralnego osądu rzeczywistości.	a) Lekcja w trzech zespołach opracowujących poszczególne systemy władzy. b) Zespoły opracowują zagadnienia. Synteza wiadomości dokonywana jest wspólnie. c) Mapy, atlasy, teksty źródłowe.	– Umiejętność syntezy i porównywania danych.
	69.	Czasy saskie	Wettinowie na tronie polskim. August II Mocny i jego plany polityczne. Wielka wojna północna (1700-1721). Stanisław Leszczyński. Bierność Rzeczypospolitej i jej zniszczenia wojenne. Konfederacja tarnogrodzka i interwencja rosyjska. Pod rosyjską kuratelą. Rozkład systemu politycznego i rozwój klientelizmu. August III. Paraliż sejmu i władzy wykonawczej. Pierwsze postulaty reform państwa. Kształtowanie się stronnictw – familia i republikanie.	a) Orientacja w wewnętrznej sytuacji Rzeczypospolitej czasów saskich. Przyczyny i przebieg wojny północnej. Wiedza na temat położenia Rzeczypospolitej na arenie międzynarodowej. b) Umiejętność logicznego łączenia wydarzeń i dostrzegania sprzeczności interesów. c) Żywy i krytyczny stosunek do przeszłości. Niejednoznaczność ocen bohaterów przeszłości (Stanisław Leszczyński).	a) Lekcja ilustrowana lekturą J. Kitowicza „Opisu obyczajów...”, lub fragmentami projekcji spektaklu teatru TV na podstawie Kitowicza (teatr STU). b) Interpretacja tekstu i dyskusja nad głównymi zagadnieniami – anarchią (granice między wolnością i anarchią), przyczynami bezsilności państwa. Możliwość zorganizowania spektaklu wzorowanego na przedstawieniu. c) Mapy, teksty źródłowe, film wideo.	– Aktywność na lekcji. – Samodzielność myślenia.

70.	Oświecenie w Europie	Twórcy Oświecenia – Wolter, J.J. Rousseau, D. Hume*, J. Locke*, K. Monteskiusz. Empyryzm i racjonalizm. Deizm*. Myśl pedagogiczna oświecenia. Myśl polityczna oświecenia (trójpodział władz). Encyklopedyści. Sztuka oświecenia – klasycyzm.	a) Znajomość głównych koncepcji oświecenia. Wiedza o europejskich twórcach i ich dziełach. Znajomość głównych założeń klasycyzmu. b) Umiejętność wyróżnienia znaczących i trwałych zdobyczy oświecenia. c) Postawa szacunku dla wkładu twórców oświecenia w kulturę.	a) Lekcja z lekturą i interpretacją fragmentów istotnych dzieł oświecenia. Pokaz przeźroczy, albumów lub filmu wideo z zabytkami architektury i sztuki oświecenia. b) Lekcja w klasie. W miarę możliwości wskazana wycieczka do miejscowości z zabytkami klasycyzmu. c) Teksty źródłowe, przeźrocza, film.	– Umiejętność interpretacji tekstu. – Identyfikacja zabytków i ich cech znaczących.
71.	Oświecenie w Polsce	Charakter polskiego oświecenia. Model człowieka i obywatela. Inicjatywy oświeceniowe – „Monitor”, Szkoła Rycerska. Nauka polska. Rola instytucji kościelnych w polskim oświeceniu – jezuici, pijarzy, szkolnictwo. Pisarze: I. Krasicki, J. U. Niemcewicz, F. Zabłocki. Reforma szkolnictwa: KEN. Hugo Kołłątaj, G. Pirałowicz. Sztuka klasycyzmu: architektura, malarstwo, teatr.	a) Specyfika polskiego oświecenia. KEN. Twórcy i ich dzieła. Polski wkład w kulturę oświecenia. Główne przykłady zabytków klasycyzmu w Polsce. b) Umiejętność łączenia europejskiej i polskiej myśli oświecenia. c) Postawa łączności z kulturą europejską i dumy z oryginalnego wkładu Polaków w kulturę.	a) Lekcja z fragmentami tekstów, zwłaszcza dotyczących programu edukacyjnego, krytyki przesądów i nieuctwa. Pokaz reprodukcji najważniejszych zabytków XVIII w. b) Lekcja z demonstracją przeźroczy i interpretacją tekstów. c) Teksty źródłowe, przeźrocza, ew. film video. Wskazana wizyta w muzeum lub zabytkowych budowlach.	– Aktywność na lekcji, udział w dyskusji. – Ocena umiejętności rozpoznawania cech architektury klasycystycznej.
72.	Gospodarka europejska i społeczeństwo w XVIII wieku*	Rozwój gospodarczy Europy Zachodniej. Innowacje techniczne. Rozwój manufaktur i przemysłu. Merkantylizm i fizjokratyzm. Szlaki handlowe. Kolonie. Demografia. Obraz społeczeństwa. Warunki życia. Gospodarka w Europie Środkowo-Wschodniej. Różnice w rozwoju Europy Zachodniej i Wschodniej. Rozwój gospodarczy a absolutyzm oświecony. Dochody państwa.	a) Wiedza o podstawowych teoriach ekonomicznych i zasadniczych różnicach w rozwoju gospodarczym. b) Umiejętność łączenia specyfiki rozwoju państwa z jego perspektywami i znaczeniem na arenie międzynarodowej. c) Postawa doceniania wpływu gospodarki na politykę.	a) Obrazowanie rozwoju gospodarczego kartogramami, wykresami. Przykłady ilustrujące inwencję techniczną. b) Lekcja z dyskusją nad związkiem gospodarki i rozwoju oraz znaczenia państwa. c) Mapy gospodarcze, ilustracje urządzeń technicznych.	– Aktywność, ogólna orientacja w przemianach gospodarczych i technicznych.
73.	Stanisław August na tronie polskim – pierwsze próby reform	Sytuacja polityczna w Rzeczypospolitej w przededniu elekcji Stanisława Augusta. Elekcja. Inicjatywy reformatorskie. Środowisko reformatorów. Sejm 1768 i konfederacja barska. Poglądy i walka konfederatów. Król wobec działań konfederacji. Zewnętrzne przyczyny I rozbioru – skutki wojny rosyjsko-tureckiej. Pierwszy rozbiór. Sejm rozbiorowy i jego reformy administracyjne.	a) Najważniejsze zdarzenia i postaci lat 1763-1775. Znajomość postaw, skutków i przyczyn. b) Umiejętność logicznego wiązania skutków i przyczyn. Umiejętność właściwej oceny postaw. c) Postawa dbałości o dobro wspólne i dezaprobaty dla postawy egoistycznej oraz służalczej.	a) Wykład ilustrowany mapami (zwłaszcza czasu konfederacji barskiej). Lektura tekstów źródłowych (publicystyki oświeceniowej). b) Lektura tekstów z dyskusją nad ich znaczeniem. Dyskusja „stron konfliktu” – reprezentantów obozu królewskiego i konfederatów (role uprzednio przygotowane). Dyskusja nad postawami głównych bohaterów dramatu. c) Mapy, teksty źródłowe.	– Aktywność w dyskusji, racjonalność argumentacji.

74.	Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	Sytuacja w koloniach angielskich w drugiej poł. XVIII w. Metropolia i kolonie. Pierwsze objawy buntu. Wybuch wojny o niepodległość. Deklaracja Niepodległości i jej twórcy. Przebieg wojny. Prace nad konstytucją. Konstytucja Stanów Zjednoczonych. System władzy. Polacy w wojnie o niepodległość.	a) Wiadomości na temat początku USA. Główni bohaterowie wojny o niepodległość. Więzi polsko-amerykańskie. Konstytucja USA. b) Umiejętność wiązania przeszłości i teraźniejszości. c) Postawa zrozumienia dla aspiracji wolnościowych.	a) Lekcja z analizą Deklaracji Niepodległości. b) Grupy uczniów omawiają fragmenty tekstu źródłowego. c) Mapa, tekst źródłowy.	– Umiejętność interpretacji.
75.	Konstytucja 3 maja	Próby ograniczonych reform pod kuratelą Rosji. Rozpad sojuszu rosyjsko-pruskiego. Zaangażowanie wojenne Rosji i zmiana międzynarodowej koniunktury politycznej. Zryw wolnościowy w Polsce. Sejm Wielki i jego działalność. Ugrupowania w sejmie i jego wybitni przedstawiciele. Uchwały sejmu. Konstytucja 3 maja i jej twórcy. Zmiana sytuacji międzynarodowej. Targowica i interwencja rosyjska. II rozbiór Polski.	a) Znajomość sytuacji i postanowień Konstytucji. Znajomość postaci twórców Konstytucji. b) Umiejętność dostrzegania związku między sytuacją zewnętrzną i wewnętrzną państwa. Umiejętność krytycznego stosunku do możliwości i ich realizacji. c) Postawa obywatelskiej odpowiedzialności. Dezaprobatą dla postawy anarchizującej i egoistycznej.	a) Lekcja przy mapie. Lektura i analiza tekstu Konstytucji 3 maja. b) Dyskusja nad sytuacją polityczną i tekstem źródłowym. c) Mapy. Tekst Konstytucji.	– Aktywność, udział w dyskusji, postawy.
76.	Powstanie kościuszkowskie i upadek niepodległości	Twórcy Konstytucji na emigracji. Przykład Francji. Przyczyny wybuchu powstania. Wybuch powstania. Raclawice i uniwersał połaniecki. Powstanie w Warszawie i Wilnie. Władze powstania. Ugrupowania w powstaniu. Wysiłek zbrojny. Maciejowice. Upadek powstania. III rozbiór Polski.	a) Podstawowe wiadomości na temat przebiegu powstania. Przywódcy powstania – T. Kościuszko, J. Kiliński, J. Jasiński. Przyczyny III rozbioru. b) Umiejętność samodzielnego myślenia i łączenia wydarzeń. c) Postawa obywatelskiej odpowiedzialności i patriotyzmu.	a) Omówienie zasadniczych faz powstania przy mapie i dyskusja nad aktem insurekcji i uniwersałem połanieckim. Dyskusja nad szansami powstania. b) Możliwa wizyta w muzeum historycznym, ew. na ekspozycji „Panoramy Raclawickiej”. c) Mapy, teksty źródłowe.	– Zdolność do samodzielnego formułowania wniosków i opinii.
77.	Rewolucja francuska i jej znaczenie w Europie	Sytuacja Francji za Ludwika XVI. Postulat zwołania Stanów Generalnych – broszura Sieyesa. Stan trzeci i utworzenie Konstytuanty. Rewolucja w Paryżu. Ugrupowania i kluby polityczne. Wojna koalicji przeciw Francji. Pierwsza konstytucja. Śmierć króla i terror jakobinów. Ścięcie Robespierre’a. Dyrektoriat. Konsulat.	a) Podstawowe wiadomości na temat przyczyn i głównych etapów rewolucji. Wybitni bohaterowie rewolucji. b) Umiejętność krytycznej oceny błasków i cieni rewolucji oraz jej znaczenia dla świadomości europejskiej. c) Postawa odrzucenia terroru jako drogi realizacji celów. Cel nie uświęca środków.	a) Lekcja z lekturą fragmentów tekstów źródłowych – np. oceny rewolucji przez wybitnych myślicieli politycznych. b) Grupy dyskusyjne – spór na temat: „Rewolucja jako droga przemian społecznych”. c) Mapa i teksty źródłowe.	– Aktywność w dyskusji. – Samodzielność wnioskowania.

	78.	Ziemie polskie pod zaborami i pierwsza emigracja	Podział państwa. System rządów zaborczych. Położenie ludności. Postawy elit wobec zaborów. Formy organizowania się Polaków pod zaborami. Z Francją czy z Rosją? – koncepcje polityczne. Działalność Adama Czartoryskiego. Agencja paryska i idea legionów polskich. J. H. Dąbrowski i J. Wybicki. Walki legionów i ich tragiczny finał.	a) Ogólna wiedza na temat sytuacji ziem polskich pod zaborami. Wiadomości o legionach. b) Umiejętność logicznej oceny realizmu różnych i przeciwstawnych koncepcji niepodległościowych. c) Postawa szacunku dla wysiłku i poświęcenia ludzi walczących o niepodległość.	a) Lekcja z mapami obrazującymi sytuację w Polsce i w Europie. Lektura tekstów źródłowych. b) Dyskusja o postawach. c) Mapy i teksty źródłowe.	– Ogólna orientacja w wydarzeniach. – Umiejętność czytania mapy. – Rozumienie postaw i koncepcji.
Świat i ziemie polskie w 1. poł. XIX wieku	79.	Ku nowoczesności	Gospodarczy rozwój Europy w 2. poł. XVIII i 1. poł. XIX wieku. Industrializacja. Wynalazki i ich zastosowanie. Nowe koncepcje rozwoju gospodarczego i społecznego. Rozwój demograficzny. Społeczeństwa XIX w. Rozwój oświaty. Nowe prądy umysłowe. Romantyzm, konserwatyzm, liberalizm, idee socjalistyczne.*	a) Wiedza o osiągnięciach cywilizacyjnych. Znajomość pojęć i ich zakresu znaczeniowego. b) Umiejętność identyfikowania postaw ideowych i ich genezy. c) Postawa zrozumienia odmiennych koncepcji i założeń ideowych.	a) Lekcja ilustrowana opisami życia codziennego. Mapy, eksponaty. b) Lekcja mogłaby być częściowo realizowana w muzeum techniki. c) Mapy, teksty źródłowe, eksponaty.	– Wiedza o osiągnięciach cywilizacyjnych. – Poprawne operowanie pojęciami.
	80.	Czasy napoleońskie	Od konsulatu do cesarstwa. Podboje Napoleona – charakter i sposoby walki. Nadzieje i rozczarowania. Koalicje antynapoleońskie. Klęska Prus i Austrii. Stosunki francusko-rosyjskie. Sprawa Hiszpanii. Wyprawa na Moskwę. Klęska Napoleona i jego upadek. Kongres wiedeński i „sto dni” Napoleona. Waterloo. Legenda napoleońska.	a) Wiedza o przełomowych wydarzeniach epoki napoleońskiej. Ogólna orientacja w charakterze podbojów napoleońskich. Postanowienia kongresu wiedeńskiego. b) Umiejętność odczytania z map kierunków i etapów podbojów. c) Samodzielne ustosunkowanie się do metody działania Napoleona.	a) Lekcja przy mapie. Lektura pamiętników z epoki. Dyskusja nad „legendą napoleońską”. b) Klasa może być podzielona na oskarżycieli i obrońców „legendy”. Wskazany pokaz fragmentów filmów, np. „Popioły” A. Wajdy; bitwa pod Waterloo. c) Mapy, teksty źródłowe, ilustracje, filmy.	– Ogólna orientacja w zagadnieniu. – Umiejętność posługiwania się mapą i tekstem źródłowym
	81.	Polacy epoki Napoleona*	Polacy wobec Napoleona – nadzieje i krytyka. Udział Polaków w kampaniach napoleońskich. Wojna z Prusami i Rosją. Pokój w Tylży. Utworzenie Księstwa Warszawskiego. Konstytucja Księstwa. Walka z najazdem austriackim. Wyprawa do Rosji i utworzenie Królestwa Polskiego. Klęska Napoleona. Sprawa polska na kongresie wiedeńskim.	a) Podstawowe fakty z dziejów Księstwa Warszawskiego. Bohaterowie czasów napoleońskich. b) Umiejętność odczytania mapy i na jej podstawie omówienia zagadnienia. c) Umiejętność krytycznej oceny postaw. c) Postawa szacunku dla bohaterów wojen napoleońskich.	a) Lekcja przy mapie. Lektura pamiętników z epoki. Dyskusja nad postawami Polaków. b) Grupy dyskusyjne. Grupy przygotowujące biogramy wybranych postaci i przedstawiające racje ich działania. c) Mapy, teksty źródłowe, fragmenty filmów. Fragmenty „Końca świata szwoleżerów” M. Brandysa. Wskazana wizyta w muzeum wojska.	– Ogólna orientacja w zagadnieniu. – Znajomość głównych postaci.

	82.	Europa po kongresie wiedeńskim	Postanowienia kongresu wiedeńskiego. Utworzenie Królestwa Polskiego. Konstytucja Królestwa Polskiego. Wolne miasto Kraków. Państwa Świętego Przymierza i ich program. Mapa polityczna Europy po 1815 roku. Główne kierunki i konflikty polityki europejskiej.	a) Główne postanowienia kongresu. Podział polityczny Europy. b) Umiejętność łączenia wiadomości w całościowy obraz sytuacji politycznej. c) Akceptacja równości wszystkich podmiotów politycznych. Nastawienie pro-wolnościowe.	a) Lekcja z mapą i tekstami źródłowymi. b) Wykład. Dyskusja nad sposobem rozwiązania kwestii polskiej i innych narodów Europy. c) Mapy. Tekst źródłowy. Losy bohaterów czasów napoleońskich – lektura „Końca świata szwoleżerów” M. Brandysa.	– Znajomość głównych postanowień kongresu. – Umiejętność korzystania z mapy i interpretacji tekstu.
	83.	Ziemie polskie po kongresie wiedeńskim*	Ziemie zaboru pruskiego po kongresie. Zabór austriacki – Kraków. Sytuacja w Królestwie Kongresowym. Wojsko. Ugrupowania i opozycja w sejmie. Działalność spiskowa. Tajne organizacje młodzieżowe. Towarzystwo Patriotyczne. Sprzysiężenie Podchorążych.	a) Wiedza o głównych założeniach konstytucji Królestwa Polskiego. Łamanie konstytucji. Struktura władz Królestwa. b) Umiejętność porównywania sytuacji w trzech zaborach. c) Postawa racjonalnej oceny sytuacji.	a) Lekcja z czytaniem tekstów źródłowych i fragmentów literatury romantycznej. b) Dyskusja nad sytuacją Królestwa Polskiego: „Czy można było liczyć na więcej?” c) Mapy, teksty źródłowe.	– Znajomość głównych treści konstytucji. – Umiejętność indywidualnego stosunku do zagadnienia. – Aktywność w dyskusji.
	84.	Powstanie listopadowe	Przyczyny wewnętrzne i zewnętrzne wybuchu powstania. Władze powstańcze i postawy głównych bohaterów. Akt detronizacji cara. Zwycięstwa i klęski. Upadek powstania. Czy powstanie mogło się powieść? Represje popowstaniowe.	a) Przyczyny i przebieg powstania. Legenda powstania i jej znaczenie. b) Umiejętność sytuowania powstania w kontekście europejskim. c) Szacunek dla bohaterów, ale i realizm ocen.	a) Lekcja ilustrowana „legendą” powstania w literaturze: „Noc listopadowa”, „Warszawianka” Wyspiańskiego; „Kordian” Słowackiego. b) Dyskusja nad realizmem postaw i legendą powstania. c) Mapy, teksty źródłowe, spektakl „Nocy listopadowej” itp.	– Podstawą oceny mógłby być krótki esej o postawach bohaterów wydarzeń i ich intencjach.
	85.	Wielka Emigracja i ruchy niepodległościowe	Emigracja popowstaniowa i jej nurty. Lewica, Tow. Demokratyczne, Hotel Lambert. Działalność konspiracyjna w kraju. Przygotowania do nowego zrywu niepodległościowego. Pierwsze próby powstań. Powstanie krakowskie i rabacja galicyjska. Współpraca z ruchami europejskimi.	a) Pojęcie Wielkiej Emigracji i jej znaczenie. Powstanie krakowskie i rabacja. b) Umiejętność samodzielnej i krytycznej oceny programu ugrupowań emigracyjnych. c) Postawa szacunku dla dorobku niepodległościowego i kulturalnego emigracji.	a) Lekcja z wykorzystaniem nagrania spektaklu lub próbą własnej inscenizacji: „Turoń” Żeromskiego; film o powstaniu krakowskim. b) Lektura z podziałem na grupy. Dyskusja. c) Mapy, teksty źródłowe, wideo.	– Orientacja w nurtach emigracji. – Orientacja w dorobku kulturalnym emigracji. – Aktywność w dyskusji.
	86.	Wiosna Ludów w Europie	Przykład Francji. Wydarzenia w monarchii habsburskiej. Wydarzenia w Berlinie. Wiosna Ludów w Niemczech. Zrywy wolnościowe w krajach włoskich. Powstanie węgierskie. Udział Polaków w wydarzeniach europejskich.	a) Najważniejsze wydarzenia Wiosny Ludów. Znaczenie Wiosny Ludów dla europejskiej świadomości narodowej. b) Umiejętność oceny wpływu Wiosny Ludów na kształtowanie się świadomości europejskiej. c) Postawa solidaryzmu z wolnościowymi aspiracjami narodów.	a) Praca w zespołach – każdy przygotowuje informacje o określonym terytorium. Teksty źródłowe. b) Praca w grupach – synteza osiągnięć grup. c) Mapy, teksty źródłowe.	– Umiejętność pracy w grupie. – Wkład we wspólną syntezę.

	87.	Wiosna Ludów na ziemiach polskich	Wiosna Ludów w zaborze austriackim – Kraków i Lwów. Powstanie w zaborze pruskim. Ludwik Mierosławski. Odwrót od liberalizmu. Koło Polskie i Liga Polska A. Cieszkowskiego. Udział Polaków w walkach w Niemczech.	a) Wiedza o podstawowych wydarzeniach na ziemiach polskich. Skutki Wiosny Ludów dla sytuacji Polaków. b) Umiejętność powiązania wydarzeń na ziemiach polskich z sytuacją europejską. c) Postawa współdziałania i łączności z Europą.	a) Lekcja z wprowadzeniem i przygotowaniem dyskusji o więziach sprawy polskiej z sytuacją europejską. b) Grupy dyskusyjne. c) Mapy, teksty źródłowe.	– Umiejętność łączenia wydarzeń. – Aktywność w dyskusji.
	88.	Europa i świat po Wiośnie Ludów*	Rozpad Świętego Przymierza. Rywalizacja prusko-austriacka. Francja cesarstwem. Konflikt z Rosją i wojna krymska. Nowy układ sił w Europie. Ekspansja kolonialna państw europejskich w 1. poł. XIX w.	a) Ogólna wiedza o układzie sił w Europie po 1849 roku. b) Umiejętność odczytania mapy i omówienia sytuacji międzynarodowej w poł. XIX w. c) Postawa racjonalnego myślenia o polityce.	a) Ogólne omówienie układu sił i jego konsekwencji. Wskazanie na mapie stref rywalizacji i konfliktów. b) Grupy mogą przygotować omówienie poszczególnych rejonów konfliktów. c) Mapy, teksty źródłowe.	– Umiejętność logicznego łączenia problemów.
	89.	Nauka, technika i kultura w 1. poł. XIX wieku	Rozwój zainteresowań elektrycznością i elektromagnesem. Udoskonalenia techniczne. Rozwój komunikacji. Poziom życia. Pozytywizm. Kultura i sztuka.	a) Znajomość zasadniczych zdobyczy cywilizacyjnych. b) Umiejętność oceny wpływu techniki na poziom życia. Znajomość podstawowych osiągnięć kultury. c) Postawa uczestnictwa w kulturze.	a) Prezentacja osiągnięć połowy XIX w. Lektura tekstów programowych – Wielkiego Manifestu TDP, Manifestu komunistycznego, fragmentów tekstów socjalistów utopijnych np. S. Worcella O własności, teksty reprezentantów liberalizmu i konserwatyzmu. b) Wspólna synteza opracowanych w grupach informacji o osiągnięciach cywilizacyjnych i społecznych. c) Ilustracje, eksponaty, filmy. Wskazana wizyta w muzeum techniki i sztuki.	– Stopnia uczestnictwa w tradycjach kultury i orientacji w ideowych prądach epoki.

klasa III

Dział programu	Lp.	Proponowany temat lekcji	Materiał nauczania	Szczegółowe cele kształcenia: a) wiadomości b) umiejętności c) postawy	Opis procedur osiągnięcia celów: metody nauczania formy organizacyjne proponowane środki dydaktyczne	Opis założonych osiągnięć ucznia i propozycje metod ich oceny
Tworzenie nowej Europy	90.	Europa po wojnie krymskiej	Przypomnienie zasad europejskiego systemu wiedeńskiego (legitymizm). *Solidarność monarchów w hamowaniu rozwoju i tłumieniu aspiracji społeczeństw.* Wojna krymska i pokój paryski – koniec solidarności państw Świętego Przymierza. Wojna krymska a sytuacja na ziemiach polskich.	a) Uzyskanie syntetycznego obrazu Europy w pierwszej poł. XIX w. jako punktu wyjścia dla ukazania dynamiki i rodzaju zmian zachodzących po wojnie krymskiej. Ukazanie procesów społecznych i politycznych w Królestwie Polskim jako zjawisk typowych dla Europy po wojnie krymskiej, choć zmodyfikowanych brakiem niepodległego państwa. b) Dostrzeganie złożoności i wieloznaczności historii. Wojna krymska jako czynnik przyspieszający powstanie konstytucyjnych państw narodowych. Poglębienie zainteresowania przeszłością jako jedna z podstaw rozumienia teraźniejszości i roli każdego człowieka w świecie. c) Krytycyzm w ujmowaniu historii, wyrabianie postawy obiektywizmu wobec wydarzeń historycznych i współczesnych.	Wykład syntetyczny o okresie 1815-1856; dyskusja z uczniami podzielonymi na dwa zespoły – zwolenników ładu wiedeńskiego, i jego przeciwników – formułującymi na podstawie wykładu argumenty dla poparcia obu postaw.	Nauczyciel, dbając o rzetelność argumentacji, ocenia poprawność i logikę rozumowania oraz historyczność używanych argumentów (rozumienie procesu historycznego).
	91.	Zjednoczenie Włoch	*Sytuacja w Italii: rywalizacja francusko-habsburska na Półwyspie Apenińskim; podział na wiele państw państwowych o różnym stopniu rozwoju społeczno-politycznego.* Procesy gospodarcze, społeczne i kulturowe prowadzące do zjednoczenia Włoch. Zjednoczenie Włoch jako pochodna ogólnoeuropejskich wydarzeń politycznych.	a) Zrozumienie złożoności pozornie prostych wydarzeń: zamysł Napoleona III pragnącego zakwestionować postanowienia kongresu wiedeńskiego przez nieznaczne wzmocnienie Sardynii kosztem Austrii, z powodu nieoczekiwanej przez elity polityczne reakcji społeczeństwa włoskiego, doprowadza do upadku państw powstałych jeszcze we wczesnym średniowieczu i zjednoczenia Włoch. b) Dostrzeganie homogeniczności historii i powiązań między wydarzeniami politycznymi zachodzącymi w różnych częściach Europy. c) Nawyk korelowania nowo poznanych wydarzeń historycznych z innymi, równoczesnymi oraz chronologicznie wcześniejszymi, a zachodzącymi na tym samym obszarze geograficznym.	Wykład z bliskimi cezurami chronologicznymi (1859-1871) i rozległym horyzontem geograficznym, ukazujący wielość jednoczesnych procesów historycznych; praca z mapą. Ukazanie dzisiejszych i wpływających również na najnowszą historię Polski skutków zjednoczenia Włoch. Papież jako „więzień Watykanu”.	Sprawdzenie umiejętności budowania łańcucha przyczynowo-skutkowego oraz korelacji wydarzeń równoczesnych poprzez szeregowanie faktów w układzie chronologii bezwzględnej (bez dat, wcześniej, później, równocześnie). Sporządzenie mapy historycznej o 2-4 sygnaturach jako sprawdzenie znajomości faktów i układania ich w ciągu chronologicznym.

92.	Przemiany monarchii habsburskiej. Galicja	*Przedstawienie państwa Habsburgów jako absolutnej monarchii stanowej.* Reforma państwa i powstanie dualistycznej monarchii konstytucyjnej. Określenie zasad ustrojowych Austro-Węgier. Udział Polaków w życiu politycznym Austrii. Gospodarka Galicji oraz wpływ warunków ekonomicznych na sferę polityki, kultury, nauki oraz na przemiany demograficzne.	a) Ukazanie wielowiekowej historii monarchii habsburskiej jako elementu trwale wpływającego na dzieje całej Europy, a szczególnie Europy Środkowej; znajomość tej historii jako klucza do zrozumienia czasów późniejszych, aż po wydarzenia najnowsze – ślady separatyzmów i animozji wśród narodów dawnej monarchii habsburskiej (także we współczesnej mentalności i języku polskim), wrzenie na Bałkanach. b) Poznanie metody retrogresji historycznej. c) Odczytywanie i rozumienie wydarzeń współczesnych jako wciąż żywotnych skutków zamkniętych i zakończonych rozdziałów historii.	Wykład, lektura adresu „Przy Tobie Najjaśniejszy Panie stoimy i stać chcemy” uchwalonego w 1866 r. przez galicyjski sejm krajowy – wspólna analiza tekstu, refleksja nad motywacją jego autorów.	W dyskusji nad adresem ocena aktywności oraz rozumienia jego treści w kontekście historycznym.
93.	Powstanie styczniowe	*Kryzys w Rosji po przegranej wojnie krymskiej; próby reform.* Postawy Polaków wobec kryzysu władzy w Rosji. Powstanie państwa podziemnego. Działania powstańcze jako pochodna programów politycznych. Ukazanie powstania styczniowego jako świadectwa patriotyzmu i daniny krwi złożonej przez kolejne pokolenie Polaków, a także jako próby tworzenia nowego społeczeństwa Rzeczypospolitej.	a) Wyjątkowość losów pozostającego pod zaborami państwa polskiego nie wyłącza ziem polskich spod działania ogólnoeuropejskich procesów i trendów historycznych. Wojna krymska wywołuje podobny efekt w społeczeństwie włoskim i polskim – w obu wypadkach dochodzi do zbrojnych wystąpień niepodległościowych. b) Rozpoznawanie „sytuacji rewolucyjnej”: niezależnie od czasu i typu ustroju kryzys i nagle objawiona słabość represyjnej władzy państwowej wywołuje w społeczeństwie dążenie do szybkiej i radykalnej zmiany nieakceptowanych zasad społecznych i/lub politycznych. c) Akceptowanie i szacunek dla rozmaitych form pracy dla ojczyzny i społeczeństwa, zrozumienie, że patriotyzm to nie tylko walka zbrojna, lecz także podejmowanie reform społecznych, gospodarczych czy oświatowych.	Wykład będący podstawą do interakcyjnej próby oceny postaw znaczących postaci okresu powstania styczniowego przy zastosowaniu kryteriów oceny: skuteczności polityki, akceptacji społecznej, pragmatyzmu itp.	Porównanie postaw i zachowań konserwatystów galicyjskich z programem margrabiego A. Wielopolskiego – ocena metod i efektów
94.	Francja a Prusy: rywalizacja o przodownictwo na kontynencie. Wojna 1870-1871 roku i zjednoczenie Niemiec	Geneza aktywności politycznej obu antagonistycznych państw na początku 2. poł. XIX w. Rywalizacja prusko-austriacka o przewodzenie krajom niemieckim. Wojna z Francją a proces jednoczenia Niemiec. Przegrana przez Francję wojna oraz wydarzenia Komuny Paryskiej. *Uznanie ustroju republikańskiego za najpełniej realizujący potrzeby narodu.*	a) Poznanie istoty i historii konfliktu francusko-niemieckiego jako istotnego czynnika determinującego dzieje Europy w XIX wieku i czasach wcześniejszych. Zdobycie bazowego zasobu wiadomości niezbędnych dla zrozumienia historii XX stulecia. b) Doskonalenie umiejętności analizy wydarzeń historycznych z punktu widzenia ówczesnie obowiązujących zasad i norm polityki międzynarodowej – zasada „równowagi sił”. c) Rozumienie, że wojny nie rozwiązują istotnych konfliktów, prowadzone są często dla osiągnięcia celów zastępczych.	Wykład, analiza map szczegółowych oraz materiału ikonograficznego.	Dyskusja na temat sprawności trzech typów ustroju państwa: monarchii, dyktatury ludowej i republiki w zależności od warunków politycznych – ocena historyczności argumentów i umiejętności aktualizacji historii.

	95.	Nowy stan równowagi	<p>Prezentacja wydarzeń europejskich z lat 1856-1871 jako realizacji postulatów narodowościowych i liberalnych. Przekształcenia ustrojowe, gospodarcze i społeczne w Europie jako rezultat ruchów politycznych i społecznych z okresu 1815-1849.</p> <p>Ukazanie okresu 1856-1871 jako wyjątkowo wyraźnej i znaczącej cezury w dziejach całej cywilizacji. Początek epoki państw narodowych.</p> <p>Nowy układ sił w Europie i na świecie. Rosnący wpływ wydarzeń i procesów gospodarczych na politykę międzynarodową oraz znaczenie nowych grup społecznych.</p>	<p>a) Nabycie syntetycznej wiedzy o ideach kulturowych charakteryzujących cywilizację śródziemnomorską (judeo-chrześcijańską) oraz kierunku zmian dziewiętnastowiecznego przełomu cywilizacyjnego.</p> <p>b) Utrwalenie wiedzy o działaniu procesów historycznych, łańcuchach przyczynowo-skutkowych, doskonalenie umiejętności analizy historycznej.</p> <p>c) Akceptacja faktu istnienia bariery kulturowej utrudniającej skończone poznanie przeszłości jako pierwszy krok ku jej zrozumieniu.</p>	<p>Wykład komparatystyczny na poziomie ogólnym oraz szczegółowym (różne drogi docho- dzenia do nowoczesnej pań- stwowości: włoska, niemiecka i austro-węgierska). Pożądane zastosowanie materiału ikonograficznego.</p>	<p>Problematyka tematu sprawia, że jego pełne przyswojenie przez ucznia będzie możliwe dopiero w trakcie pracy nad następnymi problemami stanowiącymi jednocześnie ilustracje do zagadnienia przełomu kulturowego i dostarczającymi materiału ujmowalnego w wymierne kryteria oceny.</p>
	96.	Kapitalizm	<p>Przypomnienie idei oświeceniowych, będących teoretycznymi fundamentami gospodarki kapitalistycznej: *J. J. Rousseau, Encyklopedyści francuscy (Diderot i d'Alambert), Monteskiusz, a zwłaszcza Adam Smith z teorią „niewidzialnej ręki rynku”. Ukazanie zależności między stopniem rozwoju cywilizacyjnego społeczeństwa oraz typem ustroju państwa a rodzajem i kierunkami rozwoju gospodarki (protekcjonizm, etatyzm). *Przemiany gospodarcze 2. poł. XIX w.* Wynalazki techniczne i ich wpływ na wszystkie dziedziny życia. Wpływ tempa i kierunków rozwoju gospodarczego na politykę międzynarodową – nowe rodzaje i pola konfliktów.</p>	<p>a) Rozumienie zależności między gospodarką a polityką, znajomość podstawowych form organizacji produkcji w kapitalistycznej gospodarce wolnorynkowej. Dostrzeganie wpływu wynalazków technicznych na rozmaite, często odległe dziedziny życia.</p> <p>b) Możliwość interpretacji aktualnych wydarzeń i procesów ekonomicznych i gospodarczych na podstawie wiedzy historycznej.</p> <p>c) Uznanie stałości niektórych praw ekonomicznych i politycznych, a przez to lepsze i bardziej kompleksowe dostrzeganie nieprzerwanej – choć zmiennej jakościowo – ciągłości historycznej. Postawa niezbędna dla utrwalania postaw patriotycznych i poczucia związków z miejscem – ojczyzną i ludźmi.</p>	<p>Wykład, analiza porównawcza współczesnych i historycznych (np. z pierwszych lat XX w.) prasowych informacji gospodarczych.</p>	<p>Umiejętność zastosowania wiedzy historycznej przy analizie aktualnych informacji gospodarczych, np. jak oceniliby A. Smith aktualne posunięcia ekonomiczne władz polskich (na wybranych przykładach).</p>

Świat	97.	Dominacja Europy	<p>Zmiana charakteru kolonializmu państw europejskich w 2. poł. XIX w. Ekspansja kolonialna kapitalizmu poprzez dominację ekonomiczną. *Konflikty między Europejczykami a ludnością miejscową (postania antyangielskie w Indiach).*</p> <p>Określenie terytoriów ekspansji i stref wpływów poszczególnych państw europejskich oraz miejsc kolizji interesów. Specyfika kolonializmu Stanów Zjednoczonych Ameryki i Cesarstwa Rosyjskiego.</p>	<p>a) Poznanie światowych stref wpływów ekonomicznych i kulturowych państw europejskich z 2. poł. XIX w. jako klucz do zrozumienia dzisiejszych relacji między Europą a Afryką i Azją. b) Doskonalenie myślenia w kategoriach przyczyny i – nieraz bardzo odległego – skutku. Doskonalenie umiejętności korelowania i syntetyzowania faktów zachodzących w odmiennych sferach aktywności ludzkiej. c) Kształtowanie nawyku szukania wspólnych momentów historycznych, związków kulturowych, religijnych i ekonomicznych jako drogi w wyrabianiu postaw tolerancji i życzliwości.</p>	Wykład ilustrowany materiałami ikonograficznymi; praca z mapami – analiza map z posiadłościami kolonialnymi z punktu widzenia rozwoju gospodarczego, polityki międzynarodowej i strategii militarnej.	Sporządzenie przez ucznia samodzielnie zaprojektowanej mapy na temat wybrany lub zadany przez prowadzącego. Oceniana poprawność i rzetelność historyczna, umiejętność syntetyzowania i upraszczania, oryginalność projektu.
	98.	Nowa ziemia obiecana – Stany Zjednoczone Ameryki	<p>Ukazanie specyfiki rozwoju Stanów Zjednoczonych jako państwa budowanego od podstaw – idee oświeceniowego liberalizmu politycznego i gospodarczego (A. Smith, B. Franklin). *Tworzenie nowego narodu „amerykańskiego” (B. Franklin) wokół idei praw naturalnych, wolności (politycznej i ekonomicznej) jednostki. Konstytucja Stanów Zjednoczonych.* Ekspansja terytorialna Stanów Zjednoczonych na kontynencie północnoamerykańskim oraz jej skutki. Doktryna Monroego. Wojna secesyjna.</p>	<p>a) Poznanie „czystych” zasad ustrojowych oświeceniowego państwa liberalnego i ich praktyczna realizacja na przykładzie Stanów Zjednoczonych. b) Dostrzeganie pluralizmu i zróżnicowania społeczeństwa. c) Tolerancja dla odmiennych przekonań i poszanowanie wolności.</p>	Wykład, dyskusja nad wspólnie obejrzanym filmem (np. klasyczny western Johna Forda „Pat Garret i Billy Kid” lub antywestern).	W trakcie dyskusji ocena poprawności i logiki rozumowania oraz rozumienia procesów historycznych.
Koniec stulecia	99.	Prawdziwy koniec monarchii – przemiany społeczne w Europie	<p>Ukazanie zależności między rozwojem gospodarczym a przemianami społecznymi (wyłanianie się kolejnych warstw i klas społecznych). Przyczyny gospodarcze, społeczne i ekonomiczne powstawania organizacji robotniczych. Kościół wobec przemian ekonomicznych i społecznych oraz powstania klasy robotniczej.</p>	<p>a) i b) Poznanie i zrozumienie dziewiętnastowiecznych przemian inicjujących procesy historyczne działające we współczesnym świecie. c) Rozumienie zasad i zalet ewolucyjnego sposobu przekształceń społecznych, politycznych i gospodarczych oraz dopuszczalności, ograniczeń i niebezpieczeństw rewolucji. Uznanie prawa Kościoła do wypowiedzania się w kwestiach społecznych jako wynikających z Pisma św. i tradycji historycznej.</p>	Film dokumentalny z materiałami oryginalnymi z fachowym komentarzem, najlepiej z serii BBC. Dyskusja i wyjaśnienia wątpliwości.	Dyskursywna ocena rozumienia procesów interakcji różnych sfer życia, np. w formie odnajdywania możliwych przyszłych skutków aktualnych zjawisk. Internet jako narzędzie w walce z dyktaturami.

	100. Pokój i konflikty – sytuacja polityczna w Europie	Tworzenie się nowego układu sił w Europie. *Koniunktury gospodarcze jako podstawa sojuszy i przymierzy. *Niespokojna sytuacja na Bałkanach. Izolacja Niemiec w Europie i zbliżenie z Austrią. Powstanie dwóch rywalizujących bloków wojskowych – Trójprzymierza i Trójporozumienia.	a) Poznanie podstawowych procesów i faktów umożliwiających pełniejsze zrozumienie przyczyn wybuchu wojny światowej. b) Umiejętność syntetyzującego określania sfer i terenów konfliktów międzynarodowych. c) Zdolność weryfikacji i oceny informacji o konfliktach współczesnych jako skutków dziewiętnastowiecznych procesów i wydarzeń historycznych.	Wykład z jednoczesnym nanoszeniem omawianych zjawisk na mapę. Wygląd i rodzaj sygnatur ustalane w dyskusji.	Umiejętność czytania wspólnie sporządzonej mapy.
	101. Ziemie polskie w końcu XIX w. – społeczeństwo, polityka, kultura	Sytuacja gospodarcza ziem polskich. Przekształcenia społeczne i ekonomiczne na ziemiach polskich i zależne od nich rozłożenie orientacji i sympatii politycznych. Działalność partii narodowych na terenach poddanych depolonizacji. Cechy lojalizmu jako nurtu politycznego. Przedstawienie partii polskich i ich najważniejszych reprezentantów. Kultura polska w XIX w.	a) Wiedza o historycznych podziałach politycznych Polaków, zwłaszcza w relacjach do państw zaborczych i wzajemnych różnic programowych oraz zaszczości historycznych. b) Doskonalenie zdolności do tworzenia wieloczęściowych łańcuchów przyczynowo-skutkowych, umożliwiających zrozumienie historycznych kontekstów teraźniejszości. c) Tolerancja i rozumienie odmiennych punktów widzenia i sposobów postępowania, wynikających ze szczerego zaangażowania i patriotyzmu mających na celu dobro narodu, społeczeństwa i kraju.	Wykład ilustrowany materiałami ikonograficznymi lub filmowymi, dyskusja.	W dyskusji oceniającej postępowanie wybitnych polityków polskich z końca XIX i początków XX w. pod różnymi, ustalonymi na wstępie kryteriami (realizm, patriotyzm, skuteczność) sprawdzać rozumienie pojęć oraz procedur politycznych.
	102. Rosja na przełomie stuleci – rewolucja 1905 roku	Burżuazyjny charakter rewolucji rosyjskiej 1905 r. Powołanie Dumy. Niepodległościowe oblicze rewolucji 1905 r. w Królestwie Polskim (OB PPS i Józef Piłsudski).	a) Traktowanie wydarzeń wojny rosyjsko-japońskiej i rewolucji 1905 r. jako realizacji historycznego „mechanizmu rewolucyjnego”: represyjne państwo, niezadowolone społeczeństwo, narastanie napięcia, wojna jako zastępcze rozładowanie napięcia, niepowodzenia wojenne sygnałem słabości aparatu państwa, rewolucja (lub odgórne reformy). b) Dostrzeganie złożoności przebiegu procesów historycznych, zdolność ekstrapolacji poznanych reguł do innych wydarzeń. c) Szacunek wobec konsekwencji kolejnych pokoleń Polaków dopominających się niepodległości ojczyzny – „każde pokolenie musi złożyć ojczyźnie ofiarę”. Pytanie o aktualność tej teorii i rodzaj współczesnej ofiary.	Wykład, praca z mapą, materiał ikonograficzny (filmowy), lektura tekstów źródłowych.	Ocena umiejętności zastosowania poznanego mechanizmu historycznego do innych wydarzeń, czasów i terytoriów – amerykańska wojna o niepodległość, rewolucja francuska, rewolucja 1830 r., Wiosna Ludów, rewolucja 1917 r., rewolucja „Solidarności” 1980 r. itp.

Wielka wojna	103.	Wybuch I wojny światowej	Zamach w Sarajewie i wypowiedzenie wojny. Stosunek sił państw-uczestników Trójprzymierza i Trójporozumienia oraz państw sprzymierzonych i składających się ku udziałowi w konflikcie. Plany wojenne państw centralnych. Ententa. Polacy w planach wojennych państw zaborczych.	a) Poznanie typowych i powtarzalnych schematów i technik prowadzenia wojen w Europie. Zrozumienie wpływu wojny na ekonomię i specyfiki gospodarki wojennej. b) Zdolność oceniania położenia geograficznego, topograficznego z militarne punktu widzenia; militarne znaczenia surowców naturalnych, poszczególnych typów przemysłu. c) Wyzyskanie akcji J. Piłsudskiego tworzenia Legionów dla pogłębienia postawy patriotyzmu.	Wykład, analiza map z założeniami wojennymi i faktycznym przebiegiem kampanii, analiza materiału ikonograficznego (film BBC). Lektura: Barbara Tuchman Sierpniowe salwy (fragment).	Ocena umiejętności myślenia analitycznego i wyciągania wniosków z graficznego i obrazowego ujęcia materiału historycznego.
	104.	I wojna światowa – rozwój wydarzeń	1915 r. – zwycięstwa państw centralnych. Wejście Włoch do wojny po stronie Entanty. Wypowiedzenie wojny Niemcom przez Stany Zjednoczone. Rewolucja lutowa i obalenie caratu w Rosji. 1918 r. – pokój brzeski i zamknięcie frontu wschodniego. Rewolucja w Niemczech i kapitulacja. Wojna o niepodległą Polskę. 11 listopada 1918 r. – proklamowanie niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej.	a) i b) Poznanie przebiegu wojny światowej jako jednego z przełomowych wydarzeń w historii świata i w historii Polski. c) Ocena wydarzeń historycznych w kontekście polskiego interesu państwowego i narodowego.	Wykład, analiza tekstów źródłowych (14 punktów, odezwy naczelnych dowódców), praca z mapą i interpretacja materiałów ikonograficznych. Lektura Barbary Tuchman Telegram Zimmermanna (fragment).	Znajomość faktografii i umiejętność analizy dokumentu politycznego.
	105.	Traktat wersalski	Traktat wersalski – warunki pokoju i próba zapobieżenia przyszłym wojnom. Amerykańska propozycja rozwiązywania sytuacji konfliktowych poprzez utworzenie Ligi Narodów. Postanowienia traktatu wersalskiego w kwestii Niemiec. Podział Austro-Węgier, powstanie nowych państw. Kwestia polska w traktacie wersalskim.	a) Poznanie drugiej po kongresie wiedeńskim próby urządzenia świata jako świadectwa nowego myślenia o państwie, narodzie, polityce międzynarodowej. b) Doskonalenie umiejętności oceny aktów i instytucji polityki międzynarodowej z rozmaitych punktów widzenia: skuteczności działania, korzyści dla pokoju, interesów państw dużych lub małych. c) Na przykładzie postawy delegacji polskiej podczas konferencji – poznanie i zrozumienie idei kompromisu, jego celowości, zasad, granic i ceny.	Wykład, analiza tekstów źródłowych – pakt Ligi Narodów, ustalenia w sprawie Polski – i dyskusja nad nimi.	Urządzić symulację obrad konferencji: podzielić uczniów na zespoły odgrywające rolę kilku delegacji, dobrać przedmiot „obrad”; ocena poprawności historycznej i logiki rozumowania oraz argumentacji.

Świat po I wojnie światowej	106.	„Widmo krąży nad Europą” – komunizm i wojna polsko-boszewicka	Ekspansja idei marksistowskich na Zachód. Federalistyczna koncepcja J. Piłsudskiego urzędzenia stosunków państwowych na polskiej granicy wschodniej. Marsz Armii Czerwonej na zachód, do Niemiec. Powstrzymanie ofensywy bolszewickiej (bitwa warszawska). Pokój ryski. Skutki wojny.	a) Poznanie założeń ideologicznych i politycznych komunizmu i Rosji Sowieckiej (później Związku Sowieckiego) oraz dziejów konfliktu Polski z Rosją Sowiecką jako istotnego elementu kształtującego dzieje Europy XX w. b) Doskonalenie umiejętności oceny deklaracji politycznych i dyplomatycznych z punktu widzenia ich zgodności z polskim interesem narodowym i państwowym. Konfrontacja werbalnych deklaracji z praktyką. c) Wzmocnienie akceptacji i zrozumienia postawy solidaryzmu społecznego jako drogi do sukcesów państwa i jego obywateli.	Wykład, analiza źródeł dyplomatycznych i ikonograficznych. Symulacja negocjacji pokojowych: w dwóch zespołach (ewentualnie zespół trzeci reprezentujący interesy Francji i Anglii) próba „wynegocjowania” sprawiedliwej granicy polsko-sowieckiej.	Ocena znajomości faktów historycznych oraz umiejętności myślenia historycznego na podstawie eseju o historii alternatywnej, np. „Sojusz wojskowy Piłsudski – Denikin: jego skutki dla historii Europy”.
	107.	Demokracja, kryzysy i tęsknoty za silną władzą	Powojenne przemiany polityczne i społeczne. *Kryzys ustroju monarchicznego.* Przyczyny i istota powojennego kryzysu gospodarczego. Polityczne skutki kryzysu gospodarczego. Autoritaryzm i dyktatury: komunizm, faszizm, frankizm, nazizm.	a) Uzupełnienie wiedzy o zależnościach między gospodarką a polityką – omówienie tych relacji w ustroju demokratycznym i warunkach kapitalizmu wolnorynkowego. b) Dostrzeganie i określanie rodzajów interakcji między różnymi sferami życia oraz umiejętność ekstrapolacji danych, aktualnych dla przyszłych wydarzeń. c) Wyczulenia na zjawiska społeczne zagrażające zasadom demokracji.	Wykład, film dokumentalny („Trudne stulecie” BBC) o powstawaniu dyktatur w Europie (Włochy, Niemcy, ZSRR).	W dyskusji po filmie oceniać umiejętność ujrzenia i zwerbalizowania mechanizmów przemian ustrojowych i procesu przechwytywania władzy.
	108.	Polska w okresie 1918-1939	Skutki geopolitycznego położenia Polski. Polityczne i gospodarcze trudności wewnętrzne. Konstytucja marcowa. Reforma monetarna. Polaryzacja sceny politycznej – zabójstwo prezydenta Gabriela Narutowicza. Zamach majowy – powrót Marszałka Piłsudskiego. Sanacja. Konstytucja kwietniowa. Gospodarka – etatyzm i inwestycje centralne: Gdynia, COP. Reformy państwa: gospodarcze, oświatowa (tzw. Jędrzejewiczowska). Polityka zagraniczna Polski. Kultura polska.	a) Poznanie i zrozumienie okresu dwudziestolecia międzywojennego jako okresu wyjątkowo mocno kształtującego postawy i zachowania młodzieży – rocznik 1920. b) Doskonalenie umiejętności dostrzegania związków między procesami i zjawiskami ekonomicznymi a poczynaniami politycznymi państw i grup społecznych. c) Budzenie szacunku dla ogromnego wysiłku społecznego, podejmowanego dla budowy i obrony państwowości polskiej.	Wykład, materiał ikonograficzno-filmowy, lektura tekstów źródłowych.	Indywidualne i pisemne sprawdzenie zasobu wiadomości z okresu dwudziestolecia; ocena w mniejszym stopniu faktografii, w większym zaś umiejętności technik analitycznych i syntetycznych.

	109.	Cena pokoju	Narodziny nazizmu w Niemczech. Dojście Hitlera do władzy. Ustępliwość mocarstw zachodnich wobec żądań Hitlera. Polityka Polska przed wybuchem II wojny światowej. Pakt Ribbentrop-Mołotow.	a) Poznanie mechanizmów i procesów prowadzących do wojny jako typowych i w znacznej mierze aktualnych do dziś. Poznanie wydarzeń, które w dłuższym procesie historycznym wpłynęły na dzisiejszy obraz świata. b) Analiza posunięć dyplomatycznych w celu przewidywania długotrwałych i różnorodnych (gospodarczych, kulturowych etc.) konsekwencji wydarzeń politycznych. c) Wzmacnianie uczuć patriotycznych i poczucia dumy z postawy społeczeństwa i polityków II Rzeczypospolitej w okresie przed wybuchem wojny.	Wykład ilustrowany materiałem filmowym (PKF), dyskusja nad przemówieniem min. J. Becka z 5 V 1939 r.	Ocena poprawności rozumowania i znajomości wydarzeń oraz kontekstu historycznego; analogiczne możliwości daje pisemny esej nt. „Cena pokoju. Analiza przemówienia min. J. Becka” – dodatkowa ocena z konstrukcji pisemnej pracy historycznej.
Świat w ogniu	110.	Wrzesień 1939 r. i wojna błyskawiczna 1940 roku	Plany niemiecko-sowieckie i ich realizacja (Blitzkrieg). Sytuacja strategiczna Polski. Wypowiedzenie wojny przez Francję i Wlk. Brytanię. 17 IX wkroczenie ZSRR na wschodnie tereny Polski. Kolejne podboje Niemiec w 1940 r. Bitwa o Wielką Brytanię.	a) Zrozumienie charakteru wojny totalnej. Poznanie faktów z dziejów II wojny jako wyjaśnienia dla współczesności. b) Odnajdywanie w działaniach i planach politycznych wpływu nastrojów społecznych. c) Zrozumienie znaczenia sił zbrojnych dla skuteczności układów i organizacji bezpieczeństwa zbiorowego.	Wykład ilustrowany filmem dokumentalnym, praca z mapami, przetwarzanie danych liczbowych (stosunek sił) na postać graficzną.	Wspólna ocena opracowanych ujęć graficznych pod kątem efektywności edukacyjnej graficznego przekazu informacji.
	111.	Brunatny i czerwony terror – ziemię polskie pod okupacjami	Prawne i administracyjne formy zarządu wprowadzane przez okupantów (Niemcy i ZSRR) na ziemiach polskich. Formy walki z polskością – represje niemieckie i rosyjskie. Opór Polaków – tworzenie organizacji konspiracyjnych. Zaostrzanie terroru okupantów – niemieckie obozy koncentracyjne i rosyjskie obozy dla polskich oficerów. Planowa eliminacja polskiej inteligencji przez obu okupantów. Rozwój organizacji podziemnych i akcja scaleniowa – Armia Krajowa. Polskie Państwo Podziemne. Kultura polska w okresie okupacji.	a) Poznanie przeszłości wojennej jako wciąż żywego wspomnienia odciskającego się w wielu dziedzinach życia i wpływającego na aktualną politykę Rzeczypospolitej. b) Wyczucie różnicy między obiektywizmem historycznym a relatywizmem etycznym – możliwość stosowania kryteriów moralnych do oceny wydarzeń historycznych. c) Szacunek dla czynu zbrojnego Polaków w czasie II wojny, lecz także uznanie dla umiejętności zorganizowania się Polaków.	Wykład z materiałem ikonograficznym i filmowym, analiza tekstów źródłowych.	Rozumienie znaczenia materiału źródłowego, znajomość kontekstu historycznego i faktów podstawowych.

112.	1941 r. – wojna rozszerza się	<p>*Balkany w orbicie państw Osi.* Wojna w Afryce. Atak Niemiec na ZSRR. *Bitwa o Atlantyk.* Zaangażowanie ekonomiczne Stanów Zjednoczonych. Atak Japonii na USA. Pearl Harbour – znaczenie propagandowe i militarne.</p>	<p>a) Poznanie podstawowych zasad i ekonomicznych uwarunkowań nowoczesnej wojny technologicznej, oraz wynikającej z nich zmiany charakteru wojny, która staje się totalna i globalna, a celem jest wyniszczenie ekonomiczne przeciwnika. b) Wieloaspektowa analiza wydarzeń historycznych, doskonalenie umiejętności dostrzegania powiązań między różnymi sferami życia, relacji między strategią militarną a strategią gospodarczą. c) Dostrzeganie dehumanizacji działań ludzkich, zachodzącej pod wpływem ujmowania ich w kryteriach ekonomicznych.</p>	Wykład ilustrowany materiałem filmowym i ikonograficznym, praca z mapą. Film „Cienka czerwona linia”.	Dyskusja nad filmem, ocena umiejętności oceniania postaw moralnych w warunkach ekstremalnych oraz hierarchizacja wartości.
113.	Przełomy: 1942-1944	<p>Front wschodni: koniec wojny błyskawicznej pod Moskwą. Początek klęsk niemieckich (Stalingrad, Kursk). Rozpoczęcie ofensywy sowieckiej (lato 1943 r.). Ofensywa 1944 r. *Lądowanie Amerykanów i koniec wojny w Afryce.* Rozpad Osi i kapitulacja Włoch. Utworzenie Drugiego Frontu. Koniec wojny na Dalekim Wschodzie.</p>	<p>a) Ukazanie podstawowych faktów z dziejów II wojny i zrozumienie mechanizmów rządzących nowoczesnymi działaniami wojennymi. b) Doskonalenie myślenia w kategoriach przyczynowo-skutkowych w układzie chronologicznym oraz korelowania jednoczesnych wydarzeń zachodzących w różnych sferach życia. c) Szacunek dla ofiarności społeczeństw państw uczestniczących w wojnie.</p>	Wykład ilustrowany komentowanym materiałem filmowym (np. filmy propagandowe obu walczących stron).	Ocena zdolności uchwycenia dynamiki procesów historycznych na podstawie wydarzeń wojennych – umiejętność ukazania ich w formie syntetycznej na mapie.
114.	Polacy na frontach II wojny światowej	<p>Bitwa o Anglię, bitwa o Atlantyk. Polacy w Związku Sowieckim: układ Sikorski-Majski i armia gen. W. Andersa. Odkrycie zbrodni katyńskiej i zerwanie stosunków polsko-sowieckich. Związek Patriotów Polskich w Moskwie i I Dywizja Piechoty im. T. Kościuszki. Akcja „Burza”, powstanie warszawskie. Wkroczenie Armii Czerwonej i instalacja władzy komunistycznej.</p>	<p>a) Ukazanie polskich powikłanych dziejów z czasów II wojny jako czynnika kształtującego poglądy oraz działania polityczne i postawy społeczne w okresie dwóch powojennych pokoleń. b) Odnajdywanie śladów wydarzeń czasów II wojny we współczesności – doskonalenie umiejętności rozumowania przyczynowo-skutkowego, metody analizy historycznej w zastosowaniu do wydarzeń bieżących. c) Doskonalenie rozumienia postawy patriotycznej jako historycznie ukształtowanej hierarchii wartości, w której dobro państwa i narodu zajmuje czołowe miejsce.</p>	Lekcja w terenie, na miejscu związanym z wydarzeniami II wojny światowej, komentowana relacja świadka (żołnierza Września, AK, PSZ lub I Armii WP).	Esej „Czym była i czym jest dla Polaków II wojna światowa?”.

	115.	Konferencje pokojowe i „żelazna kurtyna”	Karta Atlantycka (14 VIII 1941 r.) – podstawowy dokument przy tworzeniu ONZ. *Konferencja Teherańska (28 XI-1 XII 1943 r.).* Konferencja jałtańska (4-11 II 1945 r.); podział sfer wpływów w Europie między ZSRR i Zachód; kwestia polska. Konferencja poczdamska (17 VII-2 VIII 1945 r.) – organizacja powojennej Europy. Przyjęcie granic Polski.	<p>a) Poznanie faktów i ich historycznych kontekstów, które ukształtowały oblicze Europy na niemal pół wieku.</p> <p>b) Doskonalenie postrzegania łańcuchów przyczynowo-skutkowych.</p> <p>c) Przekonanie o powiązaniu rzetelności formułowanych przez człowieka ocen z długością zastosowanej perspektywy czasowej i rozpatrzenia wieloaspektowego.</p>	Wykład ilustrowany materiałami ikonograficznymi i nagraniami; analiza dokumentów źródłowych.	„Sąd nad ładem jałtańskim” – uczniowie przyjmują role oskarżycieli, obrońców, ławy przysięgłych oraz sprawozdawców prasowych, samodzielnie przygotowując swe wystąpienia; nauczyciel sędzią.
Świat podzielony	116.	Odbudowa i podział Europy	Program Odbudowy Europy (Plan Marshalla, 1947 r.). Integracja państw Europy Zachodniej; Europejska Wspólnota Węgla i Stali (CECA, 1952), Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG, 1958). Komunistyczny system gospodarki zintegrowanej – Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej (RWPG). Podział Niemiec i Berlina. Powstanie NRF i NRD. Utworzenie sojuszu wojskowego NATO i Układu Warszawskiego.	<p>a) Poznanie mechanizmów i procesów prowadzących do podziału Europy; zrozumienie założeń współczesnej Europy.</p> <p>b) Doskonalenie umiejętności dostrzegania zależności między gospodarką, ustrojem, polityką zagraniczną, postawami społecznymi.</p> <p>c) Zrozumienie znaczenia ponadpaństwowych systemów i organizacji współpracy i bezpieczeństwa, dostrzeganie pozytywnych skutków takiej współpracy.</p>	Wykład ilustrowany materiałem ikonograficznym.	Rozmowa sprawdzająca założone umiejętności, nacisk na logikę rozumowania i umiejętność użycia argumentów historycznych.
	117.	Polska i kraje bloku wschodniego do 1956 roku	Intensywna indoktrynacja ideologiczna dla ułatwienia pełnej komunikacji ustroju i rozprawy z opozycją legalną i podziemną (WiN). Walka z Kościołem. Zaostrożenie kursu 1947-1948. Rok 1948 – narzucenie wszystkim krajom bloku sowieckiego modelu ustrojowego. Rozprawa z przeciwnikami systemu. Represje dokonywane przez służby bezpieczeństwa.	<p>a) Poznanie faktów o systemie komunistycznym w Polsce i innych krajach Europy Środkowej i Wschodniej.</p> <p>b) Doskonalenie odczytywania aktualnych wydarzeń politycznych, postaw społecznych i indywidualnych jako pochodnych systemu komunistycznego zniewolenia społeczeństw.</p> <p>c) Ugruntowanie postawy demokratycznej.</p>	Wykład, seans filmowy np. „Matka Królów” lub „Pułkownik Kwiatkowski” (drugi tytuł umożliwia dyskusję nad teorią, że korzystanie z wolności poszerza jej granice; śmiech jako oręż w walce z dyktaturą).	Dyskusja nad dylematem: Czy była inna droga do niepodległej Polski? Analiza wiersza Z. Herberta „Potęga smaku”.

	118.	Wydarzenia 1956 roku	Śmierć Stalina i jej reperkusje. XX zjazd KPZR, tajny referat N. Chruszczowa. Wydarzenia Poznańskiego Czerwca. Październik 1956. Odwilż w kulturze.	a) Październik 1956 r. jako istotny przełom w dziejach komunizmu w Polsce, ujawnienie jego zbrodniczego oblicza kamuflowanego prospołeczną retoryką. Wydarzenia na Węgrzech dowodem na niesuwerenność państw Układu Warszawskiego. b) Utrwalenie umiejętności rozpoznawania typowych objawów sytuacji kryzysu i narastania nastrojów rewolucyjnych, zmodyfikowanych o czynniki właściwe dla ustroju realnego socjalizmu. c) Przyjęcie wolnościowego kryterium oceny systemu czy programu politycznego, wyborczej retoryki propagandowej, umożliwiające prawidłowe funkcjonowanie we współczesnym świecie, wobec konieczności dokonywania ustawicznych i rozmaitych wyborów.	Emisja cyklu filmów dokumentalnych (PKF) z wyjaśnieniem uczulającym na sposób ówczesnego komentarza.	W dyskusji po filmie ocena umiejętności stworzenia syntetycznego obrazu wydarzeń na podstawie interpretacji źródła filmowego.
	119.	Zimna wojna – rywalizacja bloków w Azji, Afryce i Ameryce Południowej	Pojęcie „zimnej wojny”: trwająca od 1946 do 1990 r. ideologiczna i militarna (wyścig zbrojeń) rywalizacja przeciwnych bloków wojskowych. *Wojny lokalne jako pochodna rywalizacji globalnej.* Niepodległa Afryka – walka o wpływy. Rywalizacja ekonomiczna i technologiczna – „wyścig zbrojeń”.	a) Poznanie faktów historycznych z zakresu historii najnowszej jako ilustracji złożoności współczesnych procesów. b) Doskonalenie umiejętności dostrzegania historycznych, lecz aktualnych i w świecie współczesnym, zależności między różnymi sferami aktywności ludzkiej; umiejętność określania wydarzeń historycznych „odpowiedzialnych” za kształt teraźniejszości.	Wykład ilustrowany materiałem ikonograficznym, filmowym (PKF) oraz statystycznym. Możliwość dodatkowych wyjaśnień dotyczących metod manipulacji danymi statystycznymi (przydatne do historii Polski 1970-1980).	Ustny test skojarzeniowy: nauczyciel podaje wydarzenie będące czynnikiem sprawczym, uczniowie ustalają skutki w różnych dziedzinach.
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);"> Georg-Eckert-Institut für Internationale Schulbuchforschung Braunschweig Schulbuchbibliothek </p>	120.	Niezgoda i opór. Opozycja w Polsce i krajach socjalistycznych (1956-1980)	Stopniowe zaostrzanie kursu – symbol końca odwilży: ustawienie „muru berlińskiego” (VIII 1961 r.). System gospodarki planowanej i centralnej, zależność między systemem gospodarki a polityką wewnętrzną. Realia życia codziennego. Opozycja w krajach socjalistycznych – narastanie napięcia: interwencja państw Układu Warszawskiego w Czechosłowacji. Wystąpienia polskich robotników na Wybrzeżu w grudniu 1970. *Zmiany w kierownictwie PZPR. *Ratyfikacja Aktu Końcowego KBWE w Helsinkach (1975 r.) jako podstawa do otwartych działań opozycji. Zmiany w konstytucji. Kłopoty gospodarcze. Wystąpienia robotnicze w Radomiu i Ursusie: powstanie KOR, ROPCiO i WZZ, „Karta 77” w Czechosłowacji.	a) Poznanie faktów kształtujących aktualną sytuację gospodarczą i polityczną Polski, zrozumienie historycznych odniesień i kontekstów współczesnych postaw politycznych i społecznych oraz zachowań Polaków. b) Doskonalenie umiejętności historycznej analizy retrogresywnej, poznanie zasad propagandy i „nowomowy”, próba odczytania.	Wykład, lektura prasy z lat 70., analiza tekstów i porównanie informacji ze znanymi dziś prawdziwymi faktami oraz danymi statystycznymi; lektura „Folwarku zwierzęcego” G. Orwella.	Esej nt. „Fikcja a rzeczywistość w propagandzie”, „Próba oceny PRL-u”.

121.	Kościół w Polsce w latach 1945-1978	Stosunek państwa do Kościoła w latach 1945-1956. List biskupów polskich do biskupów niemieckich oraz uroczystości Millenium. Rok 1978 – wybór kardynała Karola Wojtyły na papieża i I pielgrzymka do Ojczyzny – przełom moralny.	a) Uzupełnienie obrazu najnowszej historii Polski o sferę istotną; ukazanie Kościoła jako wspólnoty ludzi wierzących, w odpowiedzi na jej potrzeby, uprawnionego do udziału w życiu publicznym. b) Zdolność do wypracowywania poglądu na kwestie historyczne – a w konsekwencji i na teraźniejsze – poprzez zdobycie umiejętności oceny racji i argumentów stron konfliktu. c) Utrwalanie postawy hierarchizowania wartości i uczynków, zrozumienie, że niemożliwe jest, aby wszystkie poglądy były sobie równe, że tolerancja i demokratyczny pluralizm nie mogą oznaczać relatywizmu.	Wykład, praca z mapą, projekcja PKF o wyborze papieża.	Analiza tekstu „Listu biskupów polskich” oraz tekstów z „Trybuny Ludu” z 12 i 15 XII 1965 r. – ocena prawdziwości i rzetelności stwierdzeń zawartych w tekstach.
122.	Polska „Solidarność”	Narastanie „sytuacji rewolucyjnej” w Polsce. Sierpień – strajki na Wybrzeżu: współpraca robotników i inteligencji; porozumienia sierpniowe. *Przygotowania do rozprawy z „Solidarnością”. * Ogłoszenie 13 XII „stanu wojennego”.	a) Poznanie reguł i ocena gry politycznej, w której celem jest władza dla samej władzy, zrozumienie różnicy między społeczeństwem podmiotowym a uprzedmiotowionym, zrozumienie znaczenia „Solidarności” dla wytworzenia społeczeństwa obywatelskiego. Utrwalenie wiedzy o istocie komunizmu. b) Doskonalenie metody dochodzenia do prawdy historycznej drogą rozpatrywania argumentów obu stron. Umiejętność formułowania pytań do źródła na podstawie analizy innych źródeł. c) Zrozumienie istoty dialogu w rozwiązywaniu problemów społecznych, znaczenia i sposobów osiągania kompromisu.	Film „Człowiek z żelaza”, następnie komentarz i dyskusja.	Esej na temat: „Czy stan wojenny był konieczny?”.
123.	Świat w latach 1980-1989	Demokratyzacja oraz rozszerzanie integracji gospodarczej (Grecja, Hiszpania, Portugalia). *Doktryna R. Regana o aktywnym przeciwdziałaniu komunizmowi (Panama, Grenada). * Przyspieszenie technologiczne: promy kosmiczne, program „Gwiezdných Wojen”, komputeryzacja i początki Internetu. Ograniczenia rozwoju gospodarki socjalistycznej. Ogłoszenie reform gospodarczych i politycznych w ZSRR przez M. Gorbaczowa. Rozmowy Okrągłego Stołu w Polsce i ich skutki dla życia politycznego.	a) Poznanie globalnych procesów politycznych, ekonomicznych i społecznych, które doprowadziły do upadku komunizmu. Rola polskiego społeczeństwa w procesie demokratyzacji w Europie. Uzupełnienie wiedzy o najnowszych wydarzeniach historycznych, decydujących o aktualnej sytuacji Polski i kształtujących mentalność Polaków. b) Odnajdywanie łańcuchów przyczynowo-skutkowych w krótkiej perspektywie historycznej. c) Chęć i umiejętność szukania punktów wspólnych i możliwości kompromisu między różnymi teoriami politycznymi, społecznymi i in. dla osiągnięcia pożądanego efektu.	Przekaz informacji poprzez rozmowę o wydarzeniach stosunkowo bliskich uczniom, umożliwiający ukazanie im procesu „stawania się historii”.	Rozmowa pozwalająca ocenić rozumienie „historyczności” faktów poprzez historyczną analizę wydarzeń pamiętanych przez uczniów.

Koniec tysiąclecia – nowe wyzwania	124.	Jesień Narodów – zjednoczenie Niemiec, wolne wybory prezydenckie w Polsce, koniec ZSRR	Odrzucenie przez społeczeństwa kolejnych państw komunistycznego dyktatu. Wprowadzanie systemu wielopartyjnego i wolne wybory, w wyniku których komuniści tracą władzę. Rozpad ZSRR, republiki ogłaszają niepodległość (formalny koniec 26 XII 1991 r.). Rozpad Jugosławii, ogłoszenie niepodległości Słowenii i Chorwacji daje początek jugosłowiańskiej wojnie domowej. Polska w 1990 r.: samorozwiązanie PZPR; wybory prezydenckie.	a) Poznanie procesów politycznych, narodowościowych i ekonomicznych, które doprowadziły do obecnego kształtu Europy, a jednocześnie stworzyły przesłanki do dalszych przemian (Bałkany, Rosja). b) Dokonywanie syntetycznego i analitycznego ujęcia procesów przemian politycznych i społecznych. c) Utrwalenie postawy wolnościowej, przyjęcie założenia, że korzystanie z wolności poszerza jej obszar, rozumienie granic wolności jednostki.	Wykład ilustrowany materiałem filmowym (PKF), lekcja: zaproszenie parlamentarzysty "sejmu kontraktowego", ukazanie człowieka tworzącego historię i aktualność.	Dyskusja o aktualnych konsekwencjach lat 1989-1991.
	125.	Przemiany na świecie w końcu XX w. Polska, Europa i świat u progu XXI wieku	Powstawanie nowych organizacji międzynarodowych, nastawionych głównie na współpracę gospodarczą. Wejście Polski do NATO (III 1999) z pewną perspektywą członkostwa w Unii. Dla Polski najistotniejsze wydaje się, oprócz kwestii gospodarczych, zachowanie wartości narodowych.	a) Poznawanie aktualnych wydarzeń kształtujących dzieje Polski. b) Orientowanie się w złożonym świecie współczesnym, zwłaszcza w kontekście coraz pełniejszej integracji europejskiej, a poprzez media elektroniczne (Internet) także i światowej. c) Szacunek wobec przeszłości własnego narodu, który w Europie był od wieków, wiele jej ofiarowując.	Rozmowa z uczniami: próba integracji ich wiedzy z rozmaitych dziedzin w celu dokonania syntezy polskiego dorobku narodowego i uzyskania odpowiedzi na pytanie o polski udział w cywilizacji śródziemnomorskiej.	

PRZEKROJOWE TEMATY PROBLEMOWE:**Wojna****Życie codzienne****Środki przekazu informacji****Komunikacja i transport****Prawa obywatelskie**

Tematy problemowe pojawiają się w programie nauczania w każdym z trzech głównych okresów dziejów 1856-1999: okres pierwszy to wiek dziewiętnasty, czyli 1856-1914; okres drugi otwiera I, a zamyka II wojna światowa. Okres trzeci to czasy od zakończenia II wojny światowej po dzień dzisiejszy. Dzięki doborowi tematyki i cykliczności występowania, „Tematy problemowe” umożliwiają ewolucyjne ukazanie historycznych przemian obyczajów i kultury, techniki i technologii, prawa i wielu innych zjawisk historycznych, zazwyczaj pomijanych w programach szkolnych lub też rozrzuconych w materiale chronologicznym tak, że uczeń nie dostrzega związków i nie jest w stanie przedstawić procesu zmian. Nauczyciel może również ująć wszystkie trzy przekroje na jednej lekcji problemowej.

Wojna

1. Strategia i taktyka prowadzenia wojen i rozgrywania bitew na przykładzie jednej charakterystycznej bitwy dla danego okresu (plan).
2. Technika wojenna – zmiany uzbrojenia, nowe rodzaje broni. Ukazanie związku między wojną a przyspieszeniem rozwoju techniki.

Życie codzienne

1. Budownictwo i architektura. Powiązanie zmian w budownictwie z wynalazkami technicznymi – wytop stali w piecach Bessemiera to szkieletowe konstrukcje drapaczy chmur.
2. Praca – typy zajęć i ich olbrzymi przyrost. Związek między rozwojem technologicznym a coraz węższymi specjalizacjami zawodowymi człowieka.
3. Oświata – upowszechnienie oświaty, rozbudowanie typów szkół i ich specjalizacja, zmiany w programach szkolnych i pedagogice. Związek między upowszechnieniem oświaty a rozwojem technologicznym.

Środki przekazu informacji

1. Powstanie masowych środków przekazu informacji – prasa w USA. Zależność między rozwojem gazet – poszerzanie tematyki, wzrost nakładów, a upowszechnieniem i doskonaleniem zasad demokracji, znaczenie „opinii publicznej”.
2. Kino – społeczna funkcja kina, film jako nowoczesne „igrzyska” – rozkwit kina w czasach kryzysu po I wojnie, kanalizowanie nastrojów, pobudzanie marzeń i aktywności (amerykański mit „od pacybuta do milionera”). Kino współczesne – rozrywka, dokument, kino „moralnego niepokoju” w Polsce – film jako źródło historyczne.
3. Radio i telewizja – potęga „elektronicznych środków komunikacji” – radiowa adaptacja „Wojny Światów” H. G. Wellsa (Orsona Wellesa) i panika w USA. Upowszechnienie telewizji – „kurczenie się świata” – natychmiastowa informacja „na żywo” z każdego miejsca świata w trakcie wydarzenia (masakra w szkole w Littleton) – „globalna wioska”.

4. Komputery i Światowa Sieć Komputerowa – Internet. Następnym krokiem w przekazie i wymianie informacji – człowiek jest nie tylko obserwatorem, ale uczestnikiem i kreatorem wydarzeń – nieograniczony dostęp do niemal nieograniczonej informacji i nowe problemy, rola umiejętności szukania, selekcji i wartościowania informacji, groźba zawężania specjalizacji (np. system punktowy na uniwersytetach amerykańskich). Internet a demokracja – niemożność cenzurowania informacji w kraju rozwiniętym.

Komunikacja i transport

1. Pojęcie horyzontu geograficznego człowieka – ukazać „rozmiar” świata, w którym żył człowiek od początku swych dziejów aż po wiek XIX – obszar o promieniu maks. 30-50 kilometrów – dla ludzi bardziej mobilnych, lub ograniczony do terenu wsi czy parafii. Wywarzanie się pojęć „tutejszy”, „ojczyzna-ojcowizna” – regionalizmy i odrębności. Rola sieci hydrograficznej – rzeki i morza zastępowały drogi lądowe, których nie było – znaczenie Wisły dla Królestwa Polskiego. Statki i okręty.
2. Przełom techniczny – wynalazek kolei, tani środek transportu ludzi i towarów, ułatwiający handel i stymulujący wzrost produkcji i zatrudnienia. Jednocześnie niewątpliwy przełom kulturowy – kurczenie się świata, ułatwienie kontaktów kulturowych i wymiany idei; zastosowanie maszyny parowej do transportu morskiego, znaczenie „rewolucji komunikacyjnej” dla ludzi XIX w. – powieści J. Verne’a (zwłaszcza „W osiemdziesiąt dni dookoła świata”). Znaczenie elektryczności: telegraf, telefon.
3. Gwałtowne przyspieszenie na początku XX wieku – nowe wynalazki: samochód, samolot. Wojenne zastosowania wynalazków – zmiana sposobu prowadzenia wojny. Wpływ potrzeb wojennych na rozwój techniki – udoskonalanie rozwiązań starych i tworzenie nowych. Rozwój lotnictwa pasażerskiego.
4. Przełom II wojny – silniki odrzutowe i raketowe – eksploracja kosmosu (to też efekt zimnej wojny i wyścigu zbrojeń). Promy kosmiczne i łączność satelitarna. Mikroprocesor i jego zastosowania – wynalazek mikroprocesora był prawdziwym początkiem XXI wieku (N. Davies). Komunikacja wirtualna i cyberświat.

Prawa obywatelskie

1. Pojęcie praw człowieka – prawo do życia, wolności i do dążenia do szczęścia (przypomnieć polską myśl prawną z XV i XVI w. wyprzedzającą swoją epokę – prawo do nietykalności, do sądu). Konstytucje – nikt nie stoi ponad prawem, które dotyczą wszystkich; spisane umowy społeczne.
2. Współczesne pojęcie praw człowieka i obywatela – organizacje, przede wszystkim ONZ i OBWE – i konferencje międzynarodowe, „wymuszanie” przestrzegania reguł demokratycznych na państwach autorytarnych i totalitarnych – sankcje i embargo (nałożone np. na ZSRR za Afganistan, na PRL za stan wojenny, na Irak za Kuwejt itd.). Problem egzekwowania przestrzegania praw człowieka: „światowy policjant” – USA czy NATO? – Somalia, Irak, Bośnia.

LEKCJE UZUPELNIAJĄCE:

1. Cywilizacje wielkich rzek.

Mezopotamia, Egipt, dolina Indusu, wielkie rzeki chińskie. Porównawczo.

2. Cywilizacja śródziemnomorska.

Grecja, Rzym, Fenicja. Kolonizacja grecka i fenicka.

3. Wielkie imperia.

Persja, Aleksander Wielki, Rzym.

4. Kształtowanie się Europy.

Od państwa Franków do monarchii stanowych.

5. Podział religijny świata.

Buddyzm. Chrześcijaństwo. Islam. Wewnętrzne podziały religijne.

6. Od cywilizacji śródziemnomorskiej do atlantyckiej.

Odkrycia geograficzne i wzrost znaczenia państw atlantyckich - Hiszpania, Francja, Anglia, Holandia.

7. Wylanianie się państw nowożytnych.

Rozpad średniowiecznego uniwersalizmu. Upadek autorytetu cesarstwa. Typy monarchii nowożytnych. Udział stanów we władzy.

8. Wielokulturowość, czy jednolitość.

Państwa wielokulturowe. Pogranicze kultur i wyznań na wschodzie Europy. Próby centralizacji państwa – Rosja po reformach Piotra I; Prusy i polityka germanizacyjna na ziemiach przyłączonych; próby w Austrii.

9. Kościół i państwo w XVI-XVII w.

Idea kościołów narodowych. Jedność władzy świeckiej i duchownej w protestantyzmie. Luter i Kalwin – stosunek do państwa. Purytanizm i jego nurty wobec państwa. Konflikt interesów ekonomicznych – sekularyzacja dóbr kościelnych.

10. Kościół i państwo w Europie XVIII w.

Gallikanizm. Józefinizm. Rewolucje i Kościół. Liberalizm, masoneria, socjalizm.

11. Informacja i przestrzeń.

Sposoby przenoszenia informacji w cywilizacjach starożytnych i średniowiecznych. Kurierzy i poczty. Wynalazek regularnej poczty. Główne szlaki informacyjne. Informacja i wynalazek druku. Pierwsze gazety. Telegraf.

12. Pielgrzymi i podróżnicy.

Jak dawniej podróżowano. Rozwój środków transportu. Ruch pielgrzymkowy. Podróże edukacyjne. Turystyka – czy nowy „wynalazek”?

13. Wojny przed wynalezieniem prochu.

Technika wojenna. Wynalazek żelaza. Wojna i państwo. Typy organizacji armii.

14. Wojna - wynalazek prochu. Nowe techniki wojowania.

Technika wojenna po wynalezieniu prochu. Nowe formacje wojskowe. Sztuka fortyfikacji.

15. Rewolucja przemysłowo-techniczna i wojna.

Rozwój przemysłu i technologii - wynalazki i ich wpływ na technikę prowadzenia wojny. Ku broni masowego rażenia.

SPIS TREŚCI

• Ogólne założenia programu	1
• Cele edukacji historycznej	2
Wiadomości	2
Umiejętności	2
Postawy	2
Metody oceny wiedzy i umiejętności	2
• Materiał nauczania	
klasa I	4
klasa II	26
klasa III.....	37
• Przekrojowe tematy problemowe.....	50
• Lekcje uzupełniające	51

© Copyright by Prószyński i S-ka
© Copyright by Demart sp. z o.o. Warszawa, 2003. Wydanie pierwsze

Wszystkie prawa zastrzeżone. Żadna część ani całość wydawnictwa
„*Program nauczania historii w gimnazjum*”
nie może być reprodukowana ani przetwarzana w sposób elektroniczny, mechaniczny,
fotograficzny i inny, nie może być użyta do innej publikacji oraz przechowywana
w jakiegokolwiek bazie danych bez pisemnej zgody wydawcy.

Demart sp. z o.o.
02-495 Warszawa,
ul. Poczty Gdańskiej 22a,
tel. (0-22) 662 77 99,
tel./fax (0-22) 662 62 63
<http://www.demart.com.pl>
e-mail: info@demart.com.pl

Program nauczania historii w gimnazjum
został dopuszczony do użytku szkolnego i wpisany do wykazu programów nauczania.
Nr dopuszczenia DKW – 4014-4/00

ISBN 83-89239-14-0

ok. 4000 lat temu

476

1492

1789

1492

1918

1939

1683

1956

1815

1989

2002

ISBN 83-89239-14-0

9 788389 239143

Wydawnictwo

DEMART